

T.C.
FATİH SULTAN MEHMET VAKIF ÜNİVERSİTESİ
GÜZEL SANATLAR ENSTİTÜSÜ
GELENEKSEL TÜRK SANATLARI ANASANAT DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ŞEVKİ EFENDİ ve HASAN RIZA EFENDİ
SÜLÜS-NESİH
MURAKKA‘LARININ MUKAYESESİ

DİLEK ULUDAĞ

130301018

Danışman

Prof. Dr. HÜSREV SUBAŞI

İSTANBUL 2016

T.C.
FATİH SULTAN MEHMET VAKIF ÜNİVERSİTESİ
GÜZEL SANATLAR ENSTİTÜSÜ
GELENEKSEL TÜRK SANATLARI ANASANAT DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ŞEVKİ EFENDİ ve HASAN RIZA EFENDİ
SÜLÜS-NEŞİH
MURAKKA'LARININ MUKAYESESİ

DİLEK ULUDAĞ

130301018

DÜZELTİLMİŞ TEZ

Bu tez 07/04/2016 tarihinde aşağıdaki jüri üyeleri tarafından oy çokluğu ile kabul edilmiştir.

Prof. Dr. M. Hüsrev
SUBAŞI
(Başkan)

Prof. Dr. Muhittin
SERİN
(Üye)

Yrd. Doç. M. Nasuhi
ÇELEBİ
(Üye)

ÖZET

“Şevki Efendi ve Hasan Rıza Efendi Sülüs-Nesih Murakka‘larının Mukayesesi” isimli yüksek lisans tezi, hat sanatının iki önemli ustası olan Şevki Efendi ve Hasan Rıza Efendi’nin Elif Kasîdesi meşk murakka‘ındaki sülüs-nesih hatların satır, kelime, harf ve hareke mukayesesi yapılmayı amaçlayan bir çalışmadır. Tez çalışmasında murakka‘nın tarifi, yapılışı ve çeşitleri tarif edilmeye çalışılmıştır. XIX. yüzyılın önemli hattatlarından olan Mehmed Şevki Efendi ve Hasan Rıza Efendi’nin hayatı, eserleri ve öğrencileri hakkında birçok kitap ve ansiklopediden istifade edilerek bilgi verilmeye çalışılmıştır. Şevki Efendi’nin 1282/1865’de, Hasan Rıza Efendi’nin ise 1318/1900 tarihlerinde yazdıkları hat sanatında en çok örnek alınan Elif Kasîdesi meşk murakka‘ının kaynağı, ebatları, tezyînatı ile ilgili bilgi verilmiştir. Tez çalışmasının konusu olan murakka‘lardaki sülüs-nesih hatlar incelenerek yazıdaki intizam, satır nizamı, kalem hareketleri, boyutları, kelime ve harf bünyelerinin yapıları, hareke ve tezyîn özellik ve farklılıklar değerlendirilerek görsel, çizgisel ve yorumsal olarak mukayese edilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Hat, Hattat, Şevki Efendi, Hasan Rıza Efendi, sülüs, nesih, murakka‘, mukayese.

ABSTRACT

The master thesis titled “The Comparisons Between Şevki Efendi and Hasan Rıza Efendi’s Sülüs-Nesih Murakka” is a study which aims to compare the lines, letters and vowel points of Şevki Efendi and Hasan Rıza Efendi’s sülüs-nesih in Elif Kasîdesi meşk murakka. These artists are two prominent masters of calligraphy. In this thesis, I tried to describe the murakka, how to do it and its varieties. Many sources such as books and encyclopedias were used to compile information about these prominent calligraphers of the 19th century, Mehmed Şevki Efendi and Hasan Rıza Efendi’s life, works and their students. The thesis includes information about the Elif Kasîdesi meşk murakka’s source, size and tezyinat. Elif Kasîdesi written by Şevki Efendi in 1282/1865 and Hasan Rıza Efendi in 1318/1900 was taken as a model in calligraphy. Murakka sülüs-nesih calligraphy is the subject matter of this thesis: Order, line order, pen moves, size, the structure of words and letters, vowel points, tezyin features and differences were analyzed and compared in terms of visual, linear and interpretational aspects.

Key Words: Calligraphy, Calligrapher, Şevki Efendi, Hasan Rıza Efendi, sülüs, nesih, murakka, comparison.

ÖNSÖZ

Din dili olmasından dolayı Arapça tüm müslümanlar tarafından kabul görmüştür. Müslümanlar bir yandan dinlerini daha iyi öğrenmek için Arap diliyle ilgilenirken diğer taraftan bu dilin temel elemanları olan harflerden de bir sanat meydana getirmişler ve haklı olarak İslâm'ın bir yönüyle bir yazı medeniyeti olduğu hakikatine zemin hazırlamışlardır.

İslâm tarihi boyunca farklı milletlerden ve kültürlerden yazı sanatında temayüz etmiş çok büyük üstatlar yetişmiştir. Geçmişten günümüze kadar çok önem verilerek ustaçarak ilişkisiyle sürdürülen hat sanatında pek çok Türk hattat temayüz etmiş ve takdir görmüştür.

Yazının çeşitlenip gelişmesinde önemli payları bulunan Mehmet Şevki Efendi ile Hasan Rıza Efendi hattat silsilesinin çok kıymetli iki halkasıdır. “Şevki Efendi ve Hasan Rıza Efendi Sülüs-Nesih Murakka‘larının Mukayesesi” isimli bu yüksek lisans tezi, hat sanatının iki önemli ustası olan Şevki Efendi ve Hasan Rıza Efendi'nin Elif Kasîdesi meşk murakka‘larındaki sülüs-nesih hatların satır, kelime, harf ve hareke mukayesesinin yapılmasını amaçlamaktadır.

Tezin girişinde hat sanatı hakkında genel bilgi verildikten sonra Şevki Efendi ve Hasan Rıza Efendi'nin Elif Kasîdesi meşk murakka‘ları tanıtılmaya çalışıldı. Murakka‘ların mukayese edilmesinin niçin tez konusu olarak seçildiği, bu çalışmada hangi tekniğin kullanıldığı ve murakka‘ların özelliklerinin neler olduğu anlatılmaya çalışıldı. Ayrıca Arap yazısının doğuşu, kaynağı, aklâm-ı sittenin oluşması konuları üzerinde durularak ilk dönemlerden başlayarak Osmanlı dönemini de içine alacak şekilde yetişmiş çok önemli hattatlar tanıtılmaya çalışıldı. Daha sonra aklâm-ı sitte dışında gelişen yazı çeşitleri hakkında bilgi verildi. Hat sanatının en çok gelişme gösteren kullanım alanları olan Kur'ân-ı Kerîm, hadis kitap ve mecmuaları, yazı albümleri, levhalar, kırk hadis mecmuaları, hilye-i şerif, *Delâilü'l-hayrât* ve dua mecmuaları, kıta ve murakka‘lar, cami yazıları ve yine hat sanatının ilk örnekleri olan kitap sanatları anlatılmaya çalışıldı.

Murakka‘ konulu daha önceden yazılan yüksek lisans tezleri ve konu edilen murakka‘ örneği hakkında genel bilgi verildi. Murakka‘ başlığını taşıyan bölümde, murakka‘ın yapılışı ve çeşitleri işlendi. Daha sonra Şevki Efendi’nin ve Hasan Rıza’nın hayatları, öğrencileri ve eserleri iki ayrı bölüm halinde incelenmiştir. Şevki Efendi ekolünün tanıtıldığı ayrı bir bölüme yer verildikten sonra tezin asıl konusu olan “Şevki Efendi ve Hasan Rıza Efendi Sülû-Nesih Murakka‘larının Mukayesesi” bölümüne geçilmiştir. Bu bölümde sülû-nesih hattı ile yazılan Elif Kasîdesi murakka‘ örnekleri üzerinde iki hattatın yazıları, aynı kalem ölçüsünde satır, kelime, harf ve harekeler görsel örnekler üzerinde karşılaştırılıp farklar incelenmiştir. Son olarak da Şevki Efendi ve Hasan Rıza Efendi’nin Elif Kasîdesi’nin Arapça metin ve Türkçe tercümesine yer verilmiştir.

Tez çalışmasında İSAM (İslâm Ansiklopedisi) imlâ ve transkripsiyon kurallarına yer verilmiştir. Bu tezin hazırlanmasında emeği geçen başta danışman hocam Prof. Dr. Hüsrev Subaşı’ya, Prof. Dr. Muhittin Serin’e, hat arşivini benden esirgemeyen hocam Davut Bektaş’a, tezin imlâ ve redaksiyonu hususunda yardımcı olan Abdülkadir Şenel’e teşekkürü bir borç bilirim. Tezin her aşamasında bana destek olan eşim Ömer Uludağ’a ve yine hat sanatı alanında yüksek lisans tezi hazırlayan ve değişik vesilelerle bilgi alışverişi yaptığım arkadaşım Esra Vatansever’e müteşekkirim. Ayrıca çalışmam için kaynak temininde, özellikle Şevki Efendi’nin Elif Kasîdesi meşk murakka‘ının fotoğraf çekimine izin veren Ekrem Hakkı Ayverdi Müze’sinin (Kubbealtı Akademisi Kültür ve Sanat Vakfı Koleksiyonu) ve Hasan Rıza murakka‘ını temin etmem konusunda da Süleymaniye Kütüphanesi’nin yöneticilerine, her zaman kitap ve dokümanlarından istifade ettiğim İSAM ve IRCICA’nın yönetici ve çalışanlarına teşekkürlerimi sunarım.

Üsküdar 2016

Dilek ULUDAĞ

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTRACT	ii
ÖNSÖZ	iii
İÇİNDEKİLER	v
KISALTMALAR	viii
1. GİRİŞ	1
1. 1. Tezin Amacı	1
1. 2. İlgili Murakka‘ların Seçiliş Sebebi	1
1. 3. Bu Konuda Yapılmış Tezler	3
2. MURAKKA‘	6
2. 1. Kıta	6
2. 2. Murakka‘	7
2. 2. 1. Murakka‘nın Yapılışı	7
2. 2. 2. Murakka‘ Çeşitleri	7
2. 2. 2. 1. Düz Murakka‘ (Kitap Murakka‘ı)	7
2. 2. 2. 2. Körüklü Murakka‘	9
2. 2. 3. Murakka‘ların Özellikleri	9
3. ŞEVKİ EFENDİ	11
3. 1. Şevki Efendi'nin Hayatı	11

3. 2. Şevki Efendi'nin Eserleri ve Öğrencileri	12
3. 3. Şevki Efendi Ekolü	13
4. HASAN RIZA EFENDİ	15
4. 1. Hasan Rıza Efendi'nin Hayatı	15
4. 2. Hasan Rıza Efendi'nin Eserleri ve Öğrencileri	16
5. ŞEVKİ ve HASAN RIZA EFENDİ MURAKKA'LARININ TANITIM ve MUKAYESESİ.....	17
5. 1. Kâ'b b. Züheyr'in Kasîdetü'l-bürde'si	18
5. 2. Bûsîrî'nin Kasîdetü'l-bürde'si	19
5. 3. Şevki Efendi ve Hasan Rıza Efendi Murakka'larının Tanıtımı ...	21
5. 3. 1. Şevki Efendi Murakka'ı	21
5. 3. 2. Hasan Rıza Efendi Murakka'ı	21
5. 4. Şevki Efendi ve Hasan Rıza Efendi Sülüs-Nesih Harf Mukayesesi	22
5. 4. 1. Mukayesede Takip Edilen Yol	22
5. 4. 2. Şevki ve Hasan Rıza Sülüslerinde Harf Mukayesesi	23
5. 4. 3. Şevki ve Hasan Rıza Nesihlerinde Harf Mukayesesi	34
5. 5. Şevki ve H. Rıza Murakka'larının Genel Mukayesesi	42
5. 6. Murakka'larda Kullanılan Harekeler ve İşaretler	152
5. 6. 1. Sülüs Yazıda Kullanılan Hareke ve İşaretler	152
5. 6. 2. Nesih Yazıda Kullanılan Hareke ve İşaretler	157
5. 7. Tezin Konusu Olan Murakka'ların Resimleri	160
5. 7. 1. Şevki Efendi'nin Elif Kasîdesi Murakka'ı	160
5. 7. 2. Hasan Rıza Efendi'nin Elif Kasîdesi Murakka'ı	167

SONUÇ	177
BİBLİYOGRAFYA	179
İNDEKS	180
EKLER	182
1. Elif Kasidesi'nin Arapça Metni	182
2. Elif Kasidesi'nin Türkçe Tercümesi	185
ESER RAPORU	188
1. TAKLİDEN YAZMA	188
2. UYGULAMALI ÖZGÜN ÇALIŞMA	192

KISALTMALAR

b.	: Bin, İbn
bk.	: Bakınız
<i>DİA</i>	: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
Hz.	: Hazreti
IRCICA	: İslâm, Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi
İSAM	: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi
Ktp.	: Kütüphane
nr.	: Numara, numarası
nşr.	: Neşreden
ö.	: Ölümü, ölüm tarihi
s.	: Sayfa
ts.	: Tarihsiz
trc.	: Tercüme, tercüme eden
TSMK	: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi
vb.	: Ve benzeri

1. GİRİŞ

1. 1. Tezin Amacı

XIX. yüzyılın en büyük hattatlarından olan Mehmed Şevki Efendi ve Hasan Rıza Efendi, hayatları boyunca hat sanatına hizmet ederek onlarca talebe yetiştirmiş, sülüs nesih hatla sayısız hilye, levha, kıta, murakka‘ eserleri vermişlerdir. Hat sanatında en çok yazılan kıta ve murakka‘ın tarihçesi, çeşitleri ve yapılışı konularını incelemek amacıyla özellikle hat sanatına yeni başlayanlar için kaynak kitap kabul edilen Elif Kasîdesi meşk murakka‘ı tez konusu olarak seçilmiş ve bu vesileyle sülüs ve nesih hattını incelemek ve iki hattatın yazı mukayesesini yapmak, yazılarındaki kuvvet ve harf bünyelerindeki nispetleri gösterilerek satır düzenindeki ahenk ve uyuma dikkat çekilmek istenmiştir. İki hattatın aynı murakka‘da çoğu yerde farklı harf karakterleri ve keşide kullanarak yazıya farklı bir zenginlik ve estetik boyut kazandırdıkları satır düzeninde harf ve kelimeler incelenerek mukayese ve yorumlanmaya çalışılmıştır.

Tez için bu konunun seçilmesi, sülüs ve nesih hattında mükemmelliğe ulaşmış ve yazı sanatında en çok örnek alınan Şevki Efendi’nin ve özellikle nesih hattıyla yazdığı ayet-berkenar mushaflarıyla tanınan, Şevki Efendi hattına benzer ve onun kadar güzellikte ve mükemmellikte eserler veren Hasan Rıza Efendi’nin yazdıkları Elif kasidelerinin sülüs ve nesih hatları, satır nizamı, kelime ve harf bünyelerinin yapıları, hareke ve tezyin özellikleri ve farklılıkları değerlendirilerek mukayese yapabilme amacını taşımaktadır.

1. 2. İlgili Murakka‘ların Seçiliş Sebebi

Hem örnek şahsiyetleri bakımından hem de hat sanatında zirve olma yönüyle Şevki Efendi ve Hasan Rıza’nın farklı tarihlerde yazdıkları, hat sanatında en çok örnek alınan ve taklit edilmeye çalışılan, basılıp çoğaltılarak Türkiye içinde ve diğer İslâm coğrafyasında kaynak kitap haline getirilen, Elif Kasîdesi meşk murakka‘larının

incelenerek mukayese edilmesinin sebebi, bu iki üstadın sülüs ve nesih yazılardaki en ince ayrıntılara vâkıf olmalarıdır. Bundan dolayı bu iki zirve hattatın kalem hareketleri, boyutları, satır nizamındaki intizam vb. özellikler incelenerek, farklar görsel, çizgisel ve yorumsal olarak mukayese edilip ortaya koyulmak suretiyle önce şahsım sonra da hat sanatına ilgi duyan sanatseverler için faydalı olma ve akademik olarak yeni bir çalışma sahası açma ümidi taşımaktadır.

Hat sanatı tarihî süreç içerisinde pek çok merhaleden geçerek gelişmiş ve yenilikler kazanmıştır. İlk dönem Arap yazısının doğuşu, İslâm öncesi dönemde Enbarî, Hirî, İslâm'ın doğuşunda Mekkî, hicretten sonra Medenî isimlerini alan Arap hattı karakteristik özelliklere sahiptir. Hattın kaynağı sayılabilecek bu yazılar Emevîler ve Abbasîler döneminde gelişmiş, VIII. yüzyılın sonlarından itibaren hat sanatkârlarının güzeli arama gayretinin neticesinde ölçülü olarak şekillenmeye başlayan yazılar “aslî” ve “mevzun hat” ismiyle anılmıştır.¹ İbn Mukle'nin (ö. 328/940) nizam ve âhengini kaidelere bağladığı bu yazılar “nisbetli yazı” mânasına “mensûb hat” olarak adlandırılmıştır. XI. asrın başlarında muhakkak, reyhanî, neshî hatları doğmuş ve bu devrin en parlak ismi olan İbnü'l-Bevvâb, İbn Mukle yolunu değiştirmiş ve bu üslûp XIII. yüzyılın ortalarına kadar devam etmiştir. XIII. yüzyıl Yâkût el-Müsta'sımî'nin aklâm-ı sitte hatlarını en gelişmiş şekliyle tesbit ettiği yüzyıldır. İstanbul'un fethinden sonra Osmanlı Devleti kültür ve sanat açısından ileri seviyeye ulaşmıştır. Hat sanatında Şeyh Hamdullah'ın “Şeyh üslûbu” denilen bir tarzı ortaya koymasıyla Osmanlı-Türk sanatında Yâkût devri kapanmıştır. Daha sonra Ahmed Karahisârî, Yâkût tavrını yeniden canlandırmışsa da bu da ancak kendisinden bir nesil sonra kaybolmuştur. Daha sonraki yüzyıllarda Hâfız Osman, İsmail Zühdi, Mustafa Râkım, Sami Efendi, Mahmud Celaleddin, Kazasker Mustafa İzzet, Şefik Bey, Şevki Efendi ve ekolleri oluşmuştur.

Üzerinde çalıştığımız “murakka” konusu bu çalışmadan önce yapılan yüksek lisans tezlerine de konu olmuş ve bu tezlerde Topkapı Sarayı Müzesi ve Süleymaniye kütüphanelerindeki yazı albümleri incelenip değerlendirilmiştir. Ayrıca bu tezlerde genel olarak murakka'lardaki yazı çeşidi, kıta özellikleri, kalem kalınlığı, hattatın ismi, yazı albümlerinin tezhip, ebru ve cilt sanatları hakkında bilgiler verilmiştir. Bir hattatın hayatı ve eserlerini konu alan tez çalışmalarında da o hattatın evâmil, evâsıt, evâhir

¹ M. Uğur Derman, “Hat”, *DİA*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1997, XVI, 428.

dönemlerindeki yazıları kendi içinde değerlendirip mukayesesi edilmiştir. Ayrıca kendinden önceki ve o dönemdeki hattatların yazı örneklerinin (hilye-i şerif, kıta vb.) satır düzeni ve kelime olarak karşılaştırılması yapılmıştır.

1. 3. Bu Konuda Yapılmış Tezler

Zeynep Çelik Atbaş. 2003, *Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'ndeki H. 2155 Numaralı Murakka'*, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Danışman: Doç. Dr. Banu Mahir, Tez no. 137027.

Timurî, Türkmen ve Safevî hânedanlarının hamiliğinde geliştirilen murakka' yapımıcılığı, XVI. yüzyıldan itibaren Osmanlı Saray nakkaşhanesinde de ilginç örnekler vermiştir. Tezin konusu olan murakka' XVIII. yüzyıl sonlarında düzenlenmiştir. Eserin yan kâğıdında bulunan notta da anlaşıldığı gibi, murakka'ı düzenleyen, dönemin ünlü bir ta'lik hat ustası olan Şeyhülislâm Veliyyüddin Efendi'nin oğlu Mehmed Emin Efendi'dir. Bu murakka'da XVI. yüzyıla ve XVII. yüzyılın başlarına ait Safevî minyatür ve mürekkep resimlerinin (kalem-i siyahı) yanı sıra, XVIII. yüzyıla ait Osmanlı resimleri ile Timurî, Safevî ve Türk hattatlarının çalışmaları yer almaktadır. Murakka' hem Osmanlı döneminde tasarlanmış yaprakları, hem de üzerlerinde taşıdıkları mühürlerle de belirlenen orijinal Safevî tasarımlı yaprakları içermektedir. Yaprakların kenarlarına XVIII. yüzyılın ebru kâğıtları geçirilmiştir. Ayrıca murakka'da, vassâle yöntemiyle yanyana getirilmiş farklı dönem üslûplarını yansıtan, çoğunluğu Safevî müzehhiplerine ait tezhip ve hâlkâr çalışmaları yer almaktadır. Ta'lik yazıyla nazım ve nesir olarak yazılmış hat örneklerinin çoğunluğu, nasihat içeren Farsça cümlelerden oluşur. Murakka' düzenlenirken resim-metin ilişkisi de gözetilerek, resimlerin konularına uygun metinler, resimlerin etrafına veya karşısına özenli bir tasarımla yerleştirilmiştir. VI. murakka'da bulunan kimi Safevî kalem-i siyahî resimleri, Osmanlı nakkaşlarca renklendirilmiş, zemine dönemin zevkine uygun manzaralar ilâve edilmiş ve figürlerin yüzlerinde oynanarak Osmanlı tiplerine uydurulmaya çalışılmıştır. Cildi XVIII. yüzyıl Avrupa serâseri kumaşıyla kaplanmış olan bu murakka', dönemin aydın

kişiliği olan Mehmed Emin Efendi için düzenlenmiş, değerli örnekler içeren bir murakka'dır.

Ali Nihat Kundak. 2004, *Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'ndeki H. 2135 Numaralı Murakka'*, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Danışman: Doç. Dr. Banu Mahir, Tez no.147299.

Bu tezin konusu olan murakka', Şeyhülislâm Veliyyüddin Efendi'nin küçük oğlu, kitapsever Osmanlı bürokratu Mehmed Emin Efendi için XVIII. yüzyılın sonlarında düzenlenmiştir. Söz konusu murakka'ın 37 x 26 cm. ölçülerindeki cildinin ön ve arka kapağı XVIII. yüzyılın ikinci yansına ait Avrupa serâseri kumaşla kaplanmıştır. Murakka'ın aynı ölçülere sahip 27 yaprağının hepsi, vassâle yöntemiyle farklı renkte düz ve ebrulu kâğıtların bir araya getirilmesiyle düzenlenmiştir. Ayrıca murakka'da, bulunan Safevî ve Osmanlı üslûbundaki tezhip ve halkâr çalışmaları da aynı yöntem kullanılarak yerleştirilmiştir. Bu yapraklarda, biri Alman asıllı ressam Hans Brosamer'e ait üç gravür ve pek çoğu renklendirilmiş kırk dokuz kalem-i siyahî tekniğinde toplam elli iki resim vardır. Kalem-i siyahî çalışmaların çoğu, Timurî Herat ve Safevî Meşhed, Horasan (Herat), Isfahan üslûplarında XV. yüzyıl sonu ve XVI-XVII. yüzyıllarda yapılmış resimlerdir. Ayrıca bu murakka'da XVII-XVIII. yüzyıla tarihlenen kalem-i siyahî Osmanlı resimlerine de yer verilmiştir. Safevî döneminin en ünlü sanatçıları olan Siyavuş, Sadikî, Muin Musavvir ve Veli Can imzalı çalışmalar ile Şeyh Muhammed, Muhammedî, Rıza-i Abbâsî Muhammed Ali, Muhammed Yusuf, Muhammed Kasım ve Muhammed Zaman'ın üslûp özelliklerini taşıyan imzasız resimlerin murakka'da yer alması dikkat çekicidir. İçerdiği bu değerli kalem-i siyahî resimlerle incelenen murakka', XVIII. yüzyıl Osmanlı murakka'ları arasında seçkin bir yere sahiptir.

Sevda Erce. 2012, *Süleymaniye Kütüphanesi'nde Bulunan Murakka'lar: Süleymaniye ve Hamidiye Bölümü*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı, Danışman: Prof. Dr. Muhittin Serin, Tez no. 317323.

Kur'ân-ı Kerîm ve cüzlerden sonra hat sanatının en çok işlendiği alan murakka'lardır. Meşhur hattatların seçkin yazılarını, tezhip ve cilt sanatlarının en güzel örneklerini, yazı sanatında ve kitap sanatlarında ulaşılan yüksek seviyeyi bu güzel yazı

albümlerinde görmek mümkündür. Hat sanatının en güzel numuneleri olan murakka‘lar, kıymetli öğretileri ve çeşitli sanat dallarını bir arada barındırarak yüzyıllarca muhafaza edilebilme özelliğine sahiptir. Bu çalışmada Süleymaniye Kütüphanesi’nin, Süleymaniye ve Hamîdiye bölümlerinde bulunan kırk dört murakka‘ hat çeşidi, metni, tezhibi, cildi, ebatları gibi özellikleri bakımından tavsif ve tasnif edilerek kataloglanmıştır. Süleymaniye bölümündeki murakka‘lar dağınık kıtaların derlendiği toplama murakka‘lardan oluşmaktadır. Hamîdiye bölümünde ise ekseriyetle mürettep murakka‘lar bulunmaktadır. Yazı çeşidi bakımından murakka‘ların çoğunlukla sülüs-nesih hatla yazılmış oldukları görülür. Murakka‘ların ekserisi Osmanlı sanatının ürünleridir. Hamîdiye bölümünde 34 ve 35 numaralarda kayıtlı murakka‘lar ise İran menşelidir. Osmanlı murakka‘larında kıta formu, özel hazırlanmış âharlı kâğıtlara çoğunlukla koltuklu bir satır sülüs, iki ile on satır arasında değişen nesih hatla oluşturulmuştur. Nesih satırlar bazen mâil olarak da yazılmıştır. Sülüs-nesih hatla yazılmış olan kıtalar ekseriya âyet ve hadisleri ihtiva etmektedir. Genellikle cetvel çekilmiş olan kıtalar tezhiplidir. Küçüklüğü veya büyüklüğü kalem ağzının genişliğine ve yazının miktarına göre değişen murakka‘larda ebat 14,5 x 9,5 cm. ilâ 40,2 x 26,7 cm. arasındadır. İran kaynaklı murakka‘larda kıtaların genellikle mâil nesta‘lik hatla yazılmış olduğu, ebadın ve formun farklılık arzettiği görülmektedir.

Gülizar Bal. 2014, *Süleymaniye Kütüphanesi’nde Bulunan Murakka’lar (Âşir Efendi, Galata Mevlevîhânesi ve Yazma Bağışlar Koleksiyonu)*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı, Danışman: Prof. Dr. Muhittin Serin, Tez no. 356447.

Sevda Erce tarafından Süleymaniye Kütüphanesi’nin Süleymaniye ve Hamîdiye bölümlerindeki murakka‘ların katalog çalışması yapılmıştı. Bu tezde de aynı kütüphanenin diğer üç koleksiyonunda yer alan otuz iki murakka‘ incelenerek tasnif edilmiştir. Başta Abdülbâki Gölpınarlı’nın hazırlamış olduğu *Mevlânâ Müzesi Yazmalar Kataloğu*² olmak üzere pek çok katalog incelenerek, nâdir eserlerin tasnif metotları belirlenmiştir. Kıtaların hat çeşidiyle beraber satır tertibi, muhtevası,

² Bu katalog yayımlanmıştır (I-III, Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı, 1967-72; IV, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1994).

yazıldığı tarih, hattatı, kıta sayısı, cildi, ebatları ve tezyinatı ile ilgili bilgiler verilmiştir. Kıtalar, önce Arap harfleri ile kaydedilmiş, sonra Latin harfli okunuşları yazılmıştır. Çalışma büyük oranda elektronik ortamdaki görüntüler ve bu görüntülerin renkli baskıları ile yapılmıştır. Âşir Efendi Koleksiyonu'nda tek murakka' vardır. Kıtaların çoğunluğu icâzet, birkaçı da karalama kıtasıdır. Galata Mevlevîhânesi Koleksiyonu'ndaki beş murakka' da mürettep murakka'dır. Yazma Bağışlar Koleksiyonu'ndaki yirmi altı murakka'dan ikisi toplama, kalanı ise mürettep murakka'dır. Otuz iki murakka'dan bir tanesi ketebesizdir. İncelenen kıtalar, genellikle sülüs-nesih hat ile düz satır üzerine yazılmıştır. Nadiren mâil olarak yazılanları da vardır. Kıtalarda genellikle âyet-i kerîme, hadîs-i şerif, kasîde, meşk, kelâm-ı kibar konu edilmiştir. Kıtalardaki satır sayıları iki ile on altı arasında değişmektedir. Çoğunlukla koltuklu, bir satır sülüs, beş satır nesih hadîs-i şerifleri konu alan kıtalar ve bir satır sülüs, iki satır nesih, bir satır sülüs formunda meşk murakka'ları ve kasideler yazılmıştır.

2. MURAKKA'

Kültür mirasımız arasında önemli bir yer tutan murakka'ların tetkik edilerek çeşitli müze ve kütüphanelerdeki örneklerle karşılaştırmalı bir değerlendirmesinin yapılması gerekmektedir. Tezin bu bölümünde XI. yüzyıl hat üstatlarının çeşitli hatlarla yazdıkları kıtaların bir araya getirilmesiyle oluşan murakka' çeşitleri, yapılışı ve özellikleri anlatılmaya çalışılacaktır.

2. 1. Kıta

Murakka'ın tanımı, yapılışı ve çeşitlerine geçmeden önce kıtanın tanımının verilmesi uygun olacaktır. Kıta, bir yazı parçası demektir. Hat sanatında en yaygın olan türü sülüs-nesih hatla yazılmış olan kıta örnekleridir. Kıtalar üst satır sülüs, altında birkaç satır nesih hattıyla yazılır. Bu yazıların etrafının altın yıldız, tezhip ve ebrularla süslenmesi âdettir.³

³ Şevket Rado, *Türk Hattatları*, İstanbul : Yayın-Matbaacılık Ticaret Limited Şirketi, ts., s. 21.

2. 2. Murakka‘

Kalınca kâğıt tabakalarını usulünce üst üste yapıştırarak elde edilen mukavvaya murakka‘ denir. Hattatların yazılarını yazdıkları âharlı kâğıt bunun üzerine yapıştırılır, sonra yazının etrafı çerçeveye alınıp, süslenirdi. Kıta denilen küçük yazı parçalarının birkaçı bir araya getirilerek birbirine bağlanmak suretiyle vücuda getirilen albümlere de murakka‘ denir.⁴ XVI. yüzyıla kadar, zemine yapıştırılmamış kıtaların alttan ve üstten birbirine yapıştırılıp tutturulmasıyla oluşan ve tomar (rulo) halinde sarıldıktan sonra, buna bağlanmış bir deri mahfazayla korunan; tomar (tûmar) olarak isimlendirilen hat eserleri bulunurdu. Bunlar, XVI. yüzyıldan sonra yerini murakka‘lara bırakmıştır.⁵ XV. yüzyıldan beri hat üstatlarının çeşitli hatlarla yazdığı kıtaların bir araya getirilmesiyle oluşan murakka‘larda genellikle hadis-i şerifler konu alınmıştır.⁶

2. 2. 1. Murakka‘ın Yapılışı

Osmanlı hat ekolünde çoğu zaman, yaklaşık 12 x 17 cm. boyutlarında özel hazırlanmış âharlı kâğıtlara uzun tutulan bir sülüs altına, daha kısa tutulan düz veya mâil 2-8 satır nesih yazıldıktan sonra murakka‘ gerilir, yanlarda kalan boşluklar (koltuklar) tezhip edilirdi. Diğer yazı gruplarında da kıtalar aynı şekilde hazırlanırdı. Bu usullerle hazırlanan kıtaların bir araya getirilip ciltlenmesiyle yazı albümleri yani murakka‘lar oluşturulmuştur.⁷

2. 2. 2. Murakka‘ Çeşitleri

İki çeşit murakka‘ vardır.

2. 2. 2. 1. Düz Murakka‘ (Kitap Murakka‘ı)

Bir murakka‘a girmesi tasarlanan kıtalar, germe usulüne göre hazırlanmış bir mukavvaya yapıştırılıp çevresi bezendikten sonra bunlar aynı ebatta kesilerek sırt sırta

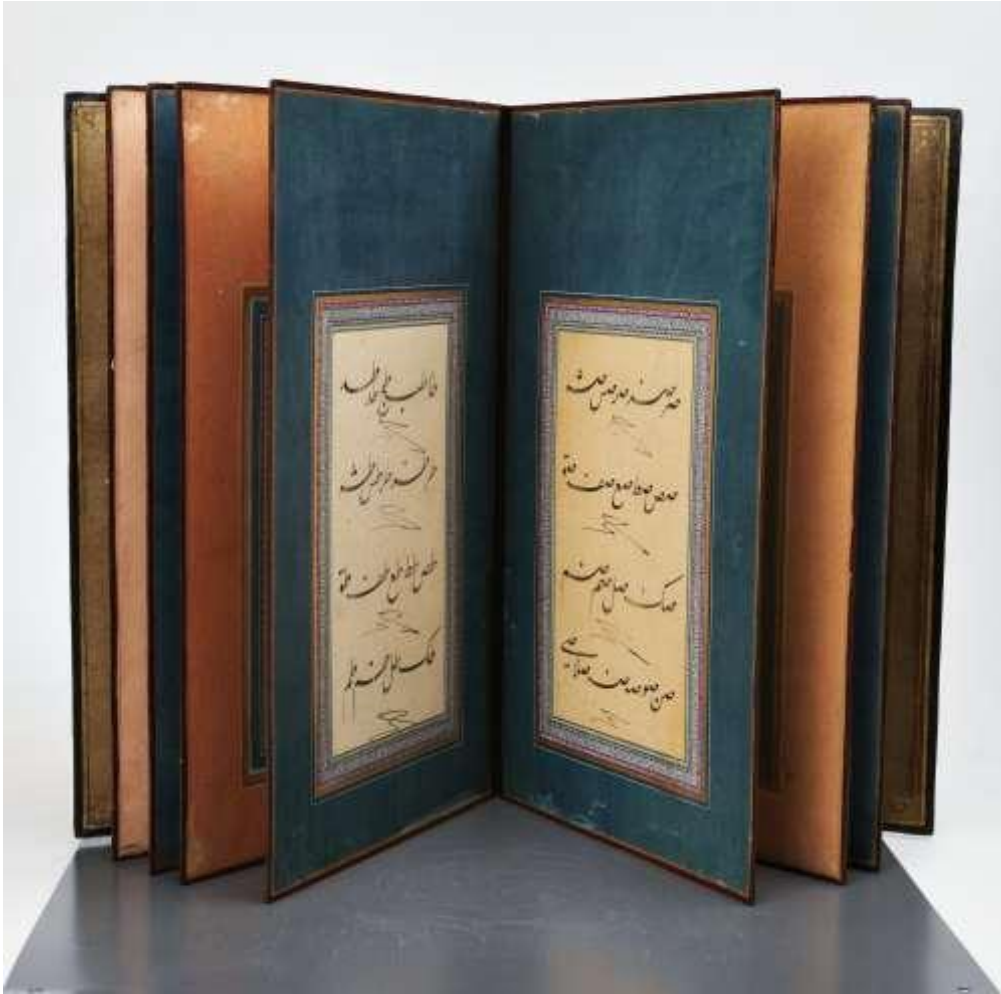
⁴ Rado, *Türk Hattatları*, s. 21.

⁵ M. Uğur Derman, *Osmanlı Hat Sanatı: Sakıp Sabancı Müzesi*, Berlin: Deutsche Guggenheim Berlin, 2001, s. 28.

⁶ Muhittin Serin, *Hat Sanatı ve Meşhur Hattatlar*, İstanbul: Kubbealtı Neşriyat, 2010, s. 42.

⁷ Serin, *Hat Sanatı ve Meşhur Hattatlar*, s.42.

getirilir ve üç kenarından ince bir deri veya kumaş şeritle birbirine tutturulur. Yapıştırılan bu şeritler aynı zamanda kıta kenarlarının yıpranmasını önler. Daha sonra bu ikili kıta yine deri veya kumaş bir şeritle dibinden bir başka ikili kıtaya bağlanır. Bütün kıtaların bu şekilde birleştirilmesiyle bir araya getirilen murakka‘ klasik üslûpta ciltlenerek üzerine kap geçirilir. Bu tarz murakka‘lar “düz murakka“, “kitap murakka“ veya sadece “murakka“ adıyla anılır.

Resim 1. Kitap Murakka‘ı. Ta‘lik hat, muhtemelen Yesârî Mehmed Esad’a (ö. 1213/1798) aittir (Sakıp Sabancı Müzesi, Envanter nr. 120-0347; ayrıca bk. <http://www.sakipsabancimuzesi.org/tr/sayfa/koleksiyondan-secmeler-0>).

2. 2. 2. 2. Körüklü Murakka‘

Sırt sırta gelen iki kıta sadece boğaz tarafından birbirine bağlanır ve bu diğerlerinde de aynen tekrarlanırsa bütün kıtaları aynı anda açıp görmek ve ardından zikzaklı olarak katlamak mümkün olur. Yalnızca birinci kıtasından kabına bağlanan bu cinse “körüklü murakka‘” ismi verilir.

Resim 2. Körüklü Murakka‘. Sülüs ve nesih hat Hafız Osman’a (ö. 1110/1698) aittir ve Muhammed b. Saîd el-Bûsîrî’nin (ö. 695/1296 [?]) *Kasîdetü’l-bürde* adlı Hz. Peygamber’i öven şiirinin beyitlerinden oluşmaktadır (Sakıp Sabancı Müzesi, Envanter nr. 120-0334; ayrıca bk. <http://www.sakipsabancimuzesi.org/tr/sayfa/koleksiyondan-secmeler-0>).

2. 2. 3. Murakka‘ların Özellikleri

En eski örneklerine XV. yüzyıl sonlarında rastlanan murakka‘lar önceleri kitap şeklinde hazırlanmıştır. Böylece güzel yazılarıyla beraber farklı zamanlara ait minyatür, katı‘, tezhip gibi değişik sanat dallarının bir araya getirilerek uzun zaman yıpranmadan

korunması sağlanmıştır. Muhtevasına göre az veya çok sayıdaki kıtaların bir araya gelmesiyle teşekkül eden murakka‘lar, bazen minyatür ve tezhip albümü olarak yapılmışsa da en fazla hüsn-i hat için kullanılmıştır.

Bilhassa tek harfleri ve iki harfin bitişmesini gösteren müfredat meşki (elifbâ) yahut kelime ve cümle terkiibini öğreten mürekkebat meşki (kasideler, dualar, âyetler ve hadisler) olarak sıralı bir sayfa düzeni içindeki murakka‘ların kıtaları böyle bir meşk murakka‘ı için özellikle yazılmışsa hattatının imzası sadece sonuncu kıtada bulunur.

Eski murakka‘larda hat nevi olarak en çok aklâm-ı sitteye ve ta‘like rastlanır. Aklâm-ı sittenin büyük cinsleri olan sülüs, muhakkak, tevkî‘ yazılarından biriyle yazılan tek satırın altına, ince kalemle yazılan cinslerden olan nesih, reyhânî ve rikâ‘ çeşitlerinden birinin getirilmesi âdet olmuştur. Bir sıra içinde yazılmış murakka‘ kıtalarında her yazı çeşidinin metni ayrı olarak süregelir. “Müteselsil murakka‘” adını alan bu tarz murakka‘lardaki kıtaların ibareleri yarıda kalmışsa, devamı olan kıtalarda tamamlanır. Buna mukabil müstakil kıtaların bir araya getirilmesiyle sonradan hazırlanan ve “toplama murakka‘” denilen murakka‘larda her biri müstakil ve hattatı tarafından ayrı ayrı imzalanmış, hatta muhtelif hattatlarca yazılmış kıtaların bir araya getirildiğine de rastlanır.

Murakka‘lar İslâm sanatlarının renk, desen, minyatür ve hat bakımından ince bir zevkle işlenmiş en zengin eserleridir. Celî yazıların gelişmesinden önce hat sanatının en güzel örnekleri daha çok yazma kitaplarda ve murakka‘larda görülürdü. Müze, kütüphane ve özel koleksiyonlarda, bilhassa Topkapı Sarayı Müzesi, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi ile Türk ve İslâm Eserleri Müzesi’nde çok değerli murakka‘ örnekleri bulunmaktadır. Avrupa ve Amerika’da İslâm sanatlarına duyulan ilginin artmasına bağlı olarak Hint, İran ve Osmanlı murakka‘ları sahasında tıpkıbasımla beraber araştırmalar yapılmıştır.⁸

⁸ M. Uğur Derman, “Murakka‘”, *DİA*, İstanbul 2006, XXXI, 204-205.

3. ŞEVKİ EFENDİ

XIX. yüzyıl, hat sanatının Osmanlı hattatları eliyle gelişmesini tamamladığı altın çağdır. Bu asrın sülüs ve nesih yazılarına son âhengini ve saf güzelliğini veren hattat Mehmed Şevki Efendi'dir.

3. 1. Şevki Efendi'nin Hayatı

Mehmed Şevki Efendi, kızının oğlu Süheyl Ünver'e de dayandırılan kayda göre, 1245'te (1829) Kastamonu'nun Seyyidîler (Seydiler) Köyü'nde doğmuştur.⁹ Üç yaşlarında iken İstanbul'a gönderilen Şevki Efendi, dayısı hattat Hulûsi Efendi ile onun damadı Harputlu Hoca İshak Efendi'den temel dinî bilgileri öğrendi. Aksaray Yusufpaşa'daki sıbyan mektebinde okudu. Bu eğitim ve öğrenimi esnasında ayrıca dayısı Hulûsi Efendi'den sülüs ve nesih yazılarını meşkederek on iki yaşında icâzet aldı (1841).¹⁰

Reisülhattâfın Kâmil Efendi'nin, üstadı Sami Efendi'den şöyle naklettiği kaydedilmektedir. “Şevki Efendi'nin ebeveyni Kastamonu'da vefat ettiğinden dayısı Hulûsi Efendi, heybesinin bir gözüne Şevki'yi, diğer gözüne kız kardeşini koyarak İstanbul'a getirdi, yetiştirdi, yazıyı da talim etti. Bir müddet sonra Mustafa İzzet Efendi'ye götürüp temeşşuk ve tekemmül ettirmek için ısrar etti ise de –hatırı kalır korkusu ile- Şevki bunu kabul etmedi ve dayısının yanında kaldı. Fakat Mustafa İzzet Efendi'nin şakirtlerinden bir attarın meşklerine bakarak yazıyı ilerletmeye çalıştı.”¹¹

Hulûsi Efendi, Koca Râgıb Paşa Kütüphanesi birinci hâfız-ı kütübü, Nusretiye Camii kürsü şeyhi ve birçok hattat yetiştiren feyizli bir hocaydı. Mahmud Râci ve Ali Vasfi efendilerin talebesi olmakla beraber hat sanatındaki yeri orta derecededir. Bu sebeple kabiliyetli bulunduğu yeğenine icâzet verdikten sonra hattını ilerletmesi için onu Kazasker Mustafa İzzet Efendi'ye götürmek istemiş, ancak Şevki Efendi bunu kabul etmemişti. Bu davranışı ona ileride yazı sanatına “Şevki mektebi” denilecek o emsalsiz üslûbu kazandırdı. Çünkü Şevki Efendi, Mustafa İzzet Efendi'ye devam etseydi sadece,

⁹ Rado, *Türk Hattatları*, s. 225.

¹⁰ Serin, *Hat Sanatı ve Meşhur Hattatlar*, s. 211.

¹¹ İbnülemin Mahmud Kemal İnal, *Son Hattatlar*, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı, 1970, s. 401.

Kazasker mektebine mensup Mehmed Şefik Bey, Abdullah Zühdü ve Hasan Rızâ efendiler gibi üstatlar zincirine bir yenisi eklenecekti.

Şevki Efendi, Harbiye Nezâreti'nde tercihen hattatların tayin edildiği Mektûbî-i Seraskerî Odası'nda Mart 1848'de memuriyete başladı. Askerî kâtiplerin yetiştirilmesi için Beyazıt'ta 1875'te açılan Menşe-i Küttâb-ı Askerî'ye de rik'a muallimi oldu; vefatına kadar her iki vazifesini de sürdürdü. II. Abdülhamid'in cülûsundan sonra Yıldız Sarayı'na bağlı olarak açılan Mekteb-i Şehzâdegân'da 25 Ekim 1877 tarihinde Başmâbeyinci Osman Bey'in delâletiyle hat muallimliğine getirildi. Bu mektebe bir müddet sonra padişaha yakınlığı olan has bendegânın çocukları da "zâdegân" ismi altında kabul edilmeye başlandı. Şevki Efendi burada birçok şehzade ve beyzadenin hocası oldu. Haseki'de oturan Şevki Efendi bu vazife için cumartesi, pazartesi ve perşembe olmak üzere haftada üç gün Yıldız'a giderdi. Ders saatleri dışında da Yıldız Kütüphanesi'ndeki mushaf, dua mecmuası ve murakka' gibi eserleri incelerdi. Kendisine teveccühü olan II. Abdülhamid ara sıra şehzadelerin hat meşklerine bakmaktan hoşlanır, bir yazı siparişi olursa Çit Kasrı'nda Şevki Efendi'yi doğrudan kabul ederek ona ihsanlarda bulunurdu. Şevki Efendi'ye 1883'te rütbe-i sâniye, sınıf-ı mütemâyizî ve üçüncü rütbeden Mecîdî nişanı tevcih edildi.

1870'li yıllarda hacca giden Şevki Efendi iffetli, doğruluktan ayrılmayan ve sağlam karakterli bir şahsiyet olarak bilinir. Kendisine ve evine sadece resmî maaşını harcar, eserleri için ne verilirse kabul ederek bunun tamamını Kastamonu ve İstanbul'daki muhtaçlara dağıtırdı. Vefatında yirmi yedi lira parası çıkmış, fakat sonradan ele geçen hususi defterinde otuz fakiri aylığa bağladığı görülmüştür.¹²

3. 2. Şevki Efendi'nin Eserleri ve Öğrencileri

Şevki Efendi'nin, bu güzel ahlâkı sebebiyle âlim, sanatkâr ve hayranlarından oluşan geniş bir dost çevresi vardı. Haseki Ali Paşa caddesindeki evi ilminden, irfanından ve sanatından istifade etmek isteyenlerle dolup taşardı. Cuma günü sabahtan öğleye kadar sayıları onu geçmeyen talebeye yazı meşkederdi. Talebeleri arasında önde gelen Filibeli

¹² M. Uğur Derman, "Mehmed Şevki Efendi", *DİA*, İstanbul 2003, XXVIII, 533.

Bakkal Arif Efendi'yi hem çok sever hem de takdir ederdi. Fehmi Efendi (ö.1915), Rıfat Efendi (ö.1949), Pazarcıklı Mehmed Hulûsi Efendi (ö.?) ve Ziyâdeddin Efendi de (ö.?) onun seçkin talebelerindendir.

Şevki Efendi sanat dünyasına hususi koleksiyon, müze ve kütüphanelerde bulunan mushaf, *Delâliü'l-hayrât*, hilye, levha, kıta, murakka‘ şeklinde pek çok eser bırakmış, celî sülüs sahasında Mustafa Râkım yolunda eserler vermiştir.¹³

“Nesih yazıda Şeyh Hamdullah’tan başlayarak, Hâfız Osman ve İsmail Zühdü yolunda yürüdüğünü, sülüs celîsinde ise Mustafa Râkım’ı izlediğini belirten Süheyl Ünver, üstâdın bıraktığı güzel eserlerden çoğunun büyük camilerde bulunduğunu belirtmektedir. Şevki Efendi’nin eserlerinden bazıları Topkapı Sarayı Müzesi’nde, bir kısmı da İstanbul Türk ve İslâm Eserleri Müzesi’nde hayranlıkla seyredilmektedir.”¹⁴

Şevki Efendi’nin henüz hayatta iken birini kaybettiği üç kızı ve bir oğlu olmuştur. Son zamanlarında felç geçiren hattat 13 Şâban 1304’te (7 Mayıs 1887) vefat etmiş ve Merkez Efendi Kabristanı’nda dayısı Hulûsi Efendi’nin yanına defnedilmiştir. Mezar kitâbesi oğlu ve aynı zamanda talebesi olan Mehmed Said Bey tarafından Mehmed Şevki Efendi’ye lâyük olmayan bir seviyede yazılmıştır.¹⁵

3. 3. Şevki Efendi Ekolü

Şevki Efendi, başta Hâfız Osman olmak üzere onun talebesi Yedikuleli Abdullah ve celî sülüsün önderi Mustafa Râkım’ın yazılarını inceleyerek sülüs, nesih ve rikâ‘da “Şevki mektebi” ismiyle anılan bir üslûbun sahibi olmuştur.

Reîsülhattâtîn Kâmil Efendi’nin Sami Efendi’den şöyle naklettiği kaydedilmektedir: “Şevki Efendi, ‘Yazıyı bana âlemi rüyada talim ettiler’ derdi. En güzel yazıları 1290’dan sonra yazdıklarıdır. Ondan evvel ki yazdıklarında kusurları vardır.”¹⁶

¹³ Serin, *Hat Sanatı ve Meşhur Hattatlar*, s.215.

¹⁴ Rado, *Türk Hattatları*, s. 225.

¹⁵ Derman, “Mehmed Şevki Efendi”, XXVIII, 533.

¹⁶ İnal, *Son Hattatlar*, s. 401.

Şevki Efendi, bilhassa 1873 yılından itibaren daha narin bir üslûpla nihaî mertebesine eriştiği bu yazı nevilerinde günümüze kadar son merhale sayılmaktadır. Kendi üslûbunu bulduktan sonra bile ziyaretine gittiği hocası Hulûsi Efendi sırada bekleyen fazla talebe olduğunda bunların meşklerine bakmayı Şevki'ye havale edince gereken harf çıkartmalarını hocasının üslûbuyla yazacak kadar ona hürmet gösterirdi.

Hüsn-i hattı kim için olursa olsun aynı dikkat ve itina ile yazan Şevki Efendi, talebe için hazırladığı meşklerinde de aynı titizliği gösterirdi. Bu sebeple orta yaşlarından itibaren on talebeden fazlasını kabul etmemeye başlamıştır. Ancak Hacı Ârif Efendi gibi bu ilkesini bozduğu müstesna öğrencileri de vardır. Meşkin mürekkebat safhasında Hz. Ali'nin rivayeti olan hilye metnini yazmaya özellikle ehemmiyet verirdi.

Sülüs-nesih karalamalarını harfleri ekseriya birbirine çığnetmeden ferah görünüşlü bir temrin şeklinde yazan Şevki Efendi, talebesi arasında kullandığı kalem yüzünden iyi çalışmadığını söyleyen bulunursa harf çıkartmalarını bilhassa kusurlu denilen o kalemlerle yaparak meselenin kalemden ziyade yazan elde olduğunu anlatırdı. Şahsen tanıyanların belirttiğine göre Şevki Efendi'nin yazıları kaleminden son derecede itinalı ve tekellüflü olarak çıkarmış, fakat bu pürüzsüz ve şiveli eserleriyle haklı bir şöhrete sahip olmuştur. Bu sebeple onu anlatmak için, “Yazısı da ahlâkı kadar pürüzsüzdü” denilmiştir. Yakın arkadaşı Sâmi Efendi, “Şevki'nin elinden istese de fena harf çıkmazdı” cümlesiyle bir gerçeği ifade etmiştir.¹⁷

Şevki Efendi için “fenâ fi'l-hat” mertebesine erdi denir. Büyük bir sanat aşkı ile ömrünü hep yazıya vermiş, sülüs nesih Hâfız Osman ve İsmail Zühdü yolundan hiç ayrılmamış, onların güzel yazı ve ruhlarından feyiz almış, her geçen gün yazısını güzelleştirerek 1860'lı yıllardan sonra kendi üslûbunu ortaya koymuştur. Zamanın meşhur hattatlarının takdir ve beğenisini kazanmış, aşılamayan bir üslûp olarak günümüze kadar da bütün İslam âleminde yazıları örnek olarak kabul edilmiştir.¹⁸

¹⁷ Derman, “Mehmed Şevki Efendi”, XXVIII, 533.

¹⁸ Serin, *Hat Sanatı ve Meşhur Hattatlar*, s.212.

4. HASAN RIZA EFENDİ

Nesih hattının son bir asır içinde ilk hatırlanacak isimlerinden olan Hasan Rıza Efendi, bilhassa yazdığı mushaflarla tanınır. Hasan Rıza Efendi'nin yazdığı mushaf, baskılarının da yapılmış olması ve bunların çokça tekrarlanması dolayısıyla, sanatkârın şöhreti bütün İslâm âlemine yayılmıştır.¹⁹

4. 1. Hasan Rıza Efendi'nin Hayatı

Hasan Rıza Efendi Üsküdar'lıdır. Tırnova posta müdürü Ahmed Nazif Efendi'nin oğlu olarak 1267'de (1849) dünyaya geldi.²⁰ Üsküdar Mekteb-i İbtidâîsi'nde yazıya başlayan Hasan Rıza Efendi, mahalle mektebinden sonra Yahyâ Hilmi Efendi'den sülüs ve nesih yazılarını meşketti. Babasının Tırnova posta müdürlüğüne tayini üzerine ailesiyle beraber Tırnova'ya gitti. 1865'te tekrar İstanbul'a dönünce vâlide sultan vasıtasıyla Muzıka-i Hümâyun'a kaydedildi. Orada hüsn-i hat hocası Şefik Bey'den yazı meşkine yeniden başlayarak icâzet aldı. Şefik Bey'in aracılık etmesi ile Kazasker Mustafa İzzet Efendi'den de istifade etti. Ayrıca Sami Efendi'den nesta'lik yazısını meşketti.

1871'de Muzıka-i Hümâyun imamlığına, 1879'da Şefik Bey'in emekliye ayrılmasıyla Muzıka-ı Hümâyun hat hocalığına tayin edildi. 1915 yılında açılan Medresetü'l-hattâtîn'de sülüs-nesih ve reyhânî hocalığı yaptı.²¹ Ancak gözlerindeki rahatsızlık yüzünden bir süre sonra bu görevinden ayrılmak zorunda kaldı. Uzun yıllar ikamet ettiği Cihangir semtinde 1916 yılında çıkan yangında evi yandıktan sonra taşındığı Rumelihisarı'ndaki evinde 10 Cemâziyelâhir 1338'de (1 Mart 1920) vefat etti ve hisarın yanındaki kabristana defnedildi. Kabir kitâbesi sonradan yazdırılmıştır. Oturduğu ev ölümünden iki gün sonra yanmışsa da eserleri kurtarılmıştır.²²

¹⁹ Derman, *Osmanlı Hat Sanatı*, s.156.

²⁰ Rado, *Türk Hattatları*, s. 249.

²¹ Serin, *Hat Sanatı ve Meşhur Hattatlar*, s. 237.

²² M.Uğur Derman, "Hasan Rızâ Efendi" , *DİA*, İstanbul 1997, XVI, 345.

4. 2. Hasan Rıza Efendi'nin Eserleri ve Öğrencileri

Sülüs, celî sülüs, ta'lik, celî ta'lik yazılarıyla da bir hayli eser vermiş olmakla beraber Hasan Rıza Efendi'nin en çok başarı kazandığı nesih hattıdır. Nesihle yazdığı mushaflar harflerinin güzelliği kadar rahat okunabilmesi, harekelerinin isabetli yerlere konulması bakımından da erişilmesi güç bir mükemmelliktedir. 1878-1912 yılları arası Hasan Rıza Efendi'nin sanat hayatının en verimli devresidir. Bu devrenin sonlarında Sultan Reşad'ın arzusuyla yazdığı sekiz ciltlik (1067 varak) *Sahîh-i Buhârî*²³ onun en önemli eserleri arasında sayılabilir. Ayrıca muhtelif boyutlarda yazdığı sayısız hilye-i saâdet levhaları arasında çok büyük olanlarının müstesna bir yeri vardır. Bunlardan ilk akla gelenler İstanbul Hat Sanatları Müzesi, Silivrikapı Bâlâ Camii, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi²⁴ ve Süleymaniye Kütüphanesi'nde²⁵ muhafaza edilmektedir. Sultan Reşad'ın Rumeli seyahati sırasında Edirne Selimiye Camii'ne hediyesi olan hilye 1995 yılından beri kayıptır. On yedi talebeye hat icâzeti veren Hasan Rıza Efendi'nin hayatı boyunca, ikisi devir hatmi için cüzler halinde olmak üzere muhtelif boylarda yazdığı on dokuz mushaftan 1308 (1891) tarihli vezirî kıtada olanı İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'nde²⁶, Sultan Reşad'ın türbesi için yazdığı 1330 (1912) tarihli büyük mushafı da Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'ndedir.²⁷ Ayrıca akrabası olan hattat Mehmed Şevki Efendi'ye ait yarım bir mushafı da 1311'de (1893) tamamlamıştır.²⁸ Sülüs-nesih murakka'larının sayısı bilinmemektedir. Celî sülüsü nesih hattı kadar mükemmel değildir. Bostancı ve Cihangir camilerindeki çâryâr-ı güzîn levhaları, Topkapı Sarayı Harem-i Hümayunu'ndaki çini kitâbesi, Alman Konsolosluğu bahçesindeki çeşmenin ve Hürriyet-i Ebediyye şehidlerinin kitâbeleri bu yoldaki eserlerinden akla ilk gelenlerdir. Bayezid Umumi Kütüphanesi'nin imzasız kitâbesi de Hasan Rızâ Efendi'nin celî ta'lik hatla yazdığı ve başarılı sayılmayan bir eseridir. Ayrıca Sultan Selim Cami için yazdığı büyük hilye-i saâdet, Söğüt'te yapılan camideki

²³ TSMK, Hırka-i Saâdet, nr. 39.

²⁴ Yıldız, nr. 4282.

²⁵ Yazma Bağışlar, nr. 510.

²⁶ AY, nr. 6682.

²⁷ Yeni Yazmalar, nr. 2138.

²⁸ TSMK, Halil Edhem Arda, nr. 12.

ve Mekke’de Makam-ı İbrahim’de asılı bulunan ilk dört halife isimleri muhtelif yerlerde görülen yazılarından bazılarıdır.²⁹

Hasan Rıza Efendi asıl şöhretini basılmak üzere yazdığı “âyet-berkenar” mushafla kazanmıştır. Eczalı kâğıda eczalı mürekkep kullanarak özellikle hâfızlığa çalışanlara kolaylık sağlamak üzere, âyetlerin sayfa başında başlayıp sonunda bitecek şekilde düzenlendiği (berkenar tertip) ve her sayfasını on beş satır olarak yazdığı bu mushafın Matbaa-i Âmire baskısı 1301’den (1884) itibaren birçok defa tekrarlanmış, fakat bu basımlar yüzünden yazısı bazı özelliklerini kaybetmiştir. Hasan Rıza’nın yine basılmak üzere âharlı kâğıda ve etrafı mealli olarak yazdığı başka bir mushaf nüshası 1296’da (1879) Osman Bey Matbaası’nda basılmıştır. Bu mushafın aslının Mahmud Muhtar Paşa koleksiyonundan Dârü’l-kütübi’l-Mısriyye’ye geçtiği rivayet edilmektedir.³⁰

Bazı tasavvufî manzumeler de kaleme alan Hasan Rıza Efendi’nin tezhipte de meşgul olduğu müzehhip olarak imzasını taşıyan levhalarından anlaşılıyorsa da bu çalışmaları hattı kadar önemli değildir.³¹

5. ŞEVKİ ve HASAN RIZA EFENDİ MURAKKA‘LARININ TANITIM ve MUKAYESESİ

“Şevki Efendi ve Hasan Rıza Efendi Sülüs-Nesih Murakka‘larının Mukayesesi” başlığını taşıyan bu yüksek lisans tezinin ana bölümünü oluşturan konu, başlıktan da anlaşılacağı üzere, Şevki Efendi ve Hasan Rıza Efendi’nin yazmış oldukları sülüs-nesih murakka‘larının mukayesesi edilmesidir. Bu iki hattatın sülüs-nesih hatla yazdıkları Elif Kasîdesi meşk murakka‘ları incelenecek ve mukayesesi yapılacaktır. Ancak mukayeseye geçilmeden önce, *Kasîdetü’l-bürde* adıyla şöhret kazanan ve iki ayrı şairin, Kâ‘b b. Züheyr ile Bûsîrî’nin ayrı ayrı kaleme aldıkları iki ayrı kaside olan Elif Kasîdesi hakkında bilgi verilecektir.

²⁹ Rado, *Türk Hattatları*, İstanbul, s. 250.

³⁰ Bu mushafla meâlinin on iki cüzü Hasan Rıza Efendi, on beş cüzü Kayışzâde Hâfiz Osman Efendi, üç cüzü de Çerkez Alâeddin Bey tarafından ince nesih hattıyla yazılmıştır.

³¹ Derman, “Hasan Rızâ Efendi”, XVI, 345-346.

5. 1. Kâ'b b. Züheyr'in Kasîdetü'l-bürde'si

“Kâ'b b. Züheyr'in (ö. 24/645 [?]) Hz. Peygamber'e sunduğu ünlü kasîdesidir. Câhiliye döneminin tanınmış şairlerinden Züheyr b. Ebû Sülmâ'nın ölmeden önce oğulları Kâ'b ile Büceyr'e, gördüğü bir rüya üzerine gelmesinin yakın olduğunu anladığı Hz. Peygamber'e tâbi olmalarını tavsiye ettiği, iki kardeşin Medine'ye doğru yola çıktığı, Kâ'b'ın Medine yakınında kaldığı, Büceyr'in Medine'ye giderek Resûl-i Ekrem ile görüşüp müslüman olduğu, bunu öğrenen Kâ'b'ın, kardeşini ve Resûlullah'ı hicveden bir şiir nazmetmesi üzerine Hz. Peygamber'in Kâ'b'ın kanının helâl olduğunu söylediği rivayet edilir. Büceyr kardeşine mektup göndererek bazı şairler hakkında ölüm kararı verildiğini, ancak Resûl-i Ekrem'in pişman olup huzura gelenleri affettiğini bildirir ve Hz. Peygamber'e gelip af dilemesini tavsiye eder. Medine'ye gidip sabah namazında Mescid-i Nebevî'ye giren Kâ'b, Resûlullah'ın huzuruna yüzü örtülü olarak çıkar ve kendisine Kâ'b'ın tövbe edip İslâm'ı kabul etmek amacıyla geldiğini, af talebinin kabul edilip edilmeyeceğini sorar. Resûl-i Ekrem talebinin kabul edileceğini belirtince yüzündeki örtüyü açar ve kendisinin Kâ'b olduğunu söyler. Kâ'b ünlü kasidesini bu sırada okumuş, kasideyi çok beğenen Hz. Peygamber, “Bürde” adı verilen ve günümüzde Topkapı Sarayı Müzesi'nde muhafaza edilen hırkasını onun omuzlarına koymuş, bundan dolayı kasideye “Kasîdetü'l-bürde” veya başlangıç ifadesine göre “Bânet Süâd” adı verilmiştir.

Câhiliye döneminin geleneksel kaside tarzı ile nazmedilmiş olan *Kasîdetü'l-bürde*'nin nesîb bölümüne (1-14. beyitler) şair, Süâd'ın ayrılığında söz ederek başlar. Süâd yumuşak sesli, ılık bakışlı, gözleri sürmeli, vücudunun aşağı kısımları dolgun, yukarı kısımları zayıf, orta boylu, tebessüm ettiği zaman beyaz dişleri görünen bir ceylandır. Şair burada Süâd'ı nasihat dinlemeyen, sözünde durmayan, cefakâr, yalancı, vefasız bir dost simgesi olarak kullanır. Tasvir bölümünde (15-35. beyitler) kaside geleneğine uygun olarak memduha ulaşmak üzere bindiği deveyi tasvir eder. Kasidenin medih bölümü (43-53. beyitler) özür beyanı (i'tizâr) ve Hz. Peygamber'le muhacirleri medih olmak üzere iki kısımdan oluşur. Kâ'b, Resûl-i Ekrem'in kendisini affetmesi hususunda hiçbir dostundan yardım görmediğini, Resûlullah'a kendisi hakkında olumsuz birçok

şey söylendiğini, ancak bunların dedikodular tarafından uydurulduğunu, Hz. Peygamber'den ceza değil af umduğunu söyledikten sonra onu övmeye başlar. Bir bütün olarak bakıldığında *Kasîdetü'l-bürde*'ye korku, endişe, dışlanma, sıkıntı ve ümitsizlikten oluşan psikolojik bir atmosferin hâkim olduğu görülür. Ayrılıkla başlayıp ölüm teması ile son bulan kasidenin kötümser duygular içinde nazmedildiği söylenebilir.

Kâ'b bu kasidesinde kendisinden önce yaşayan şairlerin şiirlerindeki teknik yapıya bağlı kalmıştır. Onu diğerlerinden ayıran tek özellik Süâd'ın ve ayrılığının sadece bir sembol oluşudur. Çağdaş edebiyat tenkitçilerine göre Süâd tatlı hayallerin, eğlence hayatının, Arap yarımadasının dört bir yanında hüküm süren keşmekeşliğin, kabilesiyle övünmenin sembolüdür. Şairin uzaklaştığı şeyler bunlardır. Şairin Süâd'ı en ince ayrıntılarına kadar tasvir etmesi karşısında Hz. Peygamber ve ashabının sessiz kalması dikkat çekicidir. Bazı teknik kusurları bulunduğu tesbit edilen kasidenin beyit sayısı hakkında farklı rivayetler vardır. Sükkerî bu sayıyı elli beş, İbnü'l-Enbârî elli yedi, Ebû Zeyd el-Kureşî elli sekiz, diğer bazı kaynaklar elli dokuz ve altmış olarak kaydetmiştir. Kasidenin ihtiva ettiği lafızlar ve beyitlerin tertibinde de farklılıklar vardır”³²

5. 2. Bûsîrî'nin Kasîdetü'l-bürde'si

Muhammed b. Saîd el-Bûsîrî'nin de (ö. 695/1296 [?]) Hz. Peygamber için yazdığı ünlü bir *Kasîdetü'l-bürde*'si vardır. “Mısırlı sûfî ve şair Muhammed b. Saîd el-Bûsîrî'nin Hz. Peygamber için yazdığı ve *el-Kevâkibü'd-dürriye fî medhi hayri'l-beriyye* adını verdiği manzume, kafiye (revî) harfî mîm olduğu için *el-Kasîdetü'l-mîmiyye*, şairin tutulduğu hastalıktan kurtulmasına vesile olduğu için de *Kasîdetü'l-bürde* diye meşhur olmuştur. Ancak Kâ'b b. Züheyr'in kasidesi de aynı adla anıldığından karışıklığa meydan vermemek için Bûsîrî'ninki daha çok Osmanlı kültür muhitinde *Kasîdetü'l-bür'e (el-Kasîdetü'l-bür'iyye)* şeklinde anılmışsa da literatürde *Kasîdetü'l-bürde* diye tanınmaktadır.

Kaside şöhretini, taşıdığı sanat değerinden ziyade şairin hayatının bir döneminde

³² Kenan Demirayak, “Kasîdetü'l bürde”, *DİA*, İstanbul 2001, XXVIII, 566-568.

geçirdiği felçten kurtulmasına vesile olduğuna dair rivayete borçludur. Bûsîrî'nin hiçbir kasidesinde felç olduğuna dair bilgi bulunmamakla birlikte kendisinden altmışaltı yıl sonra vefat eden biyografi yazarı İbn Şâkir el-Kütübî ilk defa felç olayına yer vermiş, daha sonra gelen bütün müellifler de bu bilgiyi tekrar etmiştir. Söz konusu rivayete göre felç geçirdiğinde bir akşam kendisine şifa vermesi için Allah'a dua eden şair rüyasında Hz. Peygamber'i görür. Resûl-i Ekrem ondan kendisi için yazdığı kasideyi okumasını ister. Bûsîrî, "Yâ Resûlallah! Ben senin için birçok kaside yazdım, hangisini istersin?" deyince Hz. Peygamber kasidenin ilk beytini söyler. Bunun üzerine şair kasidesini okumaya başlar, Resûlullah da onu sonuna kadar dinler. Bitince de hırkasını (bürde) çıkarıp şairin üstüne örter ve eliyle vücudunun felçli kısmını sıvazlar. Bûsîrî uykudan uyanınca vücudunda felçten eser kalmadığını farkeder. Bu rüya hadisesinin halk arasında yayılmasından sonra kaside *Kasîdetü'l-bürde* olarak üne kavuşmuştur. Her ne kadar bu rivayet menkıbe şeklini almış görünüyorsa da ilgili kaynaklarda kaside vesilesiyle şifaya kavuşma motifi sürekli vurgulanmaktadır. Kaside Bûsîrî henüz hayatta iken Abdüsselâm b. İdrîs el-Merrâküşî ve Ebû Şâme el-Makdisî tarafından şerhedilmiştir. Merrâküşî'nin *Havâssü'l-bürde*'sinde kasidenin hangi beyitlerinin ne gibi dertlere şifa olacağı, ayrıca geçim sıkıntısından kurtulmaya, isteklerin yerine gelmesine ve başka hayırlara yol açacağı anlatılmaktadır.

On bölümden oluşan *Kasîdetü'l-bürde*, en eski nüshalarında 160 beyit iken sonrakilerde 165 beyte kadar ulaşmaktadır. Klasik Arap kaside tarzında olduğu gibi şiir sevgiliye özlem temasının işlendiği nesîb bölümüyle başlar, daha sonra nefisten şikâyet, Hz. Peygamber'e övgü, onun doğumu, mûcizeleri, Kur'an'ın fazileti, mi'rac mûcizesi, cihadın önemi, nedâmet ve ümit, dua ve niyaz bölümüyle sona erer. Aruzun basit bahriyle yazılan, yapı ve üslûp bakımından son derece sağlam ve lirik olan kaside, bu sebeple asırlardır İslâm coğrafyasının her bölgesinde büyük bir ilgi görmüş, dinî toplantılarda, mübarek gün ve gecelerde, sünnet, düğün, bayram ve cenaze merasimlerinde okuna gelmiştir. Haftalık evrad olarak da okunan kaside, 140. beytinden itibaren felçlilere şifa maksadıyla yedi gün süreyle okunmaktadır. Hattatlar da meşk derslerinde genellikle bu kasideyi yazarlar.

İslâm dünyasında *Kasîdetü'l-bürde* kadar meşhur olan ve çok okunan, üzerine şerh,

hâşiye, tahmîs, tesdîs, tesbî‘, taştîr ve nazîreler yazılan bir başka kaside yoktur. Bu konuda yazılan eserler başlı başına bir literatür oluşturacak kadar büyük bir yekün tutmakta ve bir araştırmaya göre sayıları 330’u bulmaktadır.”³³

5. 3. Şevki Efendi ve Hasan Rıza Efendi Murakka‘larının Tanıtımı

Şevki Efendi ve Hasan Rıza tarafından sülû-nesih hattı ile yazılan ve hat sanatıyla uğraşanlar arasında daha ziyade Kasîde-i Elfiye olarak bilinen *Kasîdetü’l-bürde* murakka‘ları hakkında bilgi verilecektir.

5. 3. 1. Şevki Efendi Murakka‘ı

Mehmed Şevki Efendi, yedi kıtalı sülûs nesih hat ile telif ettiği Kaside-i Elfiye meşk mürekkabât murakka‘ını 1282’de (1865/66) 36 yaşında iken yazmıştır. Murakka‘ın orijinali Kubbealtı Akademisi Kültür ve Sanat Vakfı koleksiyonundadır.³⁴ Kıta sayısı yedi olup, satır sayısı bir sıra sülûs, iki sıra nesih, bir sıra sülûs hatla yazılmıştır. Murakka‘ âharlı kâğıt üzerine siyah mürekkep ile yazılmıştır. Yazı sahası 13.3x21.7 cm., murakka‘ın ölçüsü ise 23 x 31.5 cm.dir. Murakka‘ın tezhibi Kubbealtı Nakışhânesi’nde yapılmıştır. Koltuklar tahrirli halkâr tekniğinde saz yapraklar ve hatâyî çiçeklerle bezenmiştir. İç ve dış pervazlar, karşılıklı birbirinin eşi olmak üzere ebrudur. Ön kapak içi ve yan kâğıdı altınli ebru, arka kapak içi şal örneği tarzında ebrudur. Kıtalar kenarlarına geçirilen açık kahverengi deri şeritlerle kitap şeklinde birleştirilmiştir. Aynı renk deri cildi yazma tekniğinde zilbahar desenlidir. Ebrular ve cilt Bosnalı Kâzım Hacımevliç tarafından 2010 yılında yapılmıştır. Mehmed Şevki Efendi’ye ait olan bu meşk kitabı yayımlanmıştır³⁵.

5. 3. 2. Hasan Rıza Efendi Murakka‘ı

Hasan Rıza Efendi Elif Kasîdesi meşk murakka‘ı ise 1318’de (1900) 51 yaşında iken yine sülûs nesih hattı ile siyah mürekkep ile yazılmıştır. Şevki Efendi ve Hasan Rıza’nın

³³ Mahmut Kaya, “Kasîdetü’l-bürde”, *DİA*, İstanbul 2001, XXVIII, 568-569.

³⁴ Envanter nr. XXX/4.

³⁵ *Mehmed Şevki Efendi’nin Sülûs-Nesih Hat Meşkleri* (haz. Muhammed Temimi), İstanbul İslâm Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi (IRCICA), 2010.

yazdıkları murakka‘lar arasında otuz altı yıl vardır. Murakka‘ın orijinali Süleymaniye Kütüphanesi Yazma Bağışlar bölümünde 2955 numarada kayıtlıdır. Bu albüm ebru çerçeve içinde yaldızlı cetvellidir. Sırtı ve kenarları siyah deri olan murakka‘, ebru kâğıt kaplamalıdır. Murakka‘ın ölçüleri ise 20,8 x 11,2 cm., 27,8 x 17,8cm. olup altı yaprak ve dört satırdan oluşmaktadır. Bir sıra sülüs, iki sıra nesih, bir sıra sülüs hat ile yazılmıştır. Murakka‘daki sekiz sayfada dört farklı renkte ebru kullanılmıştır.

5. 4. Şevki Efendi ve Hasan Rıza Efendi Sülüs-Nesih Harf Mukayesesi

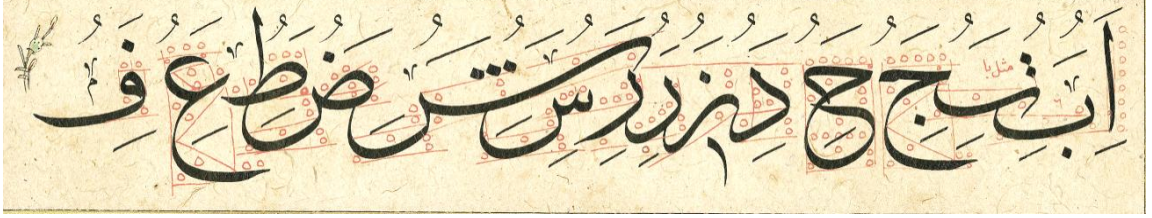
Harf mukayesesini üç bölümde inceleyebiliriz.

5. 4. 1. Mukayesede Takip Edilen Yol

Murakka‘ların mukayesesine geçmeden önce Şevki Efendi ve Hasan Rıza Efendi’nin sülüs ve nesih hattı ile yazılan müfredat meşki harf karşılaştırması yapmayı uygun gördük. Sülüs harf mukayesesinde, öncelikle Şevki Efendi ve Hasan Rıza hattı ile yazılan müfredat meşkindeki farklı karakterlerde yazılmış otuz tane Arap harfi sırası ile alt alta verilerek genel bir mukayese yapılmıştır. Sonra iki hattatın yazdıkları bu harfler tek tek resim olarak sıralanmış, oklar ve çizgilerle iki harf arasındaki farklar gösterilmiştir. Daha sonra bu harflerin alt kısımlarıyla ilgili olarak da mukayeseler yapılmaya çalışılmış; nesih hatlarda aynı metotla çalışılarak harf mukayesesi tamamlanmıştır.

Daha sonra sülüs-nesih hatla yazılan kıt‘alar, satır nizamı, kelime, harf, hareke olarak incelenip mukayese edilmeye çalışıldı. Şevki Efendi ve Hasan Rıza’nın yazdıkları Elif Kasîdesi (Kasîdetü’l-bürde) meşk murakka‘ında ilk olarak bir satır sülüs hattı ile ilgili genel bir değerlendirme yapılarak, ayrıntılar ana hattıyla kırmızı çizgi ile gösterildi. İki yazı arasındaki farklar satır nizamı, harf bünyeleri, kalem hareketleri belirtilmeye çalışıldı. Satır nizamında mukayese edilen iki sülüs hattı, resmin bir alt maddeleri olarak kelime bazında değerlendirilmeye çalışıldı. Sülüs hatla yazılmış satırlar yukarıda bahsedilen metotla çalışılarak son sülüs satırına kadar görsel olarak sıralandırılarak sülüs mukayesesi tamamlandı. Nesih hattında da aynı metot takip edilip önce satır olarak mukayese, daha sonrada kelime olarak karşılaştırılmaya çalışıldı ve böylece Şevki Efendi ve Hasan Rıza Efendi’nin yazdıkları (Elif Kasîdesi) meşk murakka‘larının mukayesesi tamamlanmış oldu. Son aşamada ise iki hattatın hareke, nokta, tezyîn ve mühmel işaretleri mukayesesi yapılmaya çalışılacaktır.

5. 4. 2. Şevki ve Hasan Rıza Sülüslerinde Harf Mukayesesi

Resim 3. Şevki Efendi'nin sülüs harfleri.

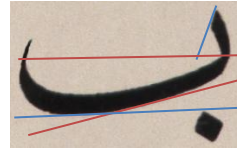

Resim 4. Hasan Rıza Efendi'nin sülüs harfleri.

Resim 3. 1. Şevki Efendi. Resim 4. 1. Hasan Rıza.

Şevki Efendi'nin elif harfi dike yakın, sola doğru eğimi az ve zülfedeki kalem hareketi Hasan Rıza'ya göre daha dik yazılmıştır. Hasan Rıza'nın yazdığı elif harfinde ise eğim ve kavis daha belirgindir. Zülfe hareketi de sağa doğru meyilli çizilmiştir.

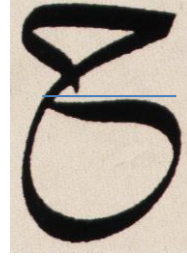
Resim 3. 2. Şevki Efendi. Resim 4. 2. Hasan Rıza.

Bâ harfinin ilk kısmında Şevki Efendi'nin kalem hareketi içe doğru ve kavis daha içe doğru görülmekte iken aynı harfte Hasan Rıza'nın kalemi daha dik kullandığı görülmektedir. Çanak kısmının derinliği ise Şevki Efendi'ninkinin Hasan Rıza'ya göre daha az olduğu görülmektedir.

Resim 3. 3. Şevki Efendi. Resim 4. 3. Hasan Rıza.

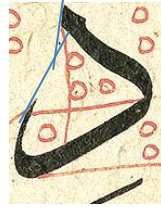
Şevki Efendi ve Hasan Rıza cîm harfine bakıldığında benzerlikler görülmektedir. Harfin üst kısmı Şevki Efendi’de daha çukur ve derinliği fazla hissedilmektedir.

Resim 3. 4. Şevki Efendi.

Resim 4. 4. Hasan Rıza.

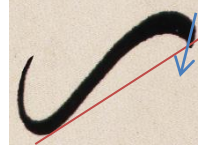
Küplü hâ harfinde iki hattatın yazısında şekil olarak benzerlikler görülmektedir. Harfin ilk hareketinde Şevki Efendi kalemi dik olarak kullanıp alt kısma doğru daha düz olarak hareketi tamamlamıştır. Hasan Rıza Efendi’de ise bu kısım daha kalın ve kıvrımlı yazılmıştır. Harfin son kısmını ise Şevki Efendi’nin fazla yükseklik vermeden az bir eğimle yazdığı, Hasan Rıza’nın ise sona doğru bir çukur oluşturduğu görülmektedir.

Resim 3. 5. Şevki Efendi

Resim 4. 5. Hasan Rıza

Şevki Efendi, dâl harfinde zülfeyi dike yakın hafif sağa eğimli olarak başlayıp harfin üst kısmındaki kavisi daha belirgin biçimde yazmıştır. Harfin bitiş kısmındaki çizginin yönü harfin iç kısmına doğru bakmaktadır. Hasan Rıza Efendi’nin dâl harfi ise Şevki Efendi’ye nazaran daha uzun ve hareketlerinin de dik olduğu görülmektedir. Bitiş noktasındaki yön, zülfe kısmının sol kısmına doğru bakmaktadır.

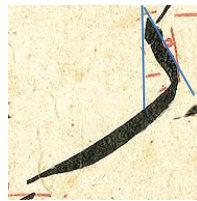
Resim 3. 6. Şevki Efendi Resim 4. 6. Hasan Rıza

Şevki Efendi'nin râ harfini yazarken başlangıç kısmında kalemi tam dik olarak kullandığı ve bu hareketinde aşağı doğru daha dik olarak indiği görülmektedir. Hasan Rıza'nın ise bu harfi yazarken kalemi daha sağa eğimli olarak tuttuğu ve harfin alt kısmına doğru inerken daha geniş bir görüntü sergilediği görülmektedir.

Resim 3. 7. Şevki Efendi Resim 4. 7. Hasan Rıza

Yukarıda görülen müdevver râ harfinde Şevki Efendi'nin ve Hasan Rıza'nın yazılarında benzerlikler vardır. Harfin ilk bölümünde Şevki Efendi'ninkinde zülfeden sonraki kısım sağa doğru daha eğimlidir. Hasan Rıza Efendi'nin kalemi daha dik kullandığı ve eğimin sağa doğru daha az olduğu görülmektedir.

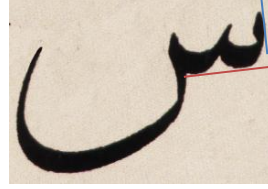

Resim 3. 8. Şevki Efendi. Resim 4. 8. Hasan Rıza.

Yine mürsel râ harfine bakıldığında da Şevki Efendi'nin harfin üst kısmını daha kısa ölçüde yazdığı, Hasan Rıza'nın ise bu kısmı biraz daha uzun tuttuğu ve dik olarak yazdığı görülmektedir.

Resim 3. 9. Şevki Efendi.

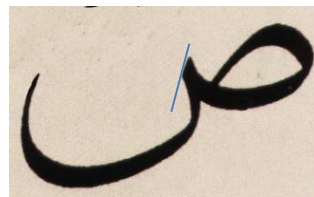

Resim 4. 9. Hasan Rıza.

Sîn harfleri mukayese edildiğinde iki hattatın harflerindeki benzerliklerin fazlaca olduğu, ancak detaylarda farklılıklar bulunduğu görülmektedir. Sîn dışlarında ilk hareketi (tırnak) Şevki Efendi içe doğru almış, alt kısmı tamamlarken ilk dış daha küçük bir görüntü arz etmiştir. Hasan Rıza'da bu ilk dış daha derin ve çukur hissedilmektedir. Kâse kısmında ise Şevki Efendi'nin kaleminin dik olmasından dolayı ilk kısım daha kalın görülmektedir. Hasan Rıza Efendi'nin kâse kısmındaki derinlik dikkat çekmektedir.

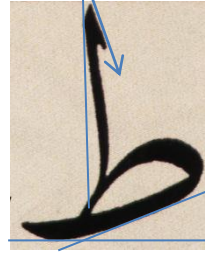

Resim 3. 10. Şevki Efendi.

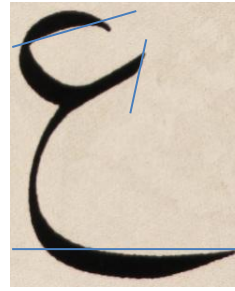
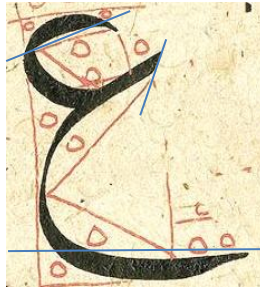
Resim 4. 10. Hasan Rıza.

Sâd harfinin farklılıklarına bakıldığında, harfin baş kısmının Şevki Efendi'de daha uzun ve iç kısmının Hasan Rıza'ya göre biraz daha büyük olduğu hissedilmektedir.

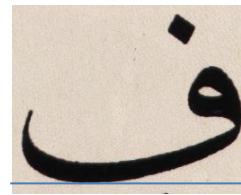
Resim 3. 11. Şevki Efendi. Resim 4. 11. Hasan Rıza.

Şevki Efendi'nin tâ harfindeki yüksekliğin Hasan Rıza'ya göre daha kısa olduğu görülmektedir. Şevki Efendi'de tâ harfinin üzerindeki elifin sola meyili daha az ve kısa tutulmuştur. Hasan Rıza Efendi'de ise elif harfi daha dik ve sola doğru eğimli yazılmıştır.

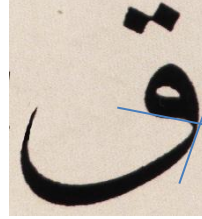
Resim 3. 12. Şevki Efendi. Resim 4. 12. Hasan Rıza.

Şevki Efendi ve Hasan Rıza'nın ayn harfine bakıldığında büyük ölçüde benzerlikler görülmektedir. Detaylar incelenmeye çalışıldığında ise Şevki Efendi'de ayn kaşımın yönü daha yukarı bakmaktadır. Harfin alt kısmı ise daha düz bir şekilde yazılarak tamamlanmıştır. Hasan Rıza'da bu alt hareket daha derinlik ve hafif çukurluk verilerek tamamlanmıştır.

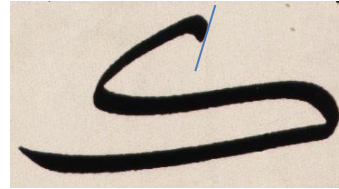
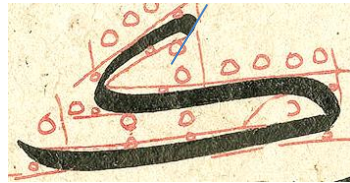
Resim 3. 13. Şevki Efendi. Resim 4. 13. Hasan Rıza.

Şevki Efendi hattında fâ harfinin gözünün daha küçük, baş kısmının Hasan Rıza'ya göre daha kalın olduğu görülmektedir. Çanak kısmındaki eğim ise aşağıya doğru daha fazladır. Hasan Rıza Efendi'de ise çanaktaki yoğunluk daha dengede görünmektedir.

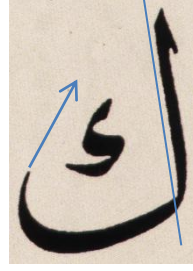
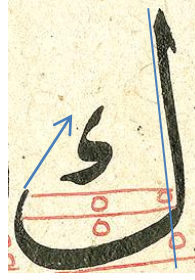
Resim 3. 14. Şevki Efendi. Resim 4. 14. Hasan Rıza.

Kâf harfine bakıldığında ise Şevki Efendi hattında harfin baş ve gövde kısmında tam bir uyum gözlenmektedir. Hasan Rıza hattında ise harfin baş kısmı hafif yukarı bakmaktadır. Çanak kısmında ise Şevki Efendi'ye nazaran kalemi sağa doğru daha eğimli tuttuğu için ilk kısmı ince görülmektedir.

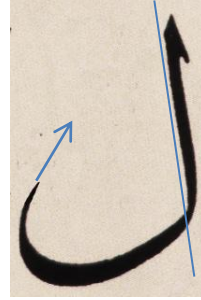
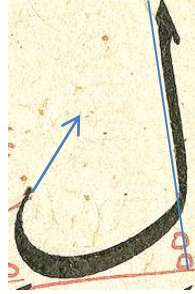
Resim 3. 15. Şevki Efendi. Resim 4. 15. Hasan Rıza.

Boru kâf harfinde iki hattatın yazısı arasında benzerlik ve uyum görülmektedir. Şevki Efendi harfin ilk başında kalem hareketini daha meyilli tutarak yazmış, Hasan Rıza'da ise bu hareket daha dik durmaktadır.

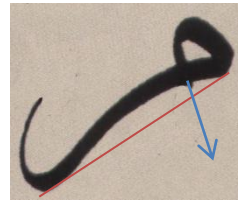
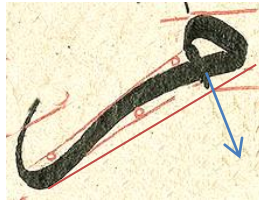
Resim 3. 16. Şevki Efendi. Resim 4. 16. Hasan Rıza.

Şevki Efendi'nin kâf harfi detaylarına bakıldığında, elif harfinin sola eğimi az olup daha dik yazılmıştır. Çanak dönüşünün yönü elifin zülfesine doğru bakmaktadır. Hasan Rıza'nın yazdığı kâf harfinde ise elif harfinin sola doğru eğimi daha fazla olup harfin bitiş noktasının yönü dışarı doğru bakmaktadır.

Resim 3. 17. Şevki Efendi. Resim 4. 17. Hasan Rıza.

Yukarıda mukayesesi yapılmaya çalışılan kâf harfinde olduğu gibi lâm harfinde de elif harflerindeki eğimler aynıdır. Çanaklarda ise Hasan Rıza Efendi'nin kalem hareketi sağa doğru eğimli olduğu için çanağın ilk kısmı daha ince görünmektedir.

Resim 3. 18. Şevki Efendi. Resim 4. 18. Hasan Rıza.

Mîm harfinde ise harflerin baş kısmındaki yön farklılığı dikkat çekmektedir. Şevki Efendi'nin mîm başındaki kavis sağa doğru bakmakta iken Hasan Rıza'da daha dik bir şekilde görünmekte, harfin başına yukarı doğru bir yükseklik verildiği dikkat çekmektedir.

Resim 3. 19. Şevki Efendi.

Resim 4. 19. Hasan Rıza.

Nûn harfine bakıldığında Şevki Efendi'ninkinde zülfe ve devamındaki hareket sağa doğru meyilli olarak yazılmışken bu kısım Hasan Rıza Efendi'de daha dik görünmektedir.

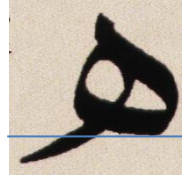

Resim 3. 20. Şevki Efendi.

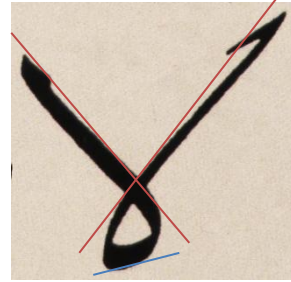
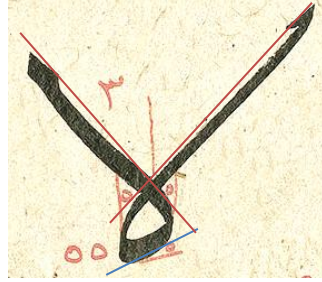
Resim 4. 20. Hasan Rıza.

Hasan Rıza'nın vâv harfinde dikkat çeken nokta, Şevki Efendi'ye kıyasla harfin baş kısmındaki meyilin yukarı doğru bakmasıdır. Şevki Efendi'de ise vâv harfinin başı tam orta hizada durmaktadır.

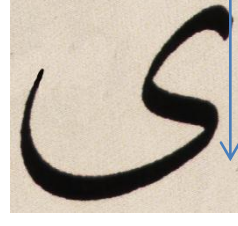
Resim 3. 21. Şevki Efendi. Resim 4. 21. Hasan Rıza.

Şevki Efendi'nin hâ harfinin ilk kısmında yukarıdan aşağıya doğru meyil daha belirgindir ve devamındaki hareket yukarı doğru çıkmaktadır. Harfin son dönüş kısmında kalem hareketi dik tutulduğundan bu kısım Hasan Rıza'ya göre daha kalın görünmektedir. Hasan Rıza hattında harfin geneline bakıldığında meyil azdır ve hâ harfinin ilk gözü daha yuvarlak bir görüntüye sahiptir.

Resim 3. 22. Şevki Efendi. Resim 4. 22. Hasan Rıza.

Şevki Efendi lâmelif harfinin ilk kısmını daha meyilli yazmış ve alt dönüş hareketini hafif yukarı doğru uzatmıştır. Hasan Rıza'da ise ilk kısımdaki meyil daha az belirgindir ve alt dönüş daha yuvarlakça tamamlanmıştır. Harfin son bölümünde ise yukarı doğru çıkışta içe doğru kavis daha belirgindir.

Resim 3. 23. Şevki Efendi. Resim 4. 23. Hasan Rıza.

Yâ harfinin baş kısmı iki hattatta da çok benzerlik göstermekle beraber, ikinci dönüş kısmını Şevki Efendi daha yumuşak ve kıvrımlı bir şekilde, aşağı doğru fazla meyil vermeden yazmıştır. Son kısımda yânın kâsesinde kalem hareketi dik tutulduğundan dolayı kalın görünmektedir. Hasan Rıza hattında ikinci kısım daha düz ve köşeli dönülmüş, son kısmın kâsesinin başlangıcı ise Şevki Efendi'ye nazaran daha ince bir görünüm kazanmıştır.

Resim 5. 1. Şevki Efendi.

Resim 6. 1. Hasan Rıza.

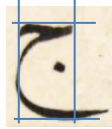
Şevki Efendi hattında elif harfinin başlangıç yerinde kalem hareketi soldan, inceden başlayıp aşağıya doğru meyilli bir şekilde inmiştir. Bu sola meyil bir nokta olarak ölçülebilir. Hasan Rıza'da ise elif harfindeki meyil daha az görülmektedir.

Resim 5. 2. Şevki Efendi.

Resim 6. 2. Hasan Rıza.

Şevki Efendi'nin bâ harfi incelendiğinde, harfin ilk kısımdaki şekil içe doğru yazılmıştır ve ikinci kısmı düz bir çizgi ile başlayıp çanak dönüşü meyilli olarak içe doğru tamamlanmıştır. Hasan Rıza'da ise harfin ilk kısmı daha dik durmaktadır. Çanak yüksekliği bir noktadan fazladır ve dönüş yönü yukarı doğru durmaktadır.

Resim 5. 3. Şevki Efendi.

Resim 6. 3. Hasan Rıza.

Cîm harfine bakıldığında, Şevki Efendi'de harfin başlangıç kısmı Hasan Rıza'ya göre daha uzun çizilmiş olup uç kısma kadar yarım kalem ile yazılmıştır. Harfin ikinci kısmında ise cîm harfinin başına iki nokta kadar devam edilip meyilli bir şekilde aşağı doğru harf tamamlanmıştır. Hasan Rıza Efendi cîm harfinde başlangıç bölümü daha kısa ve kalem hareketi daha kalın görünmektedir. Cîm karnı daha derin olup dönüş kısmı Şevki Efendi'ye göre daha uzun tutulmuştur.

Resim 5. 4. Şevki Efendi.

Resim 6. 4. Hasan Rıza.

Şevki Efendi dâl harfinin ilk kısmında kalemi tam dik tutarak başlamış, hafif bir kavisle aşağı doğru ince bir şekilde inmiştir. Alt kısmı tam kalem devam ettirerek son uç kısmını yukarı doğru kıvrımlı bir şekilde tamamlamıştır. Hasan Rıza Efendi de dâl harfini aynı güzellikte yazmıştır, ancak harfin iç bünyesi Şevki Efendi'ye göre daha küçük görünmektedir.

Resim 5. 5. Şevki Efendi.

Resim 6. 5. Hasan Rıza.

Râ harfine bakıldığında, Şevki Efendi harfin başlangıç kısmında kalemi Hasan Rıza'ya göre daha sağ kısma meyilli tutarak başlamış ve bu hareket aşağı doğru fazla derinlik vermeden yazılmıştır. Harfin dönüş kısmı ise hafif dışa doğru kıvrılarak kalemin ince kısmı ile tamamlanmıştır. Hasan Rıza'nın yazdığı râ harfindeki detaylara bakıldığında kalem hareketi başlangıçta daha dik başlayıp derinlik belirgin bir şekilde aşağı doğru inmiştir.

Resim 5. 6. Şevki Efendi.

Resim 6. 6. Hasan Rıza.

Şevki Efendi ile Hasan Rıza'nın zây harflerinde benzerlikler görülmekle beraber detaylara inildiğinde Şevki Efendi'nin, harfin son dönüş kısmını kalemin ucuyla yukarı doğru zarif bir şekilde dönmesi gibi küçük bir farkın olduğu da dikkati çekmektedir.

Resim 5. 7. Şevki Efendi.

Resim 6. 7. Hasan Rıza.

Şevki Efendi sîn harfinin dişlerini aşağı doğru meyilli olarak yazmış, Hasan Rıza hattında ise bu meyil daha düz görünmektedir.

Resim 5. 8. Şevki Efendi.

Resim 6. 8. Hasan Rıza.

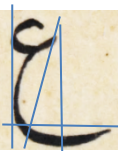
Şevki Efendi, sâd harfinin baş kısmını sağa doğru dönüşü köşeli olarak yazmış, Hasan Rıza'da bu kısım daha yuvarlak görülmektedir. Çanaklardaki derinlik ise Şevki Efendi daha belirgindir. Hasan Rıza'da kavisler ve derinlik fazla hissedilmemektedir.

Resim 5. 9. Şevki Efendi.

Resim 6. 9. Hasan Rıza.

Sâd harfindeki özellikler tâ harfinde de görülmektedir. Hasan Rıza'nın yazdığı tâ harfi sola doğru daha meyillidir.

Resim 5. 10. Şevki Efendi.

Resim 6. 10. Hasan Rıza.

Şevki Efendi ayn kaşını daha derin yazmış, harfin alt dönüş kısmını daha düz ve uzunluğunu Hasan Rıza'ya göre daha kısa tutmuştur. Yukarıdaki çizgi aşağıya doğru uzatıldığında kuyruk kısmının ölçüsü bir buçuk noktadır. Hasan Rıza'da harfin ikinci

kısımının dönüş hareketi, ayn başının iç kısmında kalmakta ve bu dönüşün harfin bitişine doğru daha derin ve uzun tutulduğu görülmektedir.

Resim 5. 11. Şevki Efendi.

Resim 6. 11. Hasan Rıza.

Fâ harfine bakıldığında Şevki Efendi'nin, harfin başının sol kısmını daha ince, dönüş kısmı daha kalın yazdığı görülmektedir. Çanak kısmının ise meyili daha azdır. Hasan Rıza Efendi'nin fâ harfinin duruş şekli ve meyili daha yukarıda görülmektedir.

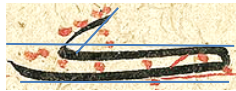

Resim 5. 12. Şevki Efendi.

Resim 6. 12. Hasan Rıza.

Kâf harfinin baş kısmı yukarıda fâ harfi için verilen tarifteki özellikleri göstermektedir. Şevki Efendi hattında harfin baş ve çanak kısmı daha yakın ve basık görülmektedir. Hasan Rıza'da bu ölçü daha geniş durmaktadır.

Resim 5. 13. Şevki Efendi.

Resim 6. 13. Hasan Rıza.

Şevki Efendi'nin boru kâf harfinde tam bir estetik ve uyum görülmektedir. Hattat harfin ilk kısmında tam kalem başlayıp, aşağıya doğru meyilli ve ince bir şekilde yazmıştır. Harfin devamında, üst kısım kalem daha yan tutulduğu için ince çıkmıştır ve dönüş kısımları hafif köşeli durmaktadır. Son alt kısımdaki yükseklik ise bir noktayı geçmeyecek şekilde ayarlanmış, bitiş yeri de yavaş yavaş yukarı doğru eğim verilerek tamamlanmıştır. Hasan Rıza'nın boru kâf harfine genel olarak bakıldığında, harfin yukarı doğru meyilettiği görülmektedir.

Resim 5. 14. Şevki Efendi.

Resim 6. 14. Hasan Rıza.

Şevki Efendi'nin kâf harfinde zülfe daha belirgin görünmektedir. Elifin eğimi Hasan Rıza'ya göre daha dik durmaktadır. Harfin alt kısmında kalem hareketi dik ve aşağı doğru düz bir şekilde fazla meyil vermemiştir. Hasan Rıza Efendi ise elif harfini sola doğru daha çok eğimli ve harfin alt kısmını daha uzun yazmıştır.

Resim 5. 15. Şevki Efendi.

Resim 6. 15. Hasan Rıza.

Lâm harfinin ilk kısmında Şevki Efendi elifi sola doğru daha eğimli yazmıştır. Hasan Rıza'da bu kısım daha dik görülmektedir. Çanaklardaki benzerlik çekmektedir.

Resim 5. 16. Şevki Efendi.

Resim 6. 16. Hasan Rıza.

Şevki Efendi'nin mîm harfinin baş kısmı gözü açık görünmektedir. Harfin alt dönüş kısmı Hasan Rıza'nınkine göre kavisli, kuyruk kısmı ise daha içe doğru, sağa meyillidir. Hasan Rıza hattında ise harfin başı daha küçük görünmekte, alt kısmında ise kalem hareketi daha kalın ve eğimi daha düz durmaktadır.

Resim 5. 17. Şevki Efendi.

Resim 6. 17. Hasan Rıza.

Şevki Efendi mîm harfinin baş kısmını Hasan Rıza'ya göre daha büyük ve alt kısmını düz bir şekilde yazmış, harfin ikinci kısmını daha uzun ve kalından inceye doğru bitirmiştir. Hasan Rıza'da bu kısım daha düz ve kısa görünmektedir.

Resim 5. 18. Şevki Efendi.

Resim 6. 18. Hasan Rıza.

İki hattatın da nûn harfini aynı güzellik ve ölçü içerisinde yazdığı görülmektedir. Detaya inildiğinde ise Şevki Efendi'nin harfin ilk kısmında kalemi daha dik tuttuğu ve dışa doğru hafif bir kamburluk verdiği görülmektedir.

Resim 5. 19. Şevki Efendi.

Resim 6. 19. Hasan Rıza.

Şevki Efendi, mürsel vâv harfinin baş kısmını sol tarafı daha ince, sırt kısmını ise daha kalın olacak şekilde yazmıştır. Bu şekildeki vâv başı Hasan Rıza'nınki ile eşit görünmektedir. Harfin ikinci kısmının da aynı şekilde yazıldığı görülmektedir.

Resim 5. 20. Şevki Efendi.

Resim 6. 20. Hasan Rıza.

Şevki Efendi'nin hâ harfi daha dikey ve çizgilerin düz olduğu görülmektedir. Hasan Rıza'da ise harfin şekline bakıldığında daha yatay ve çizgiler kavisli durmaktadır.

Resim 5. 21. Şevki Efendi. Resim 6. 21. Hasan Rıza.

Lâmelif harfinde Şevki Efendi ilk kısmı dik olarak başlamış, alt dönüşü daha meyilli yazmıştır. Üst kısımdaki çizgi ile bu dönüş kısmının başlangıcı aynı doğrultudadır. Hasan Rıza'da alt dönüş kısmı daha içeride kalmıştır.

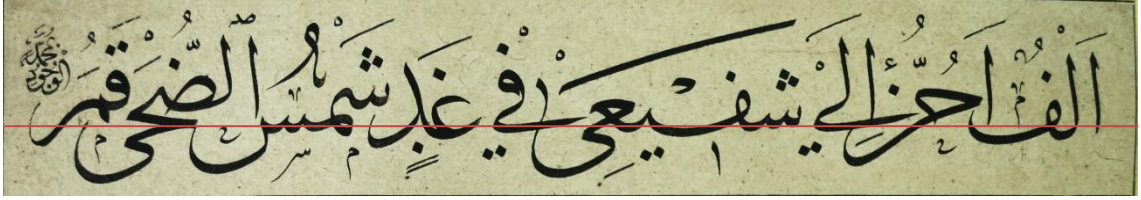
Resim 5. 22. Şevki Efendi. Resim 6. 22. Hasan Rıza.

Şevki Efendi yâ harfinin ilk kısmını daha dik yazmıştır. Harfin alt dönüş kısmı ise ilk başı ile eşit durmaktadır. Çanağın bitiş kısmı içeri doğru bakmaktadır. Hasan Rıza'da ilk bölüm daha derin, dönüş kısmı ise içeride kalmıştır. Çanağın son kısmı dik durmaktadır.

5. 5. Şevki ve H. Rıza Murakka‘larının Genel Mukayesesi

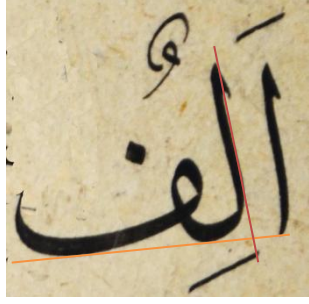
Resim 7. Şevki Efendi'nin sülüs hattı.

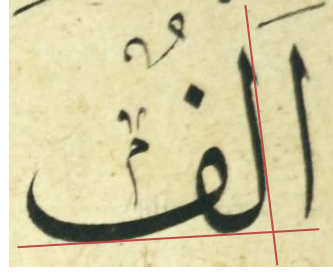
Resim 8. Hasan Rıza'nın sülüs hattı.

Yukarıda görülen iki hattata ait sülüs satırlarda bazı farklılıklar görülmektedir. Şevki Efendi'nin sülüs hattında satır nizamına genel olarak bakıldığında yazıda akıcılık ve uyum göze çarpmaktadır. Harflerin bağlantıları birbirine daha yakın yazılmıştır. Satırdaki yazının tamamı sülüs hat ile yazılıp, son kelime olan “bi-Muhammedin” nesih ile tamamlanmıştır. Yazıda tek keşide kullanılmıştır. Hasan Rıza hattına nazaran elif ve lâm gibi dikey harfler sola daha eğimli yazılmıştır.

Hasan Rıza hattına bakıldığında ise satır nizamının daha rahat, açık ve geniş olduğu görülmektedir. Kelime ve harf aralıkları birbirine daha mesafeli durmaktadır. Şevki Efendi yazısına nazaran harfler daha düz ve dik şekilde yazılmıştır. Satırın sonundaki “el-vücûdü bi-Muhammedin” ibaresini nesih hata tamamlamıştır. Harekelerin geneli nesih, sadece “şemsü” kelimesindeki ötre sülüs kalemi ile yazılmıştır.

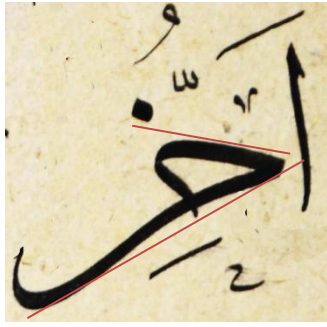

Resim 7. 1. Şevki Efendi.

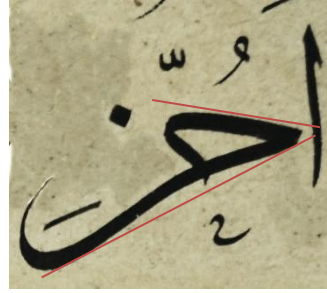

Resim 8. 1. Hasan Rıza.

Şevki Efendi'de elif harfleri ile fâ harfinin baş kısmı sola doğru meyilli yazılmıştır. Hasan Rıza'da elif ve fâ harfinin baş kısmı daha dik durmaktadır.

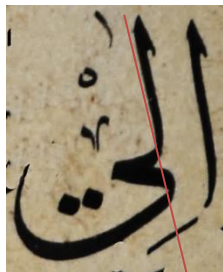

Resim 7. 2. Şevki Efendi

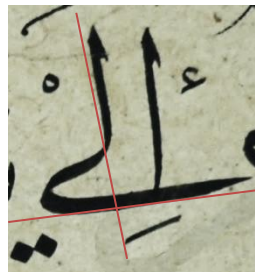

Resim 8. 2. Hasan Rıza.

Şevki Efendi'de elif harfi sola doğru daha eğimli olmakla birlikte, "ehinnu" kelimesi Hasan Rıza'nınki ile aynı güzellikte ve ölçüde görünmektedir.

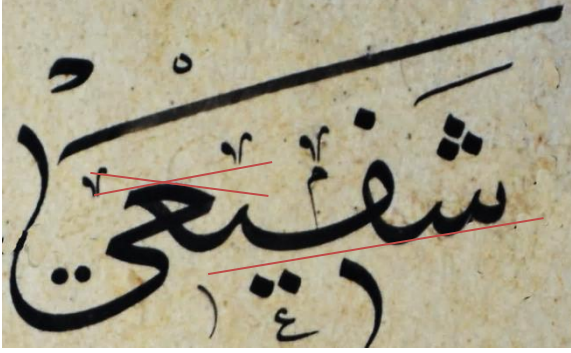

Resim 7. 3. Şevki Efendi.

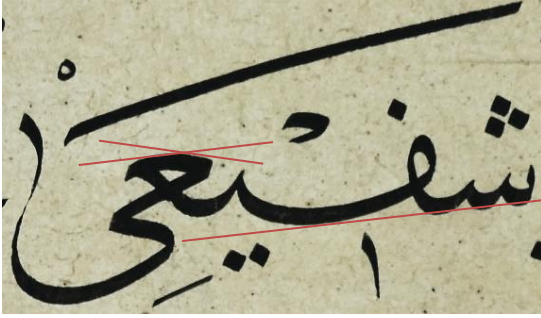

Resim 8. 3. Hasan Rıza.

“İlâ” kelimesini Şevki Efendi ile Hasan Rıza’nın farklı şekilde yazdıkları görülmektedir. Şevki Efendi elif ve lâm harflerinin eğimini sola doğru yazmış, Hasan Rıza Efendi ise yâ harfini ma‘kûs yâ ile yazarak satırda denge sağlamıştır.

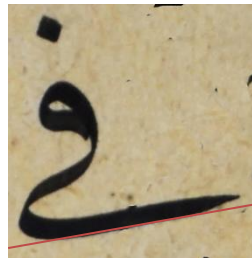

Resim 7. 4. Şevki Efendi.

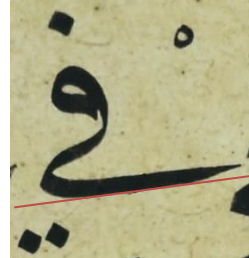

Resim 8. 4. Hasan Rıza.

“Şeffî” kelimesinde, Şevki Efendi’nin şîn harfinin dışlarındaki eğim daha fazla olup, fâ harfinde keşide daha kısa tutulmuştur. Ayn harfinin başı da sağa doğru meyletmiştir. Hasan Rıza’da şîn dışları ile fâ ve ayn harfleri daha dik yazılmıştır.

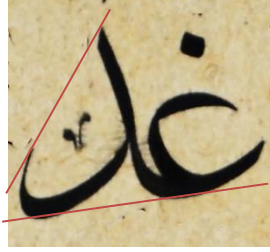

Resim 7. 5. Şevki Efendi.

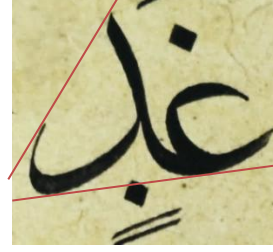

Resim 8. 5. Hasan Rıza.

“Fî” edatında Şevki Efendi, fâ harfinin başından yâ harfine geçiş kısmını daha uzun ve geniş tutmuştur. Ma‘kûs yâ harfinin yukarı doğru eğimi fazla görünmektedir. Hasan Rıza hattında bu ölçüler daha kısa ve dik yazılmıştır.

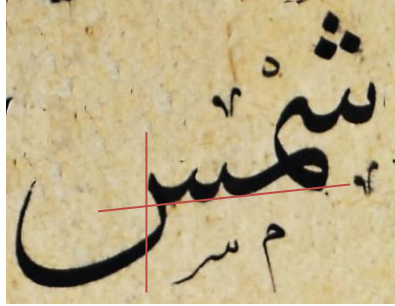

Resim 7. 6. Şevki Efendi.

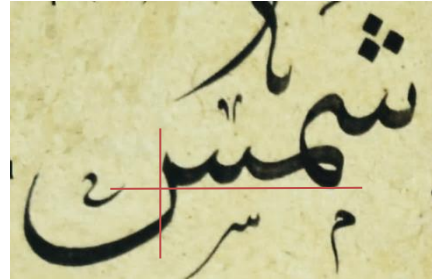

Resim 8. 6. Hasan Rıza.

“Ğadin” kelimesinde Şevki Efendi, ayn harfinden dâl harfine geçiş kısmını birbirine daha yakın yazmış, dâl harfi de Hasan Rıza'ya göre daha dik olmuştur.

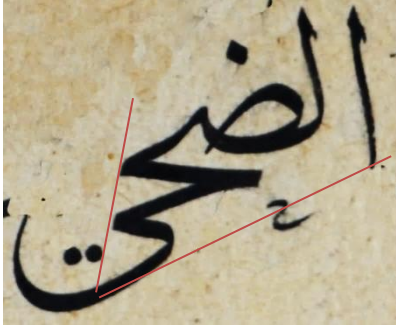

Resim 7. 7. Şevki Efendi.

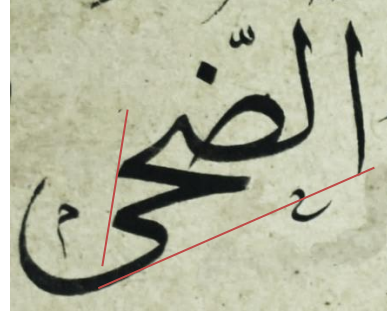

Resim 8. 7. Hasan Rıza.

“Şemsü” kelimesinde Şevki Efendi, şîn harfinin mîm harfine geçiş kısmını daha dar tutmuştur ve harfin yönü sağa doğru bakmaktadır. Mîm harfinden sîne geçişte ise aşağı doğru meyil verilmiştir. Hasan Rıza ise mîm harfini daha dik yazmıştır ve sîn harfine bağlanma kısmında meyil daha az görünmektedir.

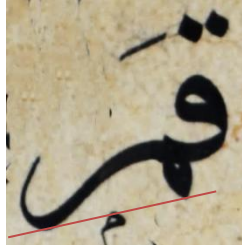

Resim 7. 8. Şevki Efendi.

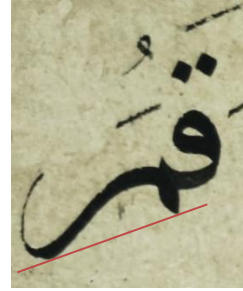

Resim 8. 8. Hasan Rıza.

Şevki Efendi'nin “duhâ” kelimesinde, dikey harflerin sola meyili fazla ve dâd harfinden hâ harfine geçiş de daha geniş ve uzun tutulmuştur. Hasan Rıza Efendi'nin yazısında harflerin bağlantıları daha kısa görülmektedir.

Resim 7. 9. Şevki Efendi.

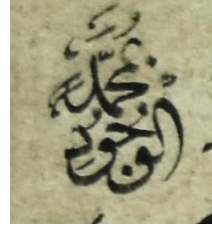

Resim 8. 9. Hasan Rıza.

“Kameru” kelimesinde Şevki Efendi, mîm harfini gözü açık olarak yazmış, râ harfine geçişte ise fazla derinlik vermemiştir. Hasan Rıza hattında mîm harfi kapalı yazılmış ve râ harfinde derinlik daha fazla hissedilmektedir.

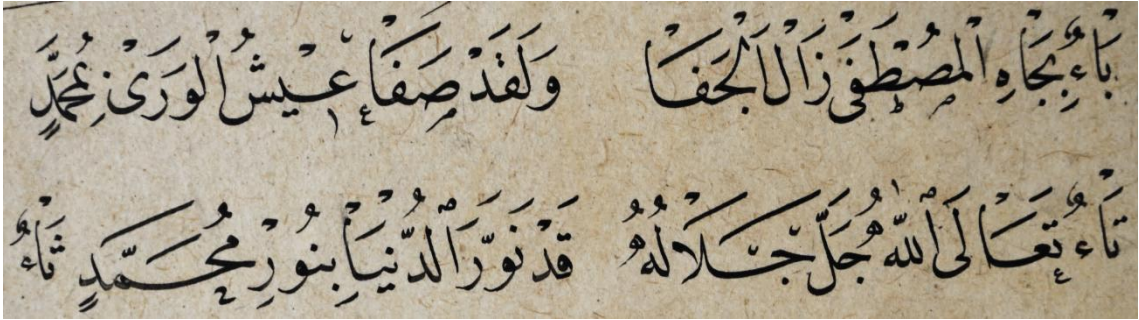

Resim 7.10. Şevki Efendi.

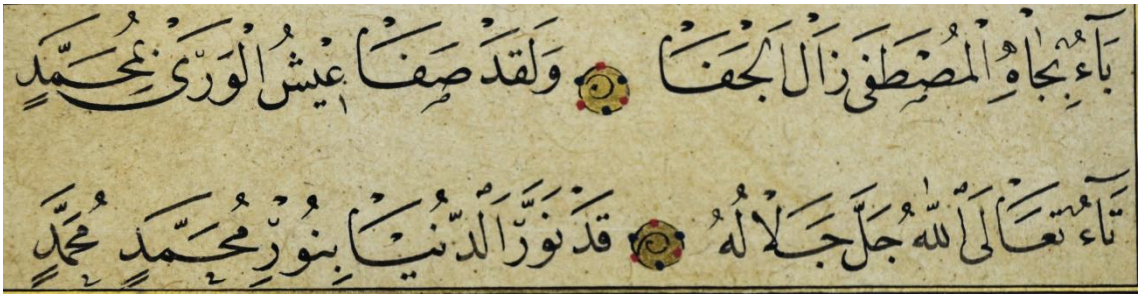

Resim 8. 10. Hasan Rıza.

“el-Vücûdi bi-Muhammedin” cümlesinde Şevki Efendi, vücûd kelimesindeki ilk üç harfi yani elif, lâm ve vâvı sülüs, satır sonundaki yer darlığından dolayı diğer üç harfi de yani cîm, vâv, dâli de nesih hatla yazmış; bi- Muhammedin ibaresini de satırın hemen alt kısmına yine nesih hat ile kaydetmiştir. Hasan Rıza aynı kelimeyi satır sonunda üst kısma rikâ hattı ile yazmıştır.

Resim 9. Şevki Efendi'nin nesih hattı.

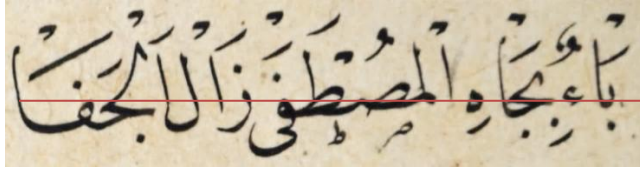

Resim 10. Hasan Rıza'nın nesih hattı.

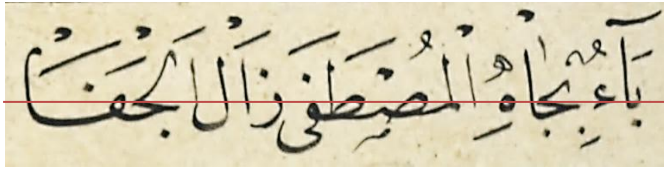
Şevki Efendi ile Hasan Rıza'nın nesih hatları mukayese edildiğinde de yine iki hattatın yazılarında bazı farklılıklar ortaya çıkmaktadır.

Şevki Efendi'nin yazısına genel olarak bakıldığında satır nizamında bir uyum gözlenmektedir. Kelime araları birbirine daha yakın, harfler yuvarlak, yumuşak ve esnek yazılmıştır. Hasan Rıza hattına nazaran keşîdeyi çok kullanılmamış olan Şevki Efendi'nin yazdığı keşîdeli harflerin daha derin ve yuvarlak olduğu görülmektedir. Elif, lâm gibi dikey harfler sola doğru daha eğimli ve harf yapıları kavisli yazılmıştır. Başta yazılan ayn harfi tam kalem ve daha düz olarak çizilmiştir. Hasan Rıza hattında ise ayn harfi yarım kalem ile yazılıp harfe derinlik verilmiştir. Şevki Efendi iki sıra nesih hattında mühmel işaretlere yer vermiştir. Üstün, esre hareketlerini tam kalem başlayıp, alt uç kısmında kalemi kaldırarak içe doğru kavis vererek yazmıştır.

Hasan Rıza nesih hattında ise satıra bakıldığında yazının daha akıcı, açık ve rahat olduğu görülmektedir. Harf bünyeleri daha düz ve dik durmaktadır. Elif, lâm gibi harflerin sola eğiminin daha az ve dik yazıldığı görülmektedir. Keşîdeli harflerin derinliği ise daha azdır.

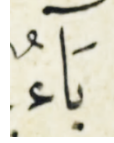
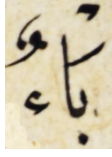

Resim 9. 1. Şevki Efendi.

Resim 10. 1. Hasan Rıza.

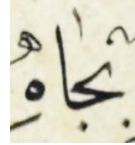
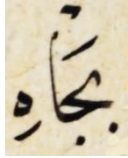
Şevki Efendi ile Hasan Rıza'nın nesih hattında harf bünyelerinin farklılıkları aşağıda tek tek ele alınıp gösterilmektedir.

Resim 9. 2. Şevki Efendi.

Resim 10. 2. Hasan Rıza.

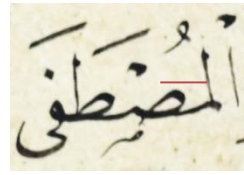
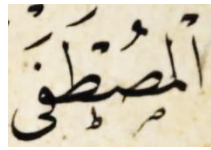
Şevki Efendi bâ harfini elif harfine bağlariken, bâ dönüşünü daha yumuşak ve yuvarlak olarak yazmıştır. Elif sola doğru daha meyilli yazılmıştır. Hemzenin bâ harfine mesafesi Hasan Rıza'ya göre fazla olup, satırın az yukarisındadır. Hasan Rıza'da harf bünyeleri daha dik ve köşeli durmaktadır.

Resim 9. 3. Şevki Efendi.

Resim 10. 3. Hasan Rıza.

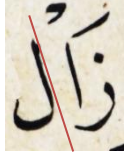
Bâ harfinde Şevki Efendi daha yumuşak ve kıvrak şekilde cîm harfine geçiş yapmış, cîm elif bağlantısında da aynı yuvarlak dönüşü sergilemiştir. Cîm harfinin üst kısmı Hasan Rıza'ya göre daha düz yazılmıştır. Yuvarlak hâ harfini Şevki Efendi düz ve köşeli başlamış, aynı hareketlerle dönüş kısmını tamamlamıştır. Hasan Rıza'da cîm harfinin elifle bağlantısında az bir mesafe bırakmıştır.

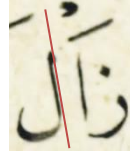
Resim 9. 4. Şevki Efendi.

Resim 10. 4. Hasan Rıza.

“el-Mustafâ” kelimesinde Şevki Efendi'nin, sâd ve tâ harflerini daha yatay ve uzun yazdığı görülmektedir. Fâ harfinin sol kısmı daha ince çıkmış ve yâ ile birleşim yeri daha uzun tutulmuştur. Hasan Rıza ise mîm ile sâdın birleşiminde iki noktaya yakın bir mesafe bırakmış, aynı şekilde sâd ile tâ harflerinin arasını da kısmen daha uzun tutmuştur. Son harf bağlantısında fâ harfinin başı yukarı doğru bakmaktadır.

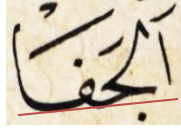

Resim 9. 5. Şevki Efendi.

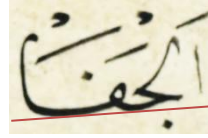

Resim 10. 5. Hasan Rıza.

“Zâle” kelimesinde, Şevki Efendi’nin dikey harfleri yine sola eğimli, Hasan Rıza’nın harflerinin eğimi ise ona göre daha dik yazılmıştır.

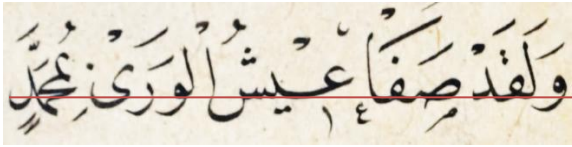

Resim 9. 6. Şevki Efendi.

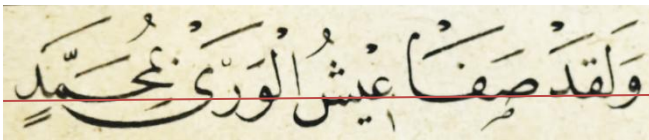

Resim 10. 6. Hasan Rıza.

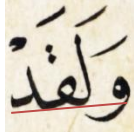
Şevki Efendi’nin lâm harfinin baş kısmı sağa doğru bakmakta ve köşelidir. Cîm ile fâ bağlantı kısmı da köşeli durmaktadır. Fâ harfinin elifle birleşimde keşide Hasan Rıza’ya göre daha kısadır.

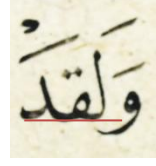
Resim 9. 7. Şevki Efendi.

Resim 10. 7. Hasan Rıza.

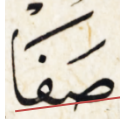

Resim 9. 8. Şevki Efendi.

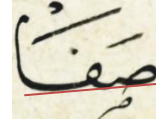

Resim 10. 8. Hasan Rıza.

“Lekad” kelimesinde Şevki Efendi’nin lâm harfinin sola doğru eğimi daha belirgin, kâf harfine bağlantısı daha derin ve dâl harfine geçiş de aşağı doğru meyillidir. Hasan Rıza’da ise lâm harfi daha dik ve sonraki harflerle bağlantı kısımları daha düz yazılmıştır.

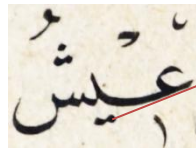

Resim 9. 9. Şevki Efendi.

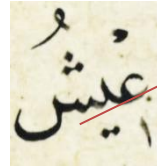

Resim 10. 9. Hasan Rıza.

“Safa” kelimesinde ise Şevki Efendi ve Hasan Rıza yazısı birbirine benzemekte olup, yalnız Hasan Rıza fe harfini keşide ile uzattığı görülmektedir.

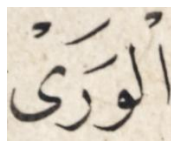

Resim 9. 10. Şevki Efendi.

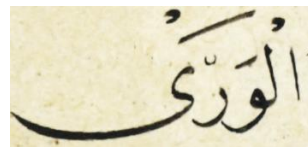

Resim 10. 10. Hasan Rıza.

Şevki Efendi ayn harfinin alt kısmını yazmaya daha sağdan dik bir şekilde başlamış ve keşide ile yâ harfine bağlamıştır. Hasan Rıza’nın ayn harfinin alt kısmı daha ince ve derinlik verilerek yazılmıştır.

Resim 9. 11. Şevki Efendi.

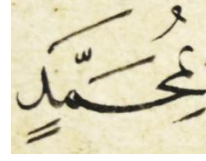

Resim 10. 11. Hasan Rıza.

“Verâ” kelimesine bakıldığında Şevki Efendi’nin elif harfinin kıvrımları daha belirgin durmakta, vâv harfinin sol kısmı da daha ince görünmektedir. Hasan Rıza ise râ harfinin üstün harekesini uzatarak, yâ harfini ise keşîdeli yazmıştır.

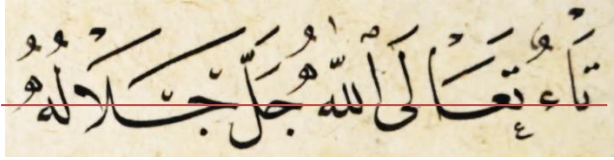

Resim 9. 12. Şevki Efendi.

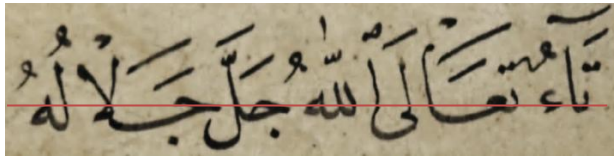

Resim 10. 12. Hasan Rıza.

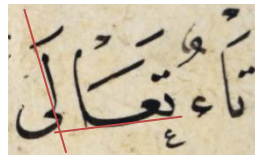
“Bi-Muhammedin” kelimesini, Şevki Efendi ile Hasan Rıza’nın farklı şekillerde yazdıkları görülmektedir. Hasan Rıza nesih hattında keşîdelere bolca yer vermektedir. Nesih satırın son kelimesi olan “bi-Muhammedin”i de keşîde ile yazmıştır.

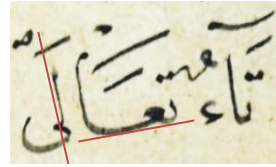
Resim 9. 13. Şevki Efendi.

Resim 10. 13. Hasan Rıza.

Resim 9. 14. Şevki Efendi.

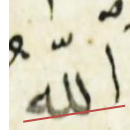

Resim 10. 14. Hasan Rıza.

Şevki Efendi “teâlâ” kelimesinde, tâ harfinde kalemi dik tutmuş ve bu hareket daha içeride görünmektedir. Lâm harfi sola doğru daha eğimlidir. Hasan Rıza’ya bakıldığında ise “tâün” kelimesinde uzun med kullanmıştır. Teâlâ kelimesindeki eğim de dikkat çekmektedir.

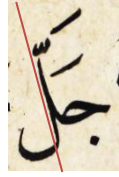

Resim 9. 15. Şevki Efendi.

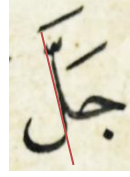

Resim 10. 15. Hasan Rıza.

Lafza-i celâl hattında Şevki Efendi ve Hasan Rıza aynı güzellik ve ölçüyü yakalamışlardır.

Resim 9. 16. Şevki Efendi.

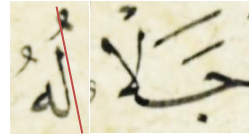

Resim 10. 16. Hasan Rıza.

Şevki Efendi'nin cîm harfinin alt dönüş kısmındaki kavis daha belirgindir ve lâm harfinin sola doğru eğimi daha fazla görülmektedir. Hasan Rıza'da ise cîm ve lâm harfleri daha dik yazılmıştır.

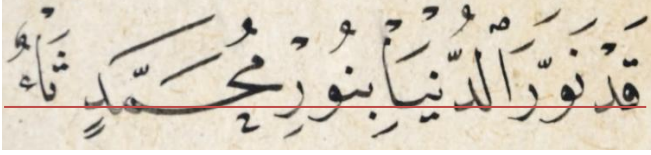

Resim 9. 17. Şevki Efendi.

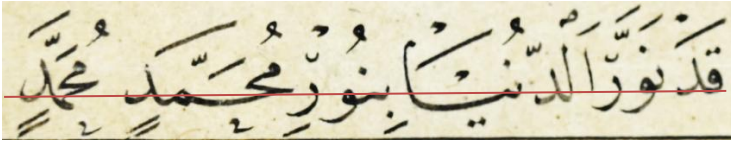

Resim 10. 17. Hasan Rıza.

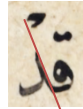
“Celâlühû” kelimesinde Şevki Efendi iki uzun üstün işareti kullanarak yazıdaki boşluğu dengelemiştir. Hasan Rıza ise celâ kelimesinde, keşîdeden sonra lâm harfini farklı karakterde yazmıştır.

Resim 9. 18. Şevki Efendi.

Resim 10. 19. Hasan Rıza.

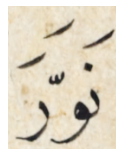

Resim 9. 20. Şevki Efendi.

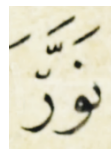

Resim 10. 20. Hasan Rıza.

Şevki Efendi'nin kâf harfinin baş kısmı aşağı doğru bakmaktadır. Dâl harfi sola doğru daha eğimlidir. Hasan Rıza'da kâf harfinin başı dik durmaktadır. Dâl harfinin sola meyili daha azdır.

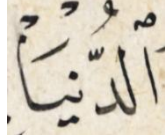

Resim 9. 21. Şevki Efendi.

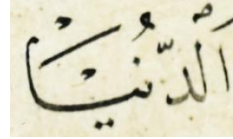

Resim 10. 21. Hasan Rıza.

“Nevvera” kelimesini Şevki Efendi ile Hasan Rıza’nın aynı estetik ve ölçü içerisinde yazdıkları görülmektedir.

Resim 9. 22. Şevki Efendi.

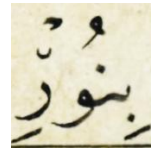

Resim 10. 22. Hasan Rıza.

Şevki Efendi’de yukarıda örneklerde gösterilen dik harflerdeki sola eğim daha fazladır. Nûn harfinden yâya geçiş yarım kalemle yazılmış ve yânın keşîdesi daha kısa tutulmuştur. Hasan Rıza’da ölçüler daha dik ve keşîde ölçüsü daha uzundur.

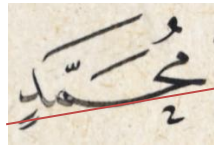

Resim 9. 23. Şevki Efendi.

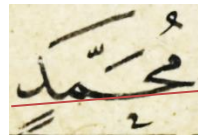

Resim 10. 23. Hasan Rıza.

Bu kelimenin hattında Şevki Efendi’nin vâv ve râ harflerinin kuyruk kısımlarının daha uzun olması dikkat çekmektedir. Hasan Rıza’da ise bu harfler daha küt ve kalın görünmektedir.

Resim 9. 23. Şevki Efendi.

Resim 10. 23. Hasan Rıza.

İsmi-i nebide mîm harfinin hâ ile birleşim kısmını Şevki Efendi daha uzun tutmuştur. Keşîde daha derindir ve sol kısma doğru eğim verilmiştir. Hasan Rıza yazısına bakıldığında ise bu ölçüler daha dardır ve keşîdedeki yoğunluk orta kısımda kalmıştır. Dâl harfi de daha kalın görünmektedir.

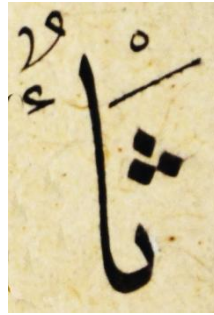

Resim 11. Şevki Efendi'nin sülüs hattı.

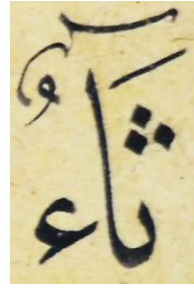

Resim 12. Hasan Rıza'nın sülüs hattı.

İkinci satır sülüs hattına bakıldığında Şevki Efendi ile Hasan Rıza Efendi'nin yazılarının satır düzeninde farklılıklar görülmektedir. Şevki Efendi hattında satır daha sık ve yoğun, harfler iç içe ve birbirine daha yakın görülmektedir. Hattat satırda son kelime olan İsm-i nebîyi nesih hatla tamamlamıştır. Hasan Rıza Efendi hattına bakıldığında ise satırın daha açık ve rahat, harf aralıklarının birbirine mesafeli olduğu göze çarpmaktadır. Satırdaki kelimeler daha rahat ve mesafeli yazıldığı için son kelimeler nesihle tamamlanmıştır.

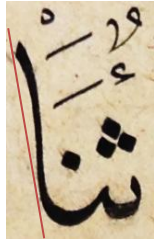

Resim 11. 1. Şevki Efendi.

Resim 12. 1. Hasan Rıza.

“Sâün” kelimesinde, Şevki Efendi’nin elif harfinin sola dönüş kısmında kalem kalınlığı daha fazla görünmektedir. Hemzeyi “sâün” kelimesinden sonra gelen “senâ” kelimesinin üst kısmına nesih kalemi ile yazmıştır. Yine yukarıdaki yazıya bakıldığında Şevki Efendi, sâ harfinde cezim kullanırken, Hasan Rıza’da medd-i muttasıl kullanmıştır.

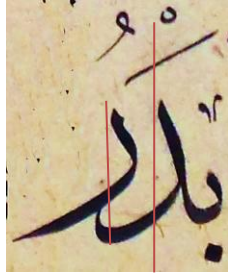

Resim 11. 2. Şevki Efendi.

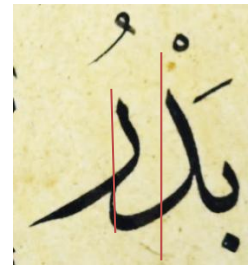

Resim 12. 2. Hasan Rıza.

Şevki Efendi, nûn harfinin ilk kısmında kalemi dik kullanmış, harfi daha kalın ve kavisli yazmıştır. Aynı harfin alt kısmından yukarıya doğru derinlik azdır ve üst dönüş kısmı daha kalın görünmektedir. Hasan Rıza Efendi ise nûn harfini daha dik yazmış ve harfin elif ile birleşimine sola doğru fazla eğim vermiştir.

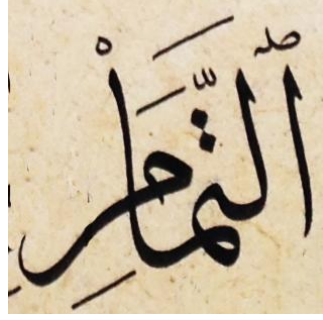

Resim 11. 3. Şevki Efendi.

Resim 12. 3. Hasan Rıza.

“Bedru” kelimesinde Şevki Efendi’nin dâl harfi daha dik yazılmış, râ harfinin baş kısmı ise sağa doğru yaslanmıştır. Hasan Rıza dâl harfinde sola doğru daha çok eğim vermiş, râ harfini ise tam tersine daha dik yazmıştır.

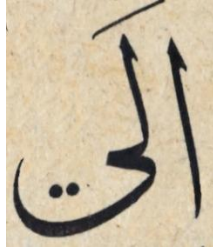

Resim 11. 4. Şevki Efendi.

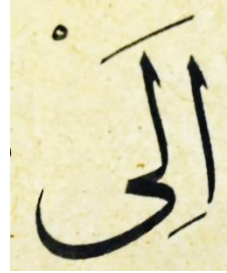

Resim 12. 4. Hasan Rıza.

“et-Temâmi” kelimesinde Şevki Efendi dik harflerin boyunu daha uzun tutmuştur. Satır düzeni daha sıkı olduğu için mîm harfini, kelimesinin kendisinden önceki kısmının üst kısmına yazmıştır. Tâ harfinin noktalarını da dikey koymuştur. Hasan Rıza, mîm harfini satır çizgisine yakın yazmıştır.

Resim 11. 5. Şevki Efendi.

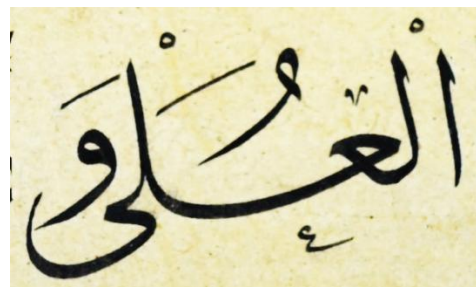

Resim 12. 5. Hasan Rıza.

Lâm harfinin yâ ile birleşimi Şevki Efendi'nin hattında daha bitişik, Hasan Rıza'nınkindinde ise daha ayırık ve yuvarlak şekildedir.

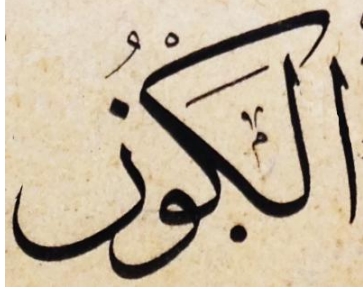

Resim 11. 6. Şevki Efendi.

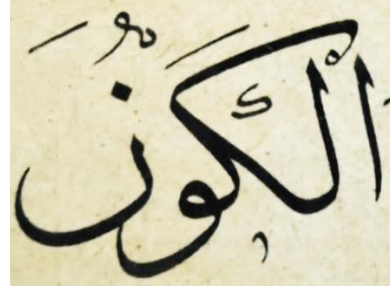

Resim 12. 6. Hasan Rıza.

“el-Ulâ” kelimesinde Şevki Efendi dik harfleri daha uzun tutmuştur. Keşîde ölçüsü Hasan Rıza’ya göre kısa olan Şevki Efendi, kelimenin sonunu lâmelifle yazmıştır. Hasan Rıza ise, ayn harfinden sonra keşîdeyi daha uzun tutmuş ve kelime sonunu da yâ ile bitirmiştir.

Resim 11. 7. Şevki Efendi.

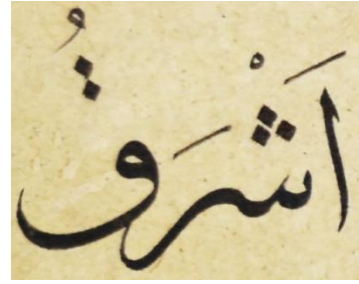

Resim 12. 7. Hasan Rıza.

“Ve’l-kevnü” kelimesinin başındaki vâv harfini Şevki Efendi, bir önceki ûlâ kelimesinin üst kısmında yazarak satırdaki boşluk dengesini sağlamıştır.

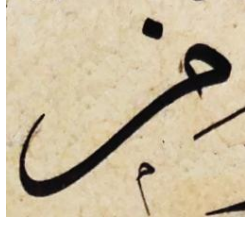

Resim 11. 8. Şevki Efendi.

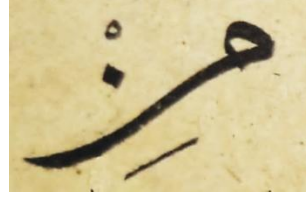

Resim 12. 8. Hasan Rıza.

“Eşreku” kelimesinde Şevki Efendi’nin elif harfi daha uzun. Râ harfini mürsel râ ile yazmayı tercih eden Şevki Efendi, kâf harfinin noktalarını da yan yana koymuştur. Hasan Rıza’da, elif harfi daha kısa ve râ harfi farklı karakterde yazmıştır.

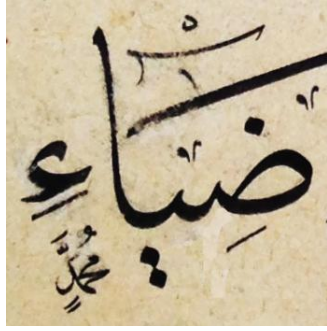

Resim 11. 9. Şevki Efendi.

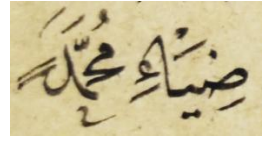

Resim 12. 9. Hasan Rıza.

Şevki Efendi min kelimesini satır çizgisi hizasında yazarken, Hasan Rıza satırın üst kısmına yazarak nûn harfinin dönüş kısmını açıkta bırakmıştır.

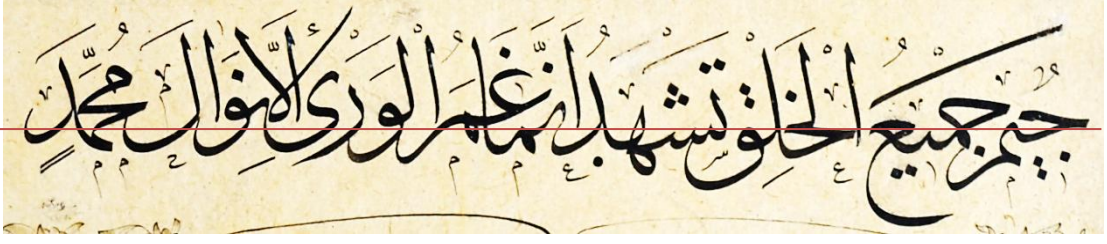

Resim 11. 10. Şevki Efendi.

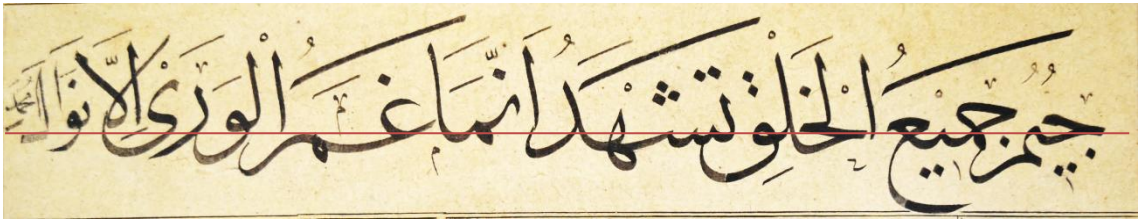

Resim 12. 10. Hasan Rıza.

Sülüs satırdaki son kelime olan “ziyâi Muhammedin” ifadesini Şevki Efendi, ziyâi kelimesini sülüs ile Muhammedin kelimesini ise satırın alt kısmında nesih hat ile yazmıştır. Hasan Rıza ise tamlamayı bölmeksizin satır altında nesih hat ile yazmıştır.

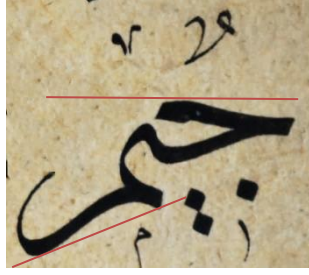
Resim 13. Şevki Efendi sülüs hattı.

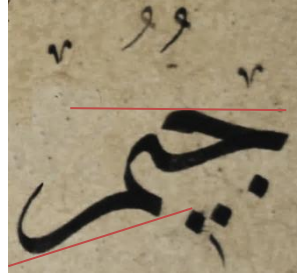
Resim 14. Hasan Rıza sülüs hattı.

Şevki Efendi ve Hasan Rıza Efendi'nin yazdıkları üçüncü sülüs satırlara bakıldığında, Şevki Efendi'nin satır düzeninde bir ahenk, uyum ve akıcılık görülmektedir. Satırdaki yazı ilk başta bir denge üzerinde iken satır sonuna doğru yazının yukarı doğru çıktığı dikkat çekmektedir. Metnin tamamı sülüs hatla yazılmıştır. Yine satırda ilk baştaki düzen daha açık ve rahat iken, satır sonuna doğru yazı daha sık ve iç içe yazılmıştır. “Cemîu” kelimesi üzerinde sülüs kalem ile uzun bir üstün harekesi kullanılmıştır.

Hasan Rıza Efendi'nin satır nizamına bakıldığında ise Şevki Efendi'ye göre yazının daha rahat ve uzun tutulduğu görülmektedir. Satırın iki yerinde “teşhedü” ve “ğameru” kelimeleri keşîde ile yazılmıştır. Sülüs hatla yazılan satır geniş ve uzun tutulduğu için son iki kelime nesih hatla tamamlanmıştır. Harekelerde ise üç yerde, özellikle keşîdeli yazıların üzerinde sülüs kalemi ile üstün hareke kullanılmıştır.

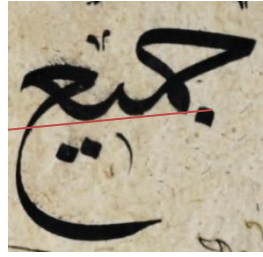

Resim 13. 1. Şevki Efendi.

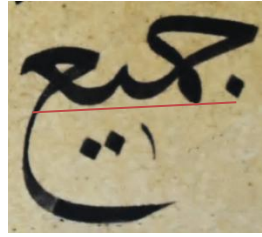

Resim 14. 1. Hasan Rıza.

“Cîmu” kelimesi mukayese edildiğinde, Şevki Efendi'nin cîm harfinin birleşme kısmındaki derinlik daha az, mîm harfinin dönüş kısmında ise daha dik görünmektedir. Hasan Rıza ise cîm harfine aşağı doğru meyil vermiş, mîm harfinin dönüş kısmını ise yatay bir şekilde yazmıştır.

Resim 13. 2. Şevki Efendi.

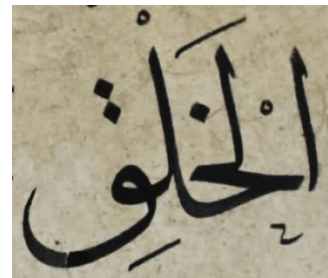

Resim 14. 2. Hasan Rıza.

Şevki Efendi'nin yazdığı “cemîu” kelimesinin cîm harfinin baş kısmı daha ince görünmekte, mîm harfinden ayn harfine geçiş ise aşağı doğru meyilli durmaktadır. Hasan Rıza hattında ise cîm harfinin ilk kısmı daha kalın durmaktadır.

Resim 13. 3. Şevki Efendi.

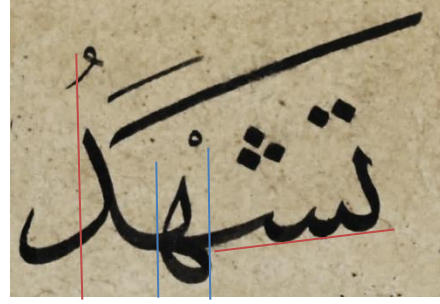

Resim 14. 3. Hasan Rıza.

“el-Halkı” kelimesinde Şevki Efendi’nin yazısında dikey harfler daha uzun, Hasan Rıza’nınkindinde ise hâ ve lâm harfinin arası daha açık görünmektedir.

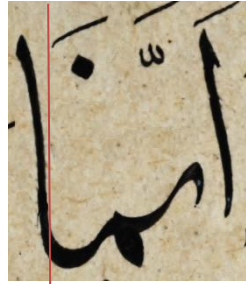

Resim 13. 4. Şevki Efendi.

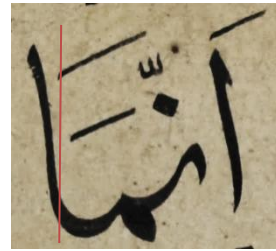

Resim 14. 4. Hasan Rıza.

Şevki Efendi’nin yazısında aşağı doğru eğim daha fazla görülmektedir ve he harfi sola doğru meyillidir. Hasan Rıza bu harfi daha dik ve kısa yazmıştır. Dâl harfinde Şevki Efendi’nin ölçüsü daha uzundur ve sola eğimi azdır.

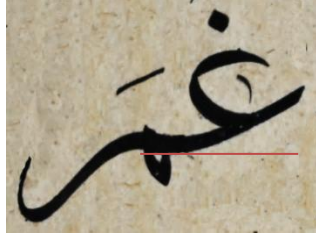

Resim 13. 5. Şevki Efendi.

Resim 14. 5. Hasan Rıza.

Şevki Efendi’de kalem hareketi daha dik tutulduğu için harf birleşimleri daha ince görünmektedir. Hasan Rıza hattında nûn harfinin baş kısmı daha kalın, mîm harfinin dönüş kısmının derinliği ise daha azdır ve yukarı doğru çıkışta kalem kalınlığı daha belirgindir.

Resim 13. 6. Şevki Efendi.

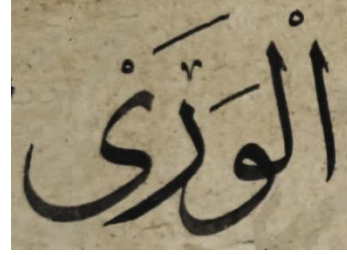

Resim 14. 6. Hasan Rıza.

Şevki Efendi, satır dağılımı daha yoğun ve dolu olduğu için, “ğameru” kelimesini bir önceki “ennemâ” kelimesinin ortasına yerleştirmiştir. Gayn harfinin üçüncü kısmı daha yukarıdan alınıp mîm harfine hemen bağlanmıştır. Hasan Rıza ise, satır dağılımı daha rahat olduğu için, harfi keşîde ile yazmıştır.

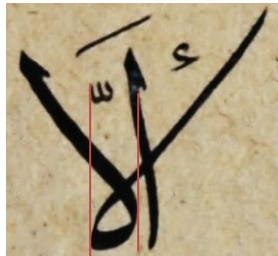

Resim 13. 7. Şevki Efendi.

Resim 14. 7. Hasan Rıza.

“el-Verâ” kelimesinde Şevki Efendi’nin râ harfinin birleşim kısmı daha incedir ve sondaki yâ harfini Hasan Rıza’ya göre daha yukarıda yazmıştır.

Resim 13. 8. Şevki Efendi.

Resim 14. 8. Hasan Rıza.

Satırdaki dengeyi sağlamak ve boşluğu tamamlamak için “illâ” kelimesini iki hattat da bir önceki kelimenin sonundaki yâ harfinin içine yerleştirmişlerdir. Lâmelifin alt dönüş kısmında Şevki Efendi sola doğru meyil vermiş, Hasan Rıza ise bu kısmı ortalamıştır.

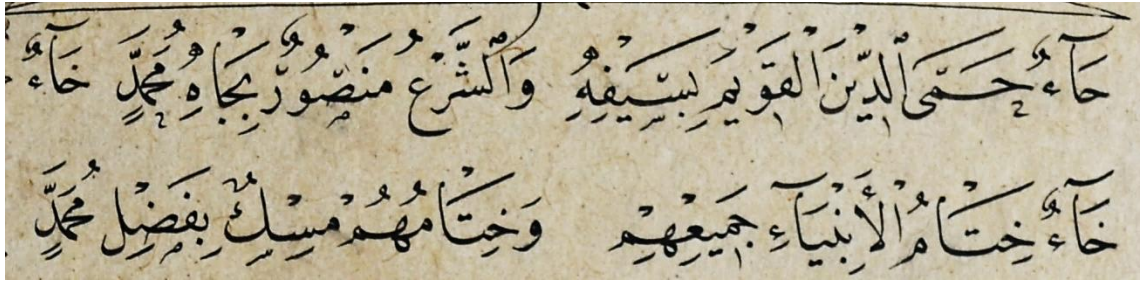

Resim 14. 9. Şevki Efendi.

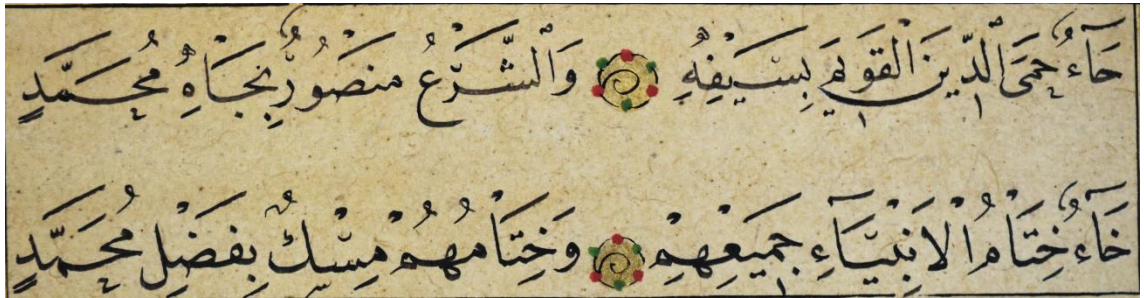

Resim 13. 10. H. Rıza.

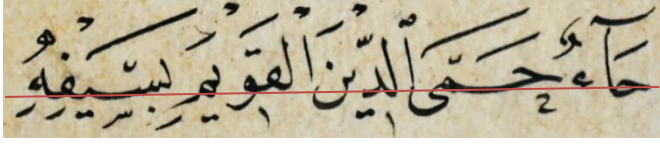
Sülüs satırın son kısmını Şevki Efendi yine sülüs hatla tamamlarken Hasan Rıza satırını daha geniş tuttuğu için nesih hat ile yazmıştır.

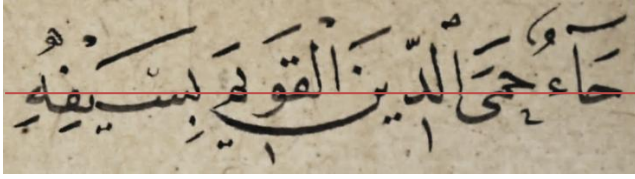
Resim 15. Şevki Efendi'nin nesih hattı.

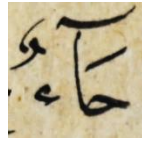
Resim 16. Hasan Rıza'nın nesih hattı.

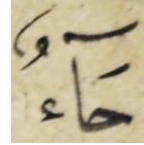
Resim 15. 1. Şevki Efendi.

Resim 16. 1. Hasan Rıza.

Resim 15. 2. Şevki Efendi.

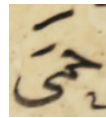

Resim 16. 2. Hasan Rıza.

Şevki Efendi hâ harfinin üst kısmında sağa doğru eğim vermiş ve hemzeyi satır hizasında yazmıştır. Hasan Rıza ise hâ harfinin alt dönüş kısmını daha düz ve köşeli dönmüş, hemze de satır üzerinde kalmıştır.

Resim 15. 3. Şevki Efendi.

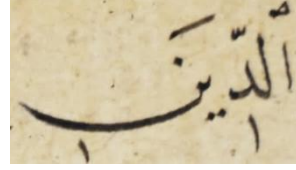

Resim 16. 3. Hasan Rıza.

“Hamâ” kelimesinde hâ harfini Şevki Efendi keşîde ile yazmış, Hasan Rıza ise keşîde kullanmamıştır.

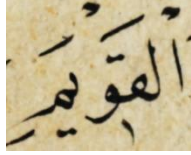

Resim 15. 4. Şevki Efendi.

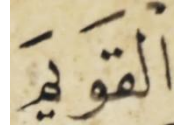

Resim 16. 4. Hasan Rıza.

Bir önceki kelimedekinin aksine “ed-dîni” kelimesinde de Hasan Rıza keşide kullanmayı tercih etmiş ve nûn harfini keşîde ile yazmıştır.

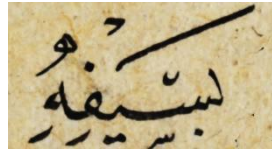

Resim 15. 5. Şevki Efendi.

Resim 16. 5. Hasan Rıza.

Şevki Efendi lâm harfinden kâf harfine geçişte, kâf harfinin alt kısmını yukarı doğru kavisli yazmıştır ve vâv harfinin gözü daha küçük görünmektedir. Hasan Rıza’da ise kâf harfinin eğimi daha düzdür ve vâv harfinin başı aşağı doğru eğimli durmaktadır.

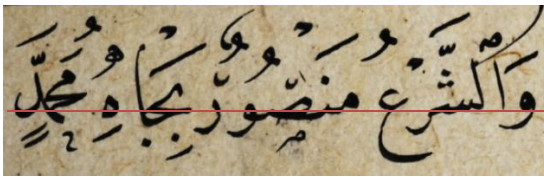

Resim 15. 6. Şevki Efendi

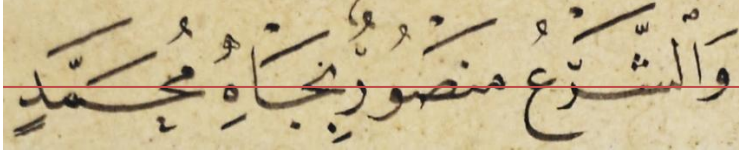

Resim 16. 6. Hasan Rıza.

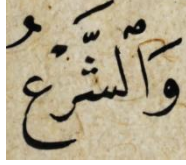
“bi-Seyfihi” kelimesinde Hasan Rıza sîn harfinden yâ harfine geçiş kısmını ayırarak yazmış, fâ harfi ise bir önceki kelimedeki kâf harfi için söylenen özellikleri taşımaktadır.

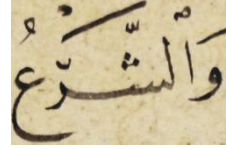
Resim 15. 7. Şevki Efendi.

Resim 16. 7. Hasan Rıza.

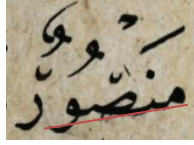

Resim 15. 8. Şevki Efendi

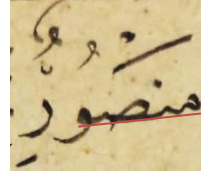

Resim 16. 8. Hasan Rıza.

“Ve’ş-şer’u” kelimesinde Şevki Efendi’nin vâv harfinin baş kısmı daha büyük, elif ve lâm harflerinin sola eğimi daha fazladır. Hasan Rıza ise şîn harfini keşîde ile yazmıştır.

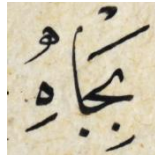

Resim 15. 9. Şevki Efendi.

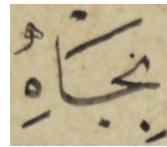

Resim 16. 9. Hasan Rıza.

İki hattatın yazdıkları da aynı güzellik ve ölçü içerisindedir, ancak küçük bir detaya işaret etmek gerekirse mîm ve vâv başlarının Şevki Efendi’de daha belirgin görüldüğünü söylemek gerekir.

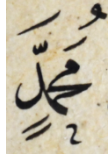

Resim 15. 10. Şevki Efendi.

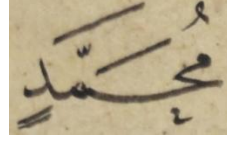

Resim 16. 10. Hasan Rıza.

“Bi-câhi” kelimesinde Hasan Rıza cîm harfini keşîde ile yazmıştır.

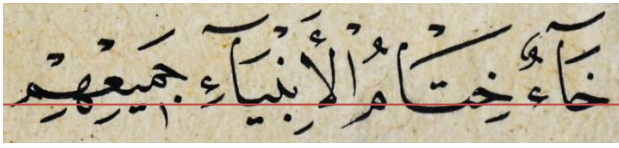

Resim 15. 11. Şevki Efendi.

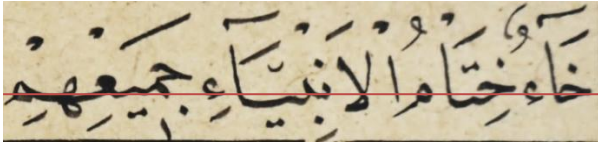

Resim 16. 11. Hasan Rıza.

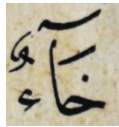
Hasan Rıza İsm-i nebîde satırdaki dengeyi sağlamak için keşîde kullanmıştır.

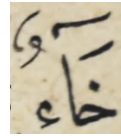
Resim 15. 12. Şevki Efendi.

Resim 16. 12. Hasan Rıza.

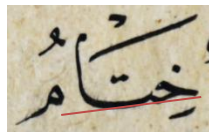

Resim 15. 13. Şevki Efendi.

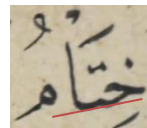

Resim 16. 13. Hasan Rıza.

“Hâün” kelimesi ile ilgili mukayese özellikleri daha önce verilmişti (bk. Resim 15/16.2).

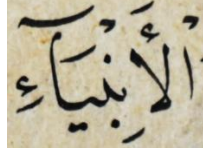

Resim 15. 14. Şevki Efendi.

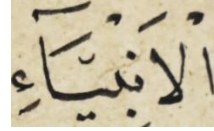

Resim 16. 14. Hasan Rıza.

Şevki Efendi'nin hâ harfinin keşîde ile yazılmış tâ ile birleşiminde aşağı doğru eğim daha azdır. Hasan Rıza'da ise hâ harfinin eğimi daha yukarıda görünmektedir.

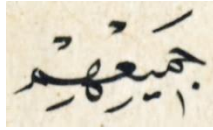

Resim 15. 15. Şevki Efendi.

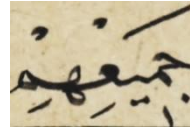

Resim 16. 15. Hasan Rıza.

Şevki Efendi'nin elif harfi daha kavisli, lâm harfinin yazılışı hafif sola doğru eğimli durmakta ve med işareti de daha uzun yazılmıştır. Hasan Rıza ise yâ harfini uzatarak keşîde ile yazmıştır.

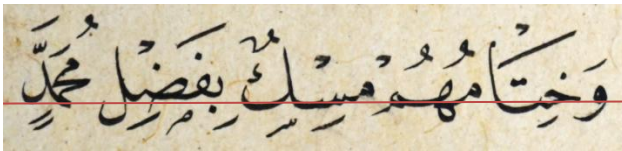

Resim 15. 16. Şevki Efendi.

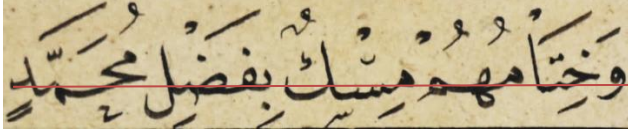

Resim 16. 16. Hasan Rıza.

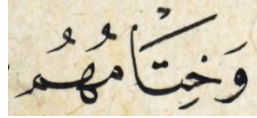
“Cemîhim” kelimesinde ise Şevki Efendi mîm harfini açık yazmış, hâ harfi de daha sağa eğimli durmaktadır. Hasan Rıza hattında birinci mîm harfi kapalı, ikincisi ise Şevki Efendi'ye nazaran daha yukarıda ve belirgin durmaktadır.

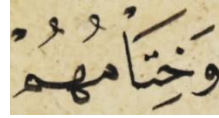
Resim 17. 17. Şevki Efendi.

Resim 18. 17. Hasan Rıza.

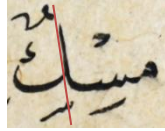

Resim 17. 18. Şevki Efendi.

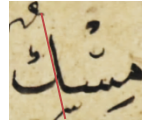

Resim 18. 18. Hasan Rıza.

Şevki Efendi'nin yazısı tam bir denge içinde ve harflerin eğimi daha dik dururken, Hasan Rıza'da yazı sola doğru eğimli görünmektedir.

Resim 17. 19. Şevki Efendi.

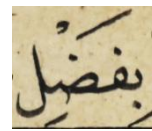

Resim 18. 19. Hasan Rıza.

Şevki Efendi'nin mîm harfinin baş kısmı yuvarlaktır ve sîn harfi ile birleşiminde eğim daha belirgindir. Hasan Rıza'da ise bu birleşim kısmı daha düz görünmektedir.

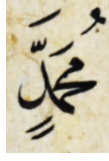

Resim 17. 20. Şevki Efendi.

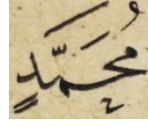

Resim 18. 20. Hasan Rıza.

“Bi-fadli” kelimesinde Şevki Efendi hattında yarım kalem olan kısımlar, bâ harfinin fâ ile birleşiminde, dâd harfi ve lâm harfinde bariz hissedilirken, Hasan Rıza'da harf geçişlerinde kalem incelikleri fazla hissedilmemektedir.

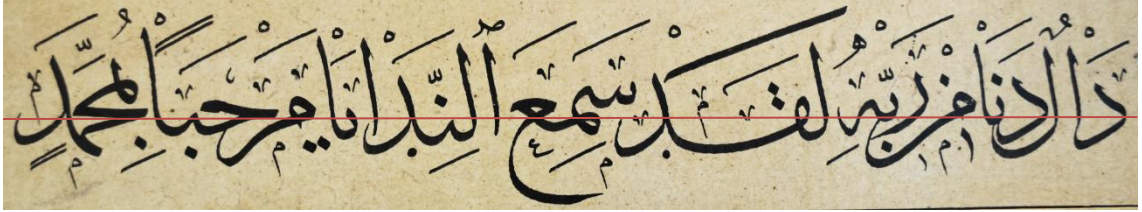
Resim 17. 21. Şevki Efendi.

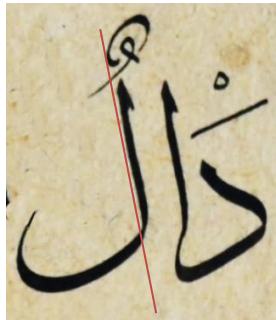
Resim 18. 21. Hasan Rıza.

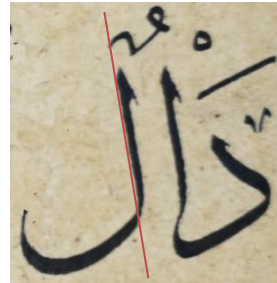
Resim 19. Şevki Efendi'nin sülüs hattı.

Resim 20. Hasan Rıza'nın sülüs hattı.

Resim 19. 1. Şevki Efendi.

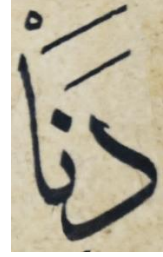

Resim 20. 1. Hasan Rıza.

Şevki Efendi ve Hasan Rıza yazılarında benzerlik fazla olup yalnızca dikey harflerin eğimi Şevki Efendi'de sola doğru yaslanmışken Hasan Rıza'da daha diktir.

Resim 19. 2. Şevki Efendi.

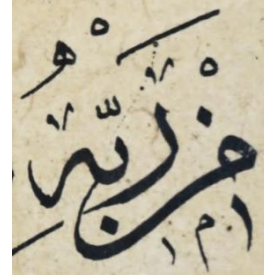

Resim 20. 2. Hasan Rıza.

Her iki yazıda da ölçüler aynıdır ve eğimler aynı hizada durmaktadır.

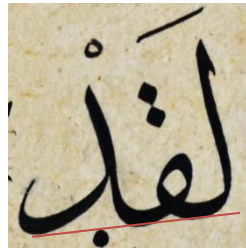

Resim 19. 3. Şevki Efendi.

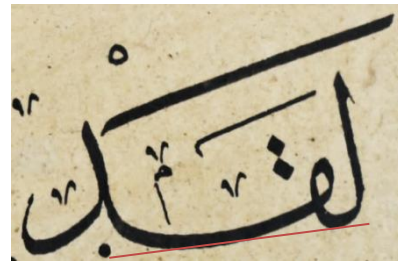

Resim 20. 3. Hasan Rıza.

“Min rabbihî” kelimesinde Şevki Efendi, mîm harfinin alt dönüş kısmını biraz aşağıya eğim vererek çukurluk oluşturmuş, sonrasında nûn harfini yazmıştır. Şevki Efendi bâ harfini keşîde ile yazmış, üzerindeki boşluğu dengelemek için aynı kalem ile uzun bir fetha ve alt kısmına da şeddeyi yazmıştır. Hasan Rıza ise kelimeyi iç içe yazmıştır.

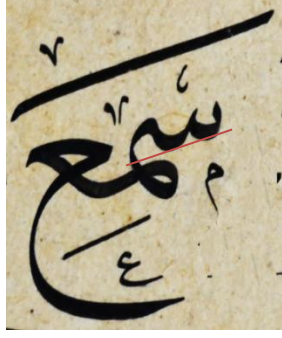

Resim 19. 4. Şevki Efendi.

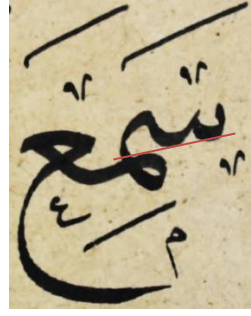

Resim 20. 4. Hasan Rıza.

Bu kelimede Hasan Rıza kâf harfini keşîde ile yazmış ve fetha harekeyi de aynı kalemle koymuştur.

Resim 19. 5. Şevki Efendi.

Resim 20. 5. Hasan Rıza.

Şevki Efendi hattında sîn harfinin dışlarından ikinci aşağı doğru daha eğimlidir ve mîm harfinin dönüş kısmı sağa doğru bakmaktadır. Mîm harfinden ayn harfine geçiş kısmındaki boşluk daha az durmaktadır. Hasan Rıza'nın yazısında ise sîn harfinin eğimi az, mîm ve ayn harfinin arası daha mesafeli durmaktadır.

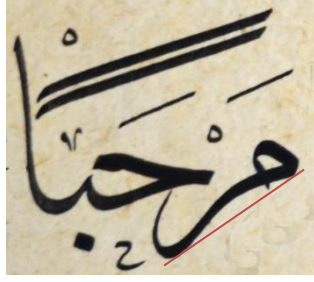

Resim 19. 6. Şevki Efendi.

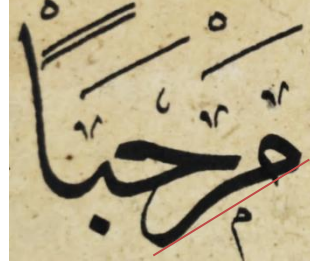

Resim 20. 6. Hasan Rıza.

Şevki Efendi'nin dikey harfleri daha ince ve uzun, dâl harfinin uzunluğu da daha belirgin durmaktadır.

Resim 19. 7. Şevki Efendi.

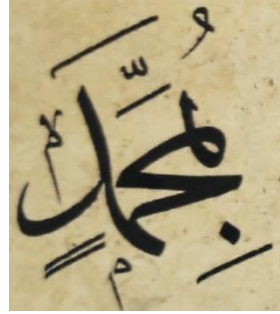

Resim 20. 7. Hasan Rıza.

Şevki Efendi'de mîm harfinin râ ile birleşme kısmı aşağı doğru dik bir şekildedir, sondaki bâ harfinin başında kalem hareketi daha incedir. Hasan Rıza Efendi hattında ise mîm râ harfinin uzantısı daha kısa ve yatay, elif harfi sola eğimli yazıldığı görülmektedir.

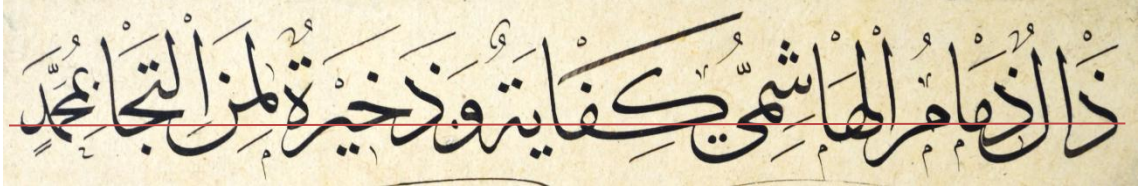

Resim 19. 8. Şevki Efendi.

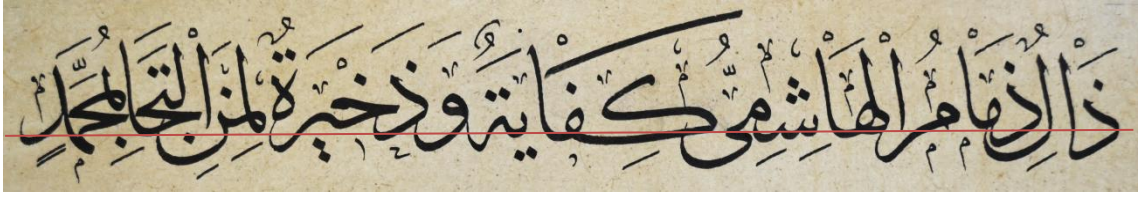

Resim 20. 8. Hasan Rıza.

İsm-i nebîde iki hattın da aynı letafet ve estetik ile yazıldığı ve aralarında belirgin bir farkın bulunmadığı görülmektedir.

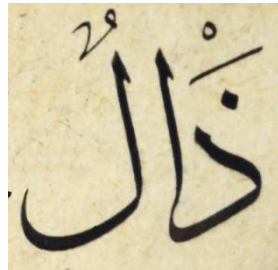
Resim 21. Şevki Efendi'nin sülüs hattı.

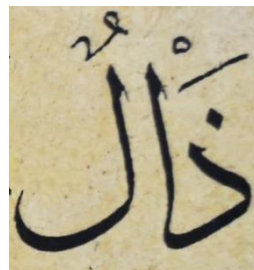
Resim 22. Hasan Rıza'nın sülüs hattı.

Şevki Efendi ile Hasan Rıza Efendi'nin sülüs hattının satır düzenine bakıldığında iki yazı arasında bazı farkların ve benzerliklerin bulunduğu dikkat çekmektedir. Harf yapılarında da değişiklikler vardır.

Şevki Efendi'nin sülüs satır yazısında uyum ve akıcılık görülmektedir. Metnin son kısmına gelen “bi-Muhammedin” kelimesini nesih hatla tamamlamıştır. Hasan Rıza Efendi'nin satır nizamında da yine aynı ahenk ve düzen görülmektedir. “el-Hasîmî” kelimesindeki mîm harfini, Şevki Efendi'den farklı olarak, başta yazılan mîm ile şîn harfine bağlamıştır. Elif, lâm, kef gibi dik olan harfleri ise daha sola eğimli olarak yazmıştır. Satır sonunda yazının daha sıkıştırılarak yazıldığı dikkat çekmektedir.

Resim 21. 1. Şevki Efendi.

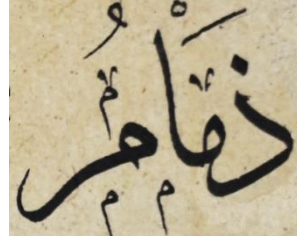

Resim 22. 1. Hasan Rıza.

“Zâlün” kelimesine bakıldığında, Şevki Efendi ve Hasan Rıza yazılarında eğim ve ölçüler aynı özellikleri taşımakla birlikte Hasan Rıza’nın tığlarındaki incelik dikkat çekmektedir.

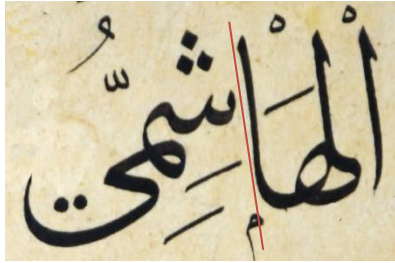

Resim 21. 2. Şevki Efendi.

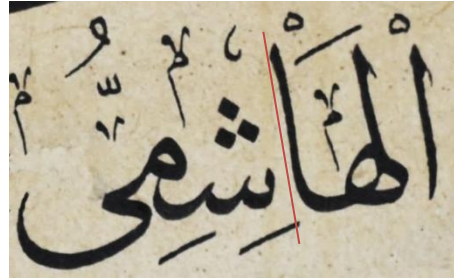

Resim 22. 2. Hasan Rıza.

Şevki Efendi’nin yazdığı mîm harfinin baş kısmını daha büyük ve elifle bağlantısı diktir.

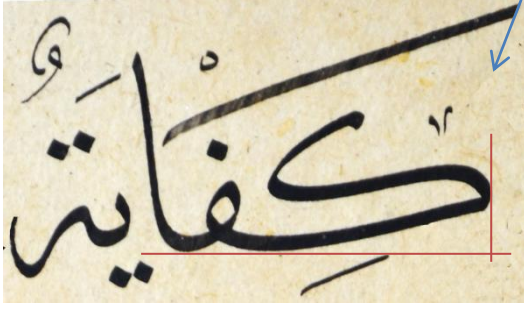

Resim 21. 3. Şevki Efendi.

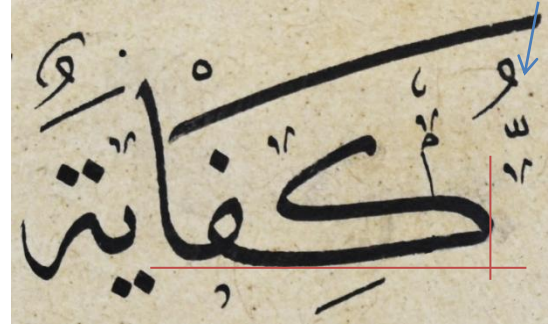

Resim 22. 3. Hasan Rıza.

Şevki Efendi, “el-Hâşimîyyü” kelimesindeki hâ harfinin ilk kısmını daha kavisli, dikey harfleri sola daha eğimli yazmıştır. Hasan Rıza’nın mîm harfi Şevki Efendi’ninkinden farklı bir şekildedir.

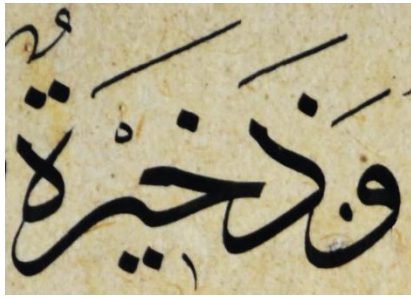

Resim 21. 4. Şevki Efendi.

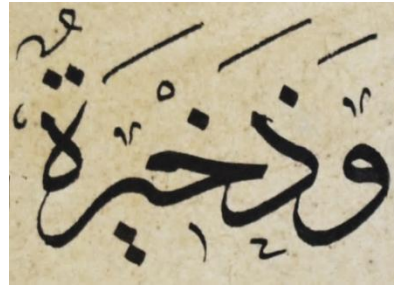

Resim 22. 4. Hasan Rıza.

Yukardaki kelimedeki Şevki Efendi hattındaki kâf harfinin yönü yukarı doğru bakmakta, Hasan Rıza'nındaki ise, bu eğim daha azdır ve fâ harfinin elif ile birleşiminde dönüş kısmı daha yukarıda kalmıştır.

Resim 21. 5. Şevki Efendi.

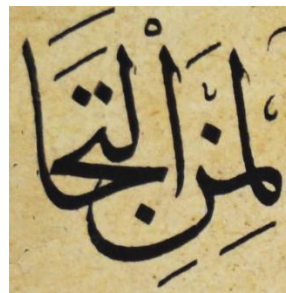

Resim 22. 5. Hasan Rıza.

Şevki Efendi'nin yazısında vâv harfinin başı daha ince, dâl harfi ise daha dik görünmektedir. Râ harfinin dönüş kısmı ise daha geniş alınmıştır. Hasan Rıza hattında ise vâv başı daha geniş, dâl harfi daha kısa ve râ harfi dönüşü ise daha dar görünmektedir.

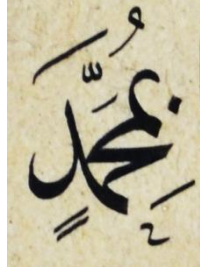

Resim 21. 6. Şevki Efendi.

Resim 22. 6. Hasan Rıza.

Şevki Efendi'de özellikle dikey harflerde kalem hareketlerinin daha ince olduğu görülmekte iken Hasan Rıza'da satırın son kısmına doğru yazının daha sıklaştığı ve iç içe olan harfler dikkat çekmektedir.

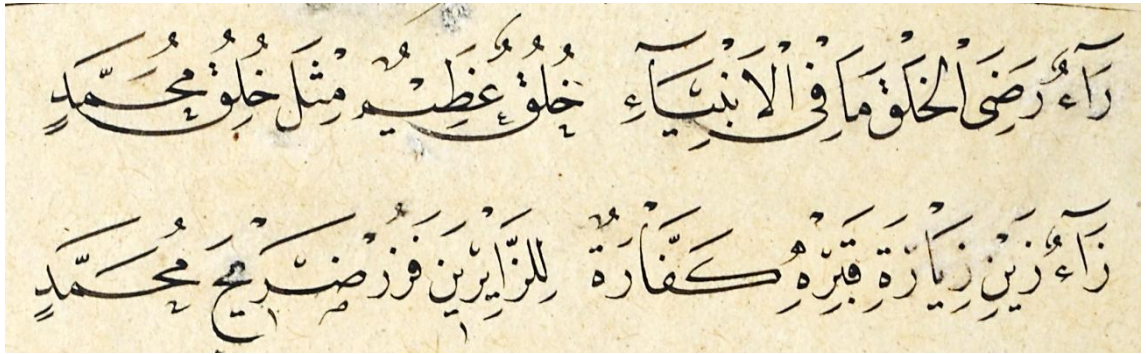

Resim 21. 7. Şevki Efendi.

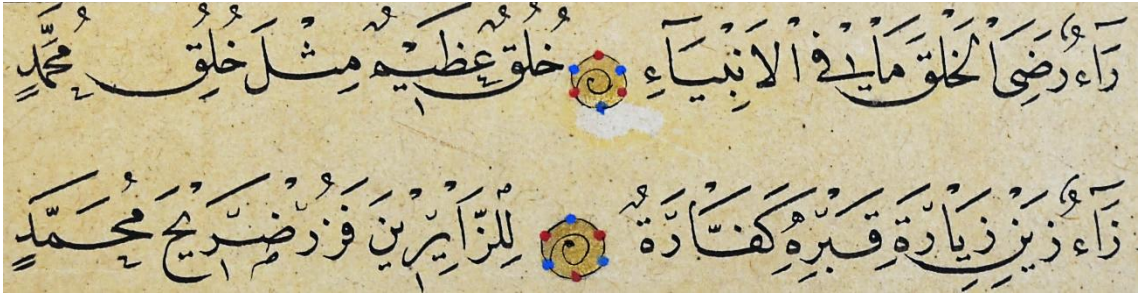

Resim 22. 7. Hasan Rıza.

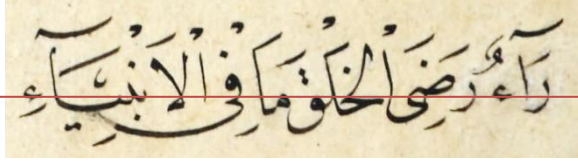
Sülüs satırın son kısmında yer alan İsm-i nebîyi Şevki Efendi nesih ile Hasan Rıza ise sülüs hattı ile yazmıştır.

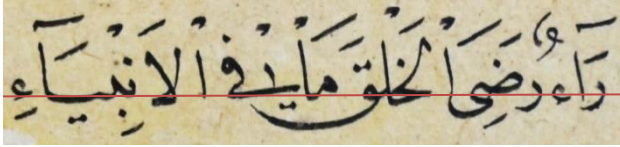
Resim 23. Şevki Efendi'ni nesih hattı.

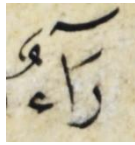
Resim 24. Hasan Rıza'nın nesih hattı.

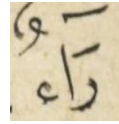
Resim 23. 1. Şevki Efendi.

Resim 24. 1. Hasan Rıza.

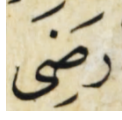

Resim 23. 2. Şevki Efendi.

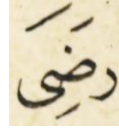

Resim 24. 2. Hasan Rıza.

Şevki Efendi râ harfinin ilk kısmını daha dik ve uzun tutmuş, hemzede ise kalem hareketi daha kalın görünmektedir. Hasan Rıza'nın râ harfinde ise derinlik daha fazla hissedilmektedir.

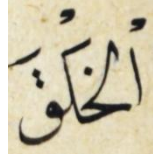

Resim 23. 3. Şevki Efendi.

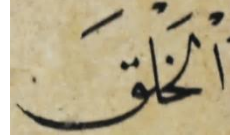

Resim 24. 3. Hasan Rıza.

Yukarda râ harfinin mukayesesi yapılmıştır. Şevki Efendi, dâd harfini düz bir şekilde yukarı doğru çıkararak yazmış, harfin dönüş kısmını ise aşağı doğru eğim vererek dönmüş ve yâ harfine bağlamıştır. Hasan Rıza'nın ise dâd harfi daha yuvarlak ve geniş görünmekte, yâ harfinin dönüş kısmını ise uzun tutulmuştur.

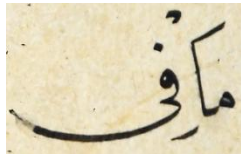

Resim 23. 4. Şevki Efendi.

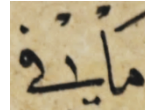

Resim 24. 4. Hasan Rıza.

“el-Halka” kelimesinde Şevki Efendi, hâ harfini daha uzun tutmuş, lâm harfini yine sola doğru eğimli yazmıştır. Hasan Rıza'da birinci lâm harfinin boyu daha kısadır ve sola doğru yaslanmıştır. Sondaki kâf harfi keşîde ile tamamlamıştır.

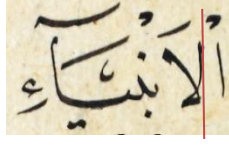

Resim 23. 5. Şevki Efendi.

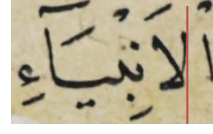

Resim 24. 5. Hasan Rıza.

Şevki Efendi, mîm harfinin baş kısmını yarım kalem ölçüsünde ve daha küçük yazmış, fâ harfinin yâ ile birleşimini ise keşîde ile tamamlamıştır. Hasan Rıza'da mîm harfinin başı aşağı doğru uzamış ve yazı ma'kûs yâ ile tamamlanmıştır.

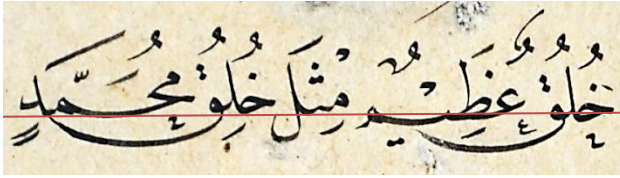

Resim 23. 6. Şevki Efendi.

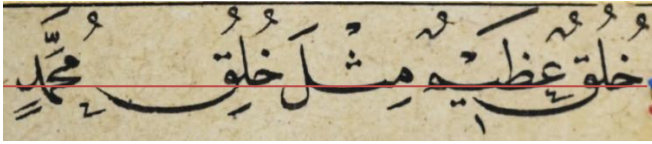

Resim 24. 6. Hasan Rıza.

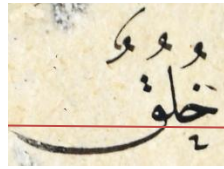
Şevki Efendi lâmelifin ilk kısmını aşağı doğru düz bir şekilde yazarak son alt kısmında sola doğru kavis vermiş, bâ harfine geçiş yaparken yarım kalem kullanarak yâ harfine derinlik vererek keşîde ile tamamlamıştır. Hasan Rıza ise lâm harfinin yarısından itibaren sola eğim vermiş, nûn harfinden bâ harfine geçerken daha kalın yazmıştır ve yâ harfindeki keşîdenin derinliği daha az hissedilmektedir.

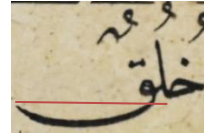
Resim 23. 7. Şevki Efendi.

Resim 24. 7. Hasan Rıza.

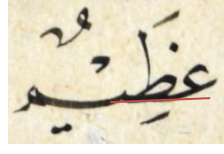

Resim 23. 8. Şevki Efendi.

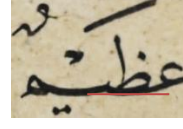

Resim 24. 8. Hasan Rıza.

Yukardaki kelimedeki Şevki Efendi, kâf harfinin baş kısmının dönüş hareketini yarım kalem ile çıkmış ve keşîdenin derinliği daha fazladır. Hasan Rıza'da ise hâ harfinin alt dönüş kısmı daha düz bir şekilde yazılmıştır ve kâf harfinin baş kısmında tam kalem hareketi görülmektedir.

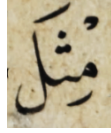

Resim 23. 9. Şevki Efendi.

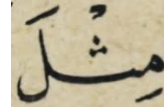

Resim 24. 9. Hasan Rıza.

“Azîmün” kelimesine bakıldığında Şevki Efendi’de, ayn harfinin alt dönüş kısmı daha yukarıdadır, zâ harfî de ayn harfine uyumlu bir şekilde daha uzun ve yukarı eğimlidir. Mîm harfî ise daha küçük yazılmıştır. Hasan Rıza’da ayn ve zâ harfleri daha yuvarlak ve düz, keşîdenin son uç kısmı daha yukarı doğru olup mîm harfî daha geniş görünmektedir.

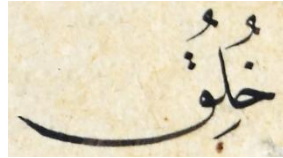

Resim 23. 10. Şevki Efendi.

Resim 24. 10. Hasan Rıza.

Şevki Efendi’nin yazısında lâm harfî daha uzun ve sola eğimi fazladır. Hasan Rıza hattında sâ harfî keşîdeli, lâm harfî de daha dik ve kısa yazılmıştır.

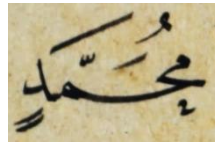

Resim 23. 11. Şevki Efendi.

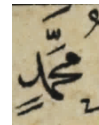

Resim 24. 11. Hasan Rıza.

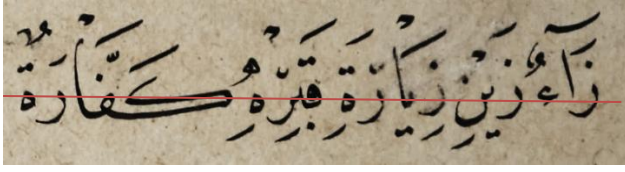
Bu kelime ile ilgili mukayese yukarıda yapılmıştır (bk. Resim 23/24. 8.).

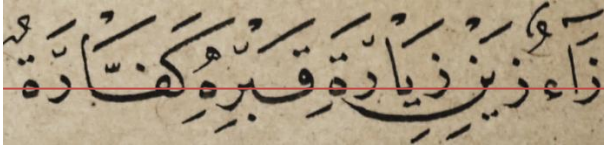
Resim 23. 12. Şevki Efendi.

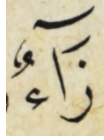
Resim 24. 12. Hasan Rıza.

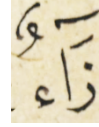
Resim 23. 13. Şevki Efendi.

Resim 24. 13. Hasan Rıza.

Resim 23. 14. Şevki Efendi.

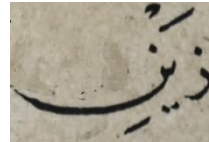

Resim 24. 14. Hasan Rıza.

Bu kelime ile ilgili mukayese yukarıda yapılmıştır (bk. Resim 23/24. 2.).

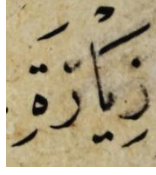

Resim 23. 15. Şevki Efendi.

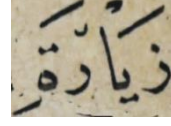

Resim 24. 15. Hasan Rıza.

“Zeyni” kelimesine bakıldığında Şevki Efendi’nin, zây harfinin baş kısmını uzun ve dik yazdığı görülür. Hasan Rıza ise bu harfin ilk kısmına içe doğru kavis vermiş ve ölçü daha kısa görünmektedir. Nûn harfini de keşîde ile tamamlamıştır.

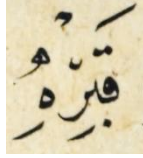

Resim 23. 16. Şevki Efendi.

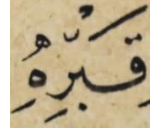

Resim 24. 16. Hasan Rıza.

“Ziyâreti” kelimesinde Şevki Efendi, yâ harfini daha dar yazmış, sondaki tâ harfinin alt dönüş kısmında ise aşağı doğru eğim vermiştir. Hasan Rıza ise yâ ve tâ harflerini daha geniş ve büyük yazmıştır.

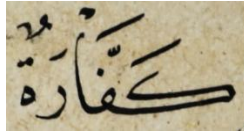

Resim 23. 17. Şevki Efendi.

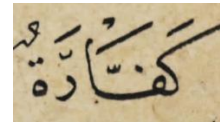

Resim 24. 17. Hasan Rıza.

Yukardaki yazıda Şevki Efendi, kâf harfinin alt kısmını yarım kalem ile bâ harfine bağlamış, Hasan Rıza’da kâf harfini keşîde ile yazmıştır ve bâ harfinde yükseklik daha az hissedilmektedir.

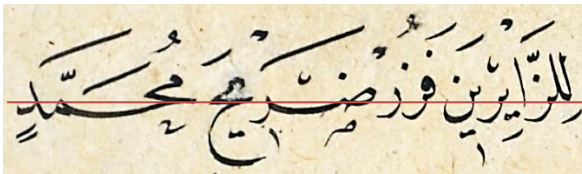

Resim 23. 18. Şevki Efendi.

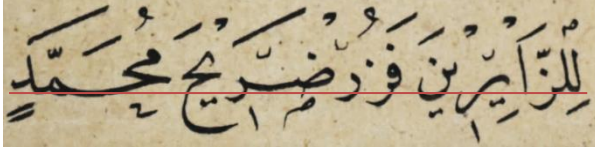

Resim 24. 18. Hasan Rıza.

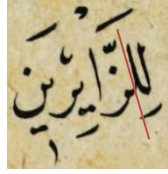
Bu kelimeyi Şevki Efendi boru kâf ile yazmıştır. Hasan Rıza da fâ harfinde keşîde kullanmıştır.

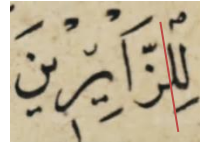
Resim 23. 19. Şevki Efendi.

Resim 24. 19. Hasan Rıza.

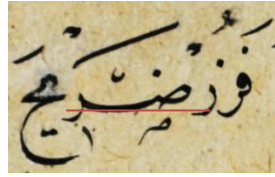

Resim 23. 20. Şevki Efendi.

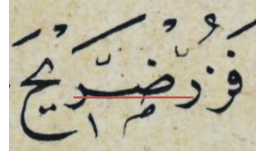

Resim 24. 20. Hasan Rıza.

Şevki Efendi'de dikey harflerin sola eğimleri daha fazla, zây ve râ harfleri mürsel ile yazılmıştır. Hasan Rıza'nın dikey harflerinin eğimi daha azdır ve nûn harfinin ilk kısmı içeri doğru daha kavisli görünmektedir.

Resim 23. 21. Şevki Efendi.

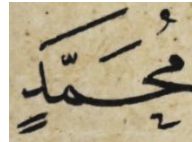

Resim 24. 21. Hasan Rıza.

Şevki Efendi hattında, harflerdeki yarım kalem hareketleri daha net ve belirgindir. Hasan Rıza'nın yazısında çizgiler aynı ölçüde görünmektedir.

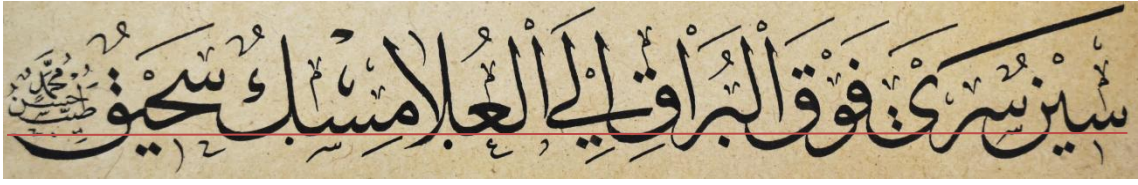
Resim 23. 22. Şevki Efendi.

Resim 24. 22. Hasan Rıza.

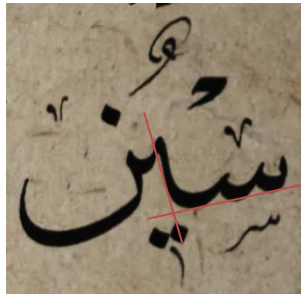

Resim 25. Şevki Efendi'nin sülüs hattı.

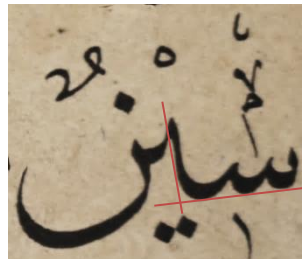

Resim 26. Hasan Rıza'nın sülüs hattı.

Şevki Efendi ve Hasan Rıza Efendi'nin sîn harfi ile başlayan bu satır nizamı mukayese edildiğinde, iki hattatın sülüs yazılarında değişiklikler dikkat çekmektedir. Şevki Efendi satırda iki yeri keşîde ile yazmıştır. Satırın sonundaki “hüsnü Muhammedin” terkiibini nesih hatla satır altında tamamlamıştır. Hasan Rıza Efendi ile mukayese edildiğinde sülüs harflerin bir kısmını farklı karakterlerde yazıldığı görülmektedir. Hasan Rıza Efendi, sülüs yazısında satırda istif yapmadan metni tamamlamış, son kısımdaki “tayyibün hüsnü Muhammedin” ibaresini nesih ile istifli yazmıştır.

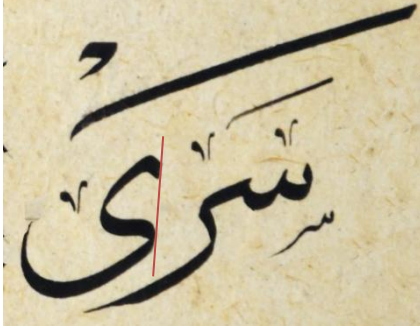

Resim 25. 1. Şevki Efendi.

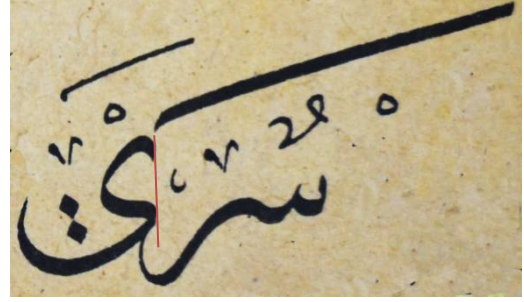

Resim 26. 1. Hasan Rıza.

“Sînün” kelimesinde Şevki Efendi’nin sîn dişleri aşağı doğru eğilidir ve yâ harfine geçiş kısmı sola doğru yaslanmıştır. Hasan Rıza’nın sîn dişlerindeki eğim daha az, nûn harfinin çanağı daha yuvarlak görünmektedir.

Resim 25. 2. Şevki Efendi.

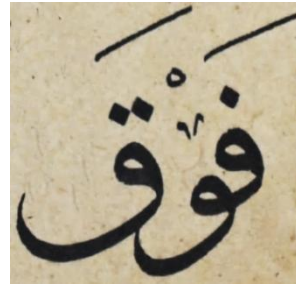

Resim 26. 2. Hasan Rıza.

Şevki Efendi kelimenin ikinci harfini mürsel râ ile yazmıştır ve yâ harfinin alt dönüş kısmı Hasan Rıza’ya göre biraz daha içeride kalmıştır. Hasan Rıza ise râ harfini farklı bir şekilde yazmış ve yâ harfinin baş kısmı ise daha dik ve düz durmaktadır.

Resim 25. 3. Şevki Efendi.

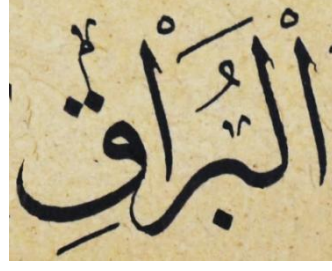

Resim 26. 3. Hasan Rıza.

“Fevka” kelimesine bakıldığında, Şevki Efendi’nin fâ harfinin başındaki sol kısmı daha ince ve vâv harfinin çanak ölçüsünü ve kâf ile birleşimini daha uzun tuttuğu görülmektedir.

Resim 25. 4. Şevki Efendi.

Resim 26. 4. Hasan Rıza.

“el-Burâk” kelimesinde Şevki Efendi’nin dikey harfleri daha ince ve eğimleri Hasan Rıza’ya göre diktir. Râ harfini mürsel râ olarak yazan Şevki Efendi’nin kâf harfi de aşağıya doğru daha eğimli durmaktadır. Hasan Rıza Efendi, dikey harfleri daha kalın ve kısa yazmıştır.

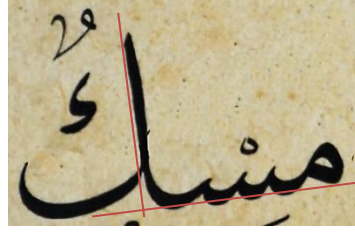

Resim 25. 5. Şevki Efendi.

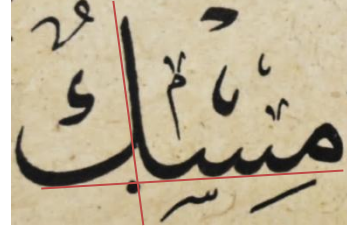

Resim 26. 5. Hasan Rıza.

“İle'l-ulâ” ibaresinde Şevki Efendi’nin dikey harfleri sola daha eğimlidir ve ayn harfi keşîde ile yazılmıştır. Keşîdenin üzerindeki boşluğu dengelemek için de sülûs kalem ile ötre hareketini koymuştur. Hasan Rıza Efendi yâ harfini ma'kûs yâ ile yazmıştır.

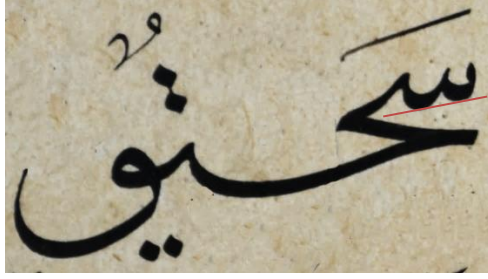

Resim 25. 6. Şevki Efendi.

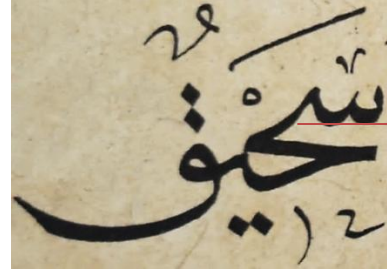

Resim 26. 6. Hasan Rıza.

Şevki Efendi'nin yazısına bakıldığında mîm harfinden sîn harfine geçişte eğimin daha belirginliği, kâf harfinin eğiminin sola doğru daha fazla olduğu hissedilmektedir. Hasan Rıza Efendi, mîm harfinin baş kısmını, özellikle harfin sol tarafını, daha kalın yazmış, sîn dişlerindeki eğimi ise daha az yapmıştır.

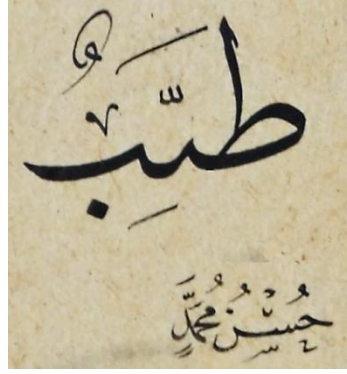

Resim 25. 7. Şevki Efendi.

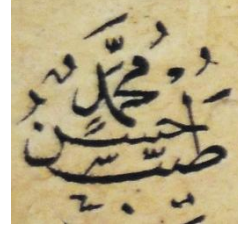

Resim 26. 7. Hasan Rıza.

Şevki Efendi'nin, sîn dişlerindeki eğim hususunda daha önce anlatılmaya çalışılan özellikler "sehîkun" kelimesinin sîn harfinde de görülmektedir. Şevki Efendi hâ harfini keşîdeli yazmıştır. Hasan Rıza ise son harfi keşîde ile yazarak sülüs satırı tamamlamış, devam eden satır yazısına ise nesih hat ile başlamıştır.

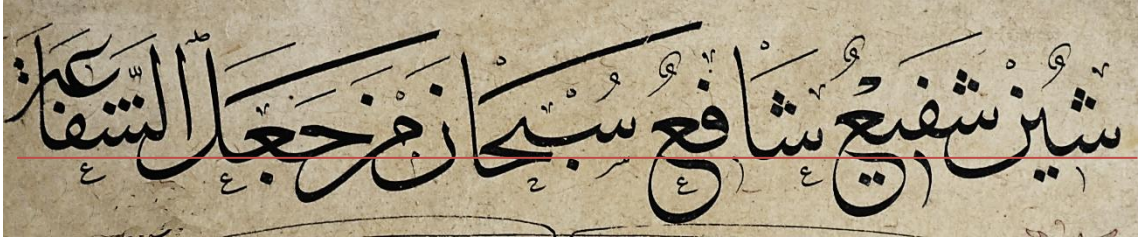

Resim 25. 8. Şevki Efendi.

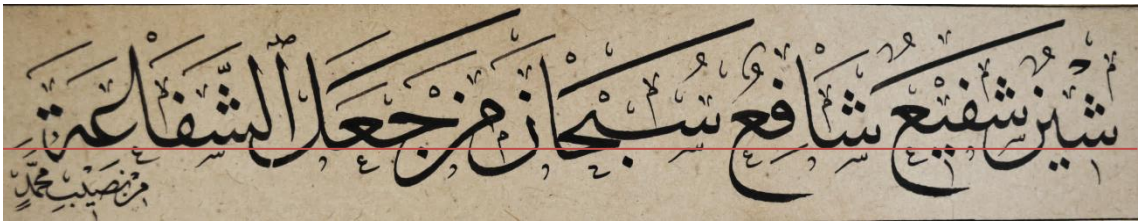

Resim 26. 8. Hasan Rıza.

Sülüs satırın son kısmında ki “tayyibün hüsnü Muhammedin” yazısında Şevki Efendi tayyibün kelimesini sülüs, diğerlerini ise nesih hatla yazmıştır. Hasan Rıza ise yazının tamamında nesih yazmayı tercih etmiştir.

Resim 27. Şevki Efendi'nin sülüs hattı.

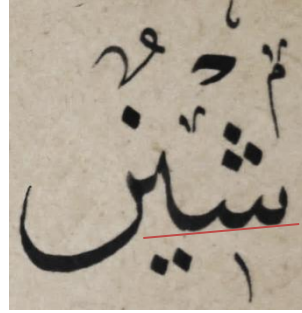
Resim 28. Hasan Rıza'nın sülüs hattı.

Şevki Efendi'nin şîn harflerine bakıldığında, harfteki ilk dişten son dişe kadar olan kısımdaki aşağı doğru eğim daha iyi görülmektedir ve satır daha açıktır. Hasan Rıza Efendi'nin şîn harflerinde bu eğim daha azdır. Satır düzeni daha yoğun ve akıcı yazılmıştır. Satır nizamında son bölümdeki “min nasîbi Muhammedin” yazısını iki

hattat da nesih hatla tamamlamıştır. Yine yazı incelendiğinde Şevki Efendi, ayn harflerini küplü aynla yazmıştır. Satırdaki boşluğu dengelemek için iki yerde sülüs kalemle uzun bir şekilde üstün harekesi yazarak satırı güzelleştirmiştir. Hasan Rıza Efendi'nin yazısı incelendiğinde ise Şevki Efendi'ye nazaran satırın daha düz ve harf bünyelerindeki eğimin daha az olduğu dikkat çekmektedir. Elif ve lâm harfleri sola doğru eğimlidir. Satıra bakıldığında, yine yazıdaki boşlukları dengelemek için üç yerde uzun birer çizgi ile sülüs kalemle üstün harekesi çizilmiştir. Bu genel mukayeselerden sonra iki hattatın harf mukayesesi yapılmaya çalışılacaktır.

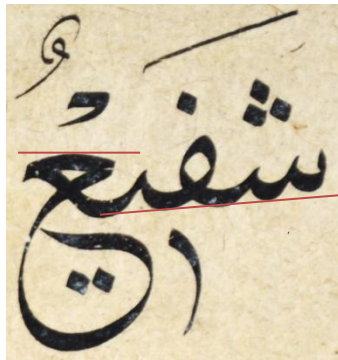

Resim 27. 1. Şevki Efendi.

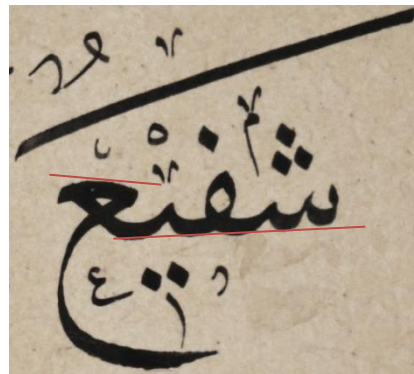

Resim 28. 1. Hasan Rıza.

Murakka'ların dördüncü sayfasında yer alan sülüs satırlar, “şînün” kelimesiyle başlamaktadır. Şevki Efendi hattıyla ilgili olarak hep tekrar ettiğimiz sîn ve şîn dışlarındaki eğim burada da kendini göstermiştir. Nûn harfinin çanağı ise daha geniş görünmektedir. Hasan Rıza'da şîn dışları daha düz olup, nûn harfinin çanağı daha yuvarlakçadır.

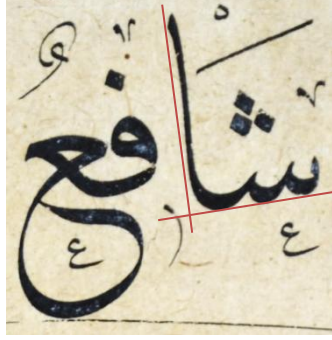

Resim 27. 2. Şevki Efendi.

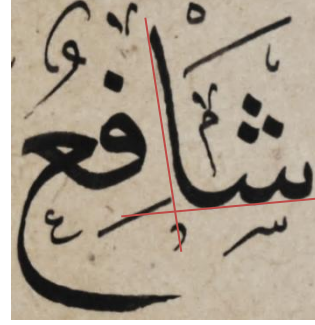

Resim 28. 2. Hasan Rıza.

Yukarıdaki kelimeye bakıldığında, fâ harfi sağa eğimli olan Şevki Efendi'nin ayn harfi de küplü ayn ile yazılmıştır. Hasan Rıza Efendi'nin ise şîn harfinin fâ ile birleşimindeki eğim daha azdır ve ayn harfinin baş kısmı sağa doğru inmiştir.

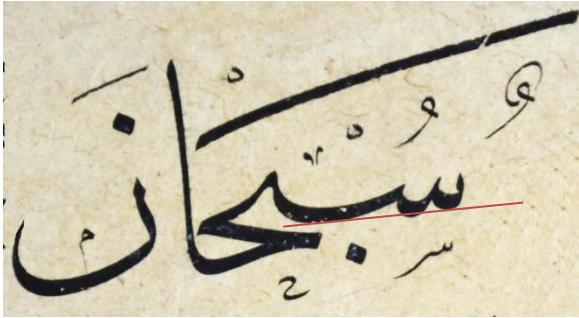

Resim 27. 3. Şevki Efendi.

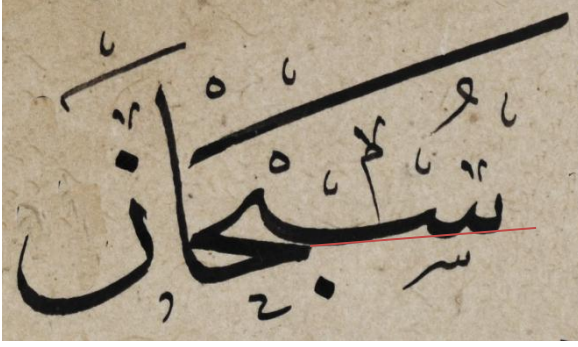

Resim 28. 3. Hasan Rıza.

“Şâfiun” kelimesinde Şevki Efendi'nin fâ harfinden ayn harfine geçişi daha yumuşaktır ve ayn harfi küplüdür. Hasan Rıza'da bu kısım daha köşeli olup ayn harfine geçiş daha kısa görünmektedir.

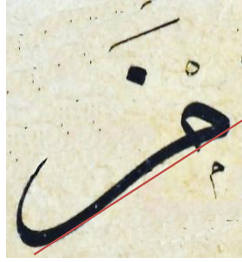

Resim 27. 4. Şevki Efendi.

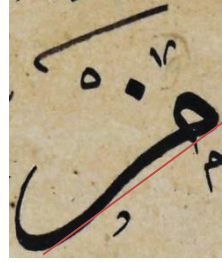

Resim 28. 4. Hasan Rıza.

“Sübhâne” kelimesinde Şevki Efendi, bâ harfinde keşîdenin son alt kısmını daha derin, elif harfini ise daha dik yazmıştır. Hasan Rıza’da sîn harfinden bâ harfine geçiş kısmı ile hâ harfinin alt dönüş kısmı daha düz yazılmıştır.

Resim 27. 5. Şevki Efendi.

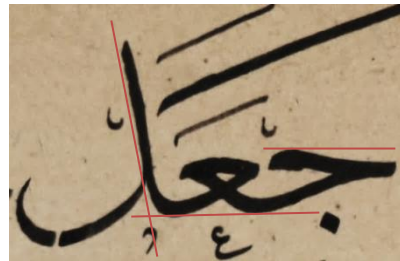

Resim 28. 5. Hasan Rıza.

Şevki Efendi, “men” kelimesindeki mîm harfinin başını ve alt kısmı yatay, Hasan Rıza ise daha dik yazmışlardır.

Resim 27. 6. Şevki Efendi.

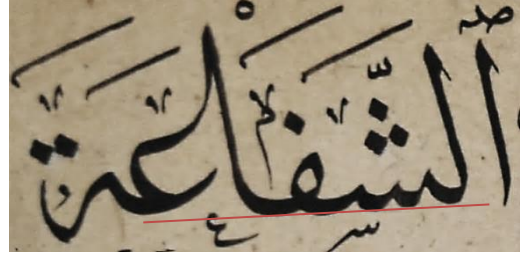

Resim 28. 6. Hasan Rıza.

“Ceale” kelimesinde Şevki Efendi ve Hasan Rıza hatlarına bakıldığında lâm harfinin eğimi dikkat çekmektedir.

Resim 27. 7. Şevki Efendi.

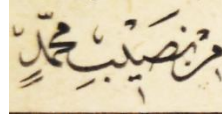

Resim 28. 7. Hasan Rıza.

Şevki Efendi sülüs satırın son kısmındaki “eş-şefâate” kelimesinin “ate” kısmını yazının üst tarafına yazmıştır. Hasan Rıza'nın yazısına genel olarak bakıldığında ise dikey harflerin sola daha eğimli oldukları dikkat çekmektedir.

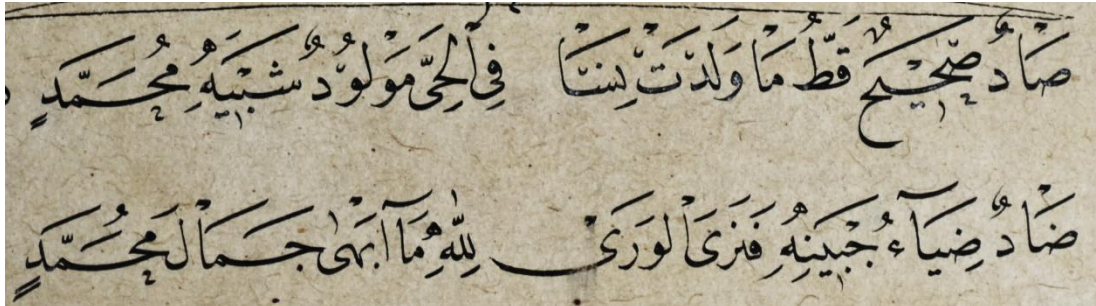

Resim 27. 8. Şevki Efendi.

Resim 28. 8. Hasan Rıza.

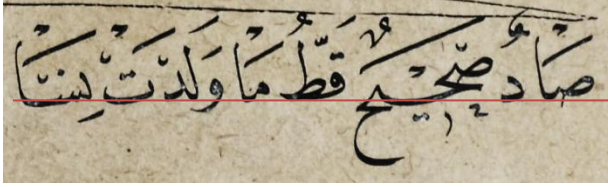
Sülüs satırın sonunda yer alan “min nasîbi Muhammedin” ibaresini iki hattat da satırın alt kısmına nesih hat ile yazmışlardır.

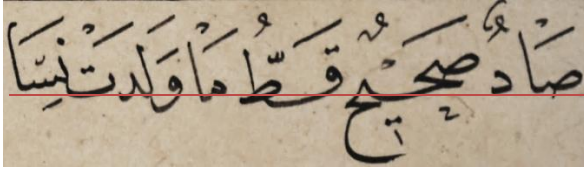
Resim 29. Şevki Efendi'nin nesih hattı.

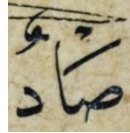
Resim 30. Hasan Rıza'nın nesih hattı.

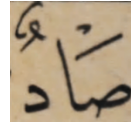
Resim 29. 1. Şevki Efendi

Resim 30. 1. Hasan Rıza.

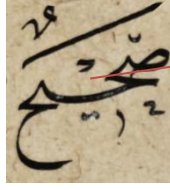

Resim 29. 2. Şevki Efendi.

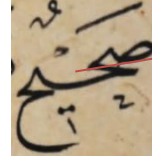

Resim 30. 2. Hasan Rıza.

Dördüncü sayfadaki nesih hat “sâdun” kelimesiyle başlamaktadır. Bu kelimedede Şevki Efendi'nin, sâd harfini daha kısa ve alt dönüş bölümünü de eğimli yazdığı görülmektedir. Elif harfi de Hasan Rıza'ya göre daha dik yazılmıştır.

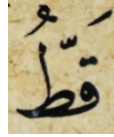

Resim 29. 3. Şevki Efendi.

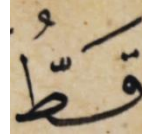

Resim 30. 3. Hasan Rıza.

“Sahîhun” kelimesinde Şevki Efendi, sâd harfinden hâ harfine geçerken yukarı doğru çok çıkmamıştır ve aynı şekilde hâ harfinin ikinci hâ ile birleşimini de kısa tuttuğu görülmektedir. Hasan Rıza’da bu çizgiler daha uzun tutulmuştur.

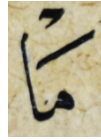

Resim 29. 4. Şevki Efendi.

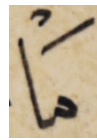

Resim 30. 4. Hasan Rıza.

Yukarıdaki yazıda Hasan Rıza iki harfi keşîde ile birleştirmiştir.

Resim 29. 5. Şevki Efendi.

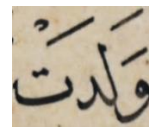

Resim 30. 5. Hasan Rıza.

Şevki Efendi’nin mîm başı daha küçük ve elif harfi diktir. Hasan Rıza’nın mîm başı aşağı doğru uzamıştır ve elif harfi de sola doğru daha eğimlidir.

Resim 29. 6. Şevki Efendi.

Resim 30. 6. Hasan Rıza.

Hasan Rıza kelimeyi müdevver vâv harfi ile yazmıştır ve dâl harfinin alt dönüş kısmını daha yuvarlakça dönerek tâ harfine hafifçe yaklaştırmıştır.

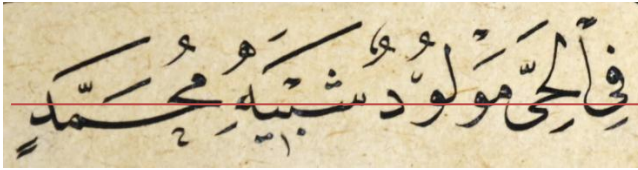

Resim 29. 7. Şevki Efendi.

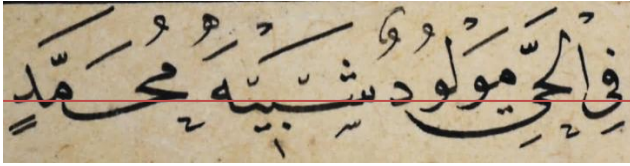

Resim 30. 7. Hasan Rıza.

Şevki Efendi nûn harfinin ilk kısmını Hasan Rıza'ya göre daha kavisli yazmış ve sîn harfini keşîde ile tamamlamıştır.

Resim 29. 8. Şevki Efendi.

Resim 30. 8. Hasan Rıza.

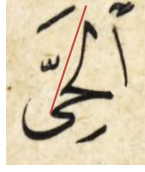

Resim 29. 9. Şevki Efendi.

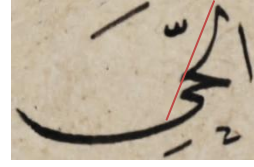

Resim 30. 9. Hasan Rıza.

Şevki Efendi fâ harfinin yâ ile birleşim kısmını daha ince yarım kalem ile çıkarmış ve bu arayı daha uzun tutmuştur. Hasan Rıza'nın yâ harfinin çanak kısmı daha derin ve yüksekte durmaktadır.

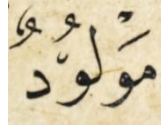

Resim 29. 10. Şevki Efendi.

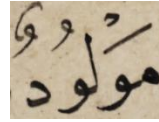

Resim 30. 10. Hasan Rıza.

“el-Hayyi” kelimesinde Şevki Efendi, hâ harfini daha uzun tutmuş ve harfin kesişim yerini yarım kalem yazmış, Hasan Rıza ise lâm harfini daha içe doğru meyilli ve yâ harfini keşîdeli yazmıştır.

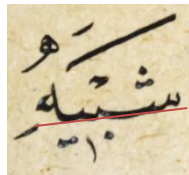

Resim 29. 11. Şevki Efendi.

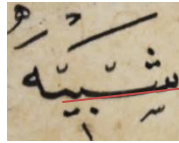

Resim 30. 11. Hasan Rıza.

Daha önce de değinildiği gibi Şevki Efendi'nin mîm başları Hasan Rıza'ya göre daha küçük, lâm ile vâv harflerinin birleşimi daha yumuşak ve sondaki dâl harfinin ilk kısmı ise daha dik yazılmıştır. Hasan Rıza'da vâv harflerinin gözleri rahatça farkedilecek derecede açıktır ve Şevki Efendi'ye göre harfler daha keskin görünmektedir.

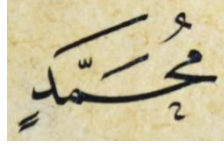

Resim 29. 12. Şevki Efendi.

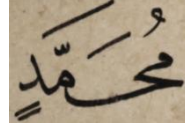

Resim 30. 12. Hasan Rıza.

Şevki Efendi'nin sîn harfinin birinci dişi ikincisinden daha yüksekte ve ayrı yazılmış, bâ harfi ile birleşiminde de bu eğim devam ettirilmiştir. Hasan Rıza'da harfler arasındaki geçiş daha düz ve eğim az görünmektedir.

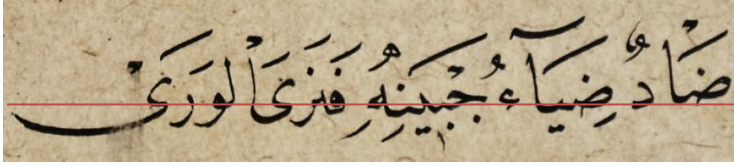

Resim 29. 13. Şevki Efendi.

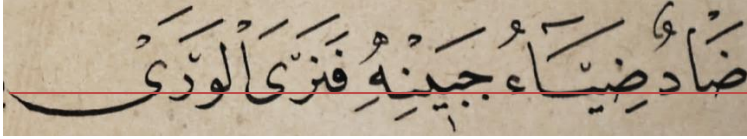

Resim 30. 13. Hasan Rıza.

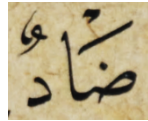
Hasan Rıza, İsm-i nebînin ikinci mîm harfini, Şevki Efendi'den farklı olarak, hâ harfinin keşîdesinin bitiş kısmına mîm harfinin başta yazılış şekliyle yazmıştır.

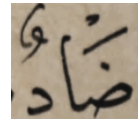
Resim 29. 14. Şevki Efendi.

Resim 30. 14. Hasan Rıza.

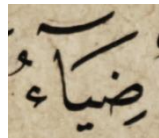

Resim 29. 15. Şevki Efendi.

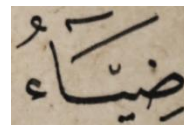

Resim 30. 15. Hasan Rıza.

Sâd harfiyle ilgili mukayese yukarıda yapılmıştı (bk. Resim 29/30. 2.).

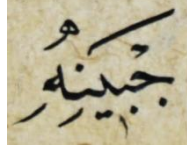

Resim 29. 16. Şevki Efendi.

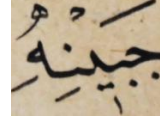

Resim 30. 16. Hasan Rıza.

Şevki Efendi'nin dâd ve yâ harflerinin dişleri daha belirgin, uzatma işareti de Hasan Rıza'ya göre daha uzundur. Hasan Rıza'nın dâd harfinin başı daha yüksekte, yâ harfi ise keşîde ile yazılmıştır.

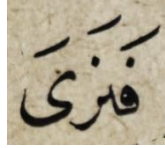

Resim 29. 17. Şevki Efendi.

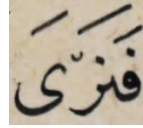

Resim 30. 17. Hasan Rıza.

Şevki Efendi'nin cîm harfi daha uzundur ve harflerin dişleri de daha keskindir. Hasan Rıza'nın harf geçişleri daha yumuşak, son hâ harfi ise daha yüksekte durmaktadır.

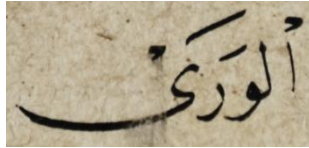

Resim 29. 18. Şevki Efendi.

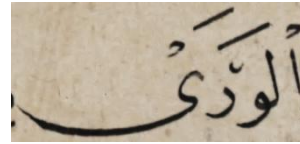

Resim 30. 18. Hasan Rıza.

“Fenerâ” kelimesinde Şevki Efendi'nin fâ harfinin alt kısmı daha keskindir ve yarım kalem hareketleri daha belirgindir. Hasan Rıza'nın yazısında ise harf geçişleri daha yumuşak görünmektedir.

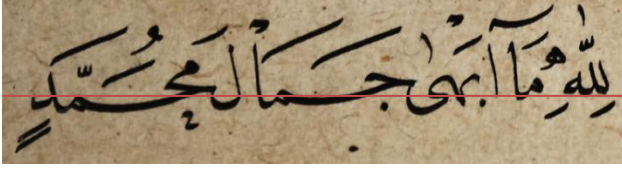

Resim 29. 19. Şevki Efendi.

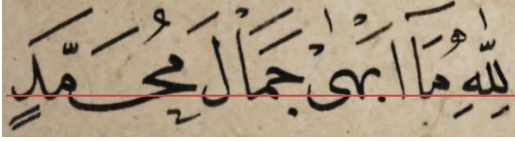

Resim 30. 19. Hasan Rıza.

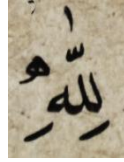
Şevki Efendi'nin yâ ve râ harflerinin baş kısımları Hasan Rıza'ya göre daha düzdür. Aynı çizgiler Hasan Rıza'da daha kavisli ve yumuşaktır.

Resim 29. 20. Şevki Efendi.

Resim 30. 20. Hasan Rıza.

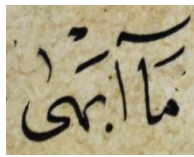

Resim 29. 21. Şevki Efendi.

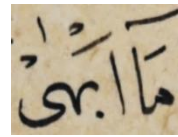

Resim 30. 21. Hasan Rıza.

Lafza-i celâl nesih hattına bakıldığında Şevki Efendi'nin ikinci lâm harfinin alt kısmının ayrı yazıldığı görülmekte, hâ harfinin ilk kısmında da bu ayrıntı farkedilmektedir. Hasan Rıza'da bu harfler birleşik yazılmıştır.

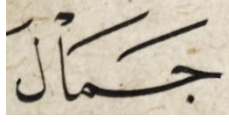

Resim 29. 22. Şevki Efendi.

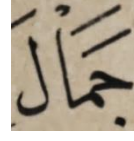

Resim 30. 22. Hasan Rıza.

Bu kelimedeki hâ harfinden yâ harfine geçişi Şevki Efendi daha köşeli, Hasan Rıza Efendi ise daha yuvarlak bir şekilde sağlamıştır.

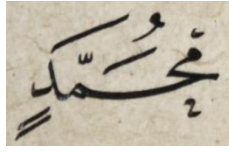

Resim 29. 23. Şevki Efendi.

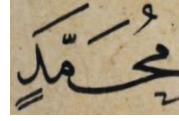

Resim 30. 23. Hasan Rıza.

Şevki Efendi'nin dikey harflerinde kalem hareketi daha incedir ve cîm harfi de keşîde ile yazılmıştır. Hasan Rıza'nın cîm harfinin iki birleşim kısmı daha kalın görünmektedir.

Resim 29. 24. Şevki Efendi.

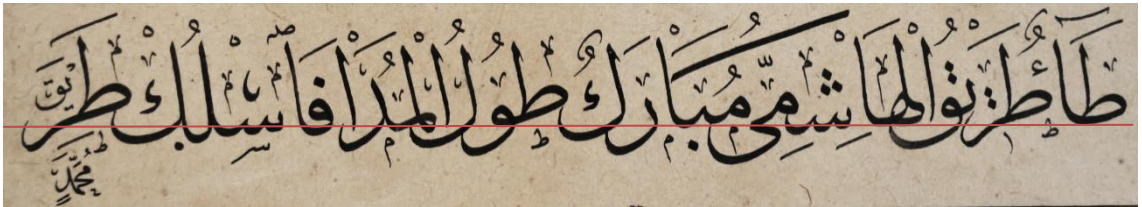

Resim 30. 24. Hasan Rıza.

İsm-i nebînin yazılışı ile ilgili mukayese yukarıda yapılmıştır (bk. Resim 29/30. 13.).

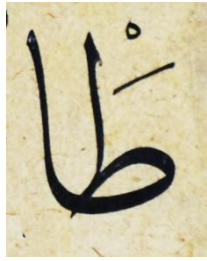
Resim 31. Şevki Efendi'nin sülüs hattı.

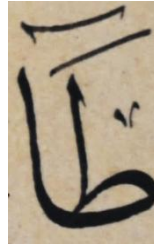
Resim 32. Hasan Rıza'nın sülüs hattı.

Şevki Efendi ve Hasan Rıza Efendi'nin yukarıdaki "tâ" harfi ile başlayan sülüs metinleri mukayese edildiğinde, iki yazı arasında satır düzeni ve harf karakterlerinde

farklılıklar bulunduğu görülmektedir. Şevki Efendi'nin satırı daha açık, akıcı ve harfleri uyum içinde yerleştirdiği görülmektedir. Şevki Efendi metin sonundaki “tarîkı Muhammedin” hattını nesihle tamamlamıştır. Hasan Rıza Efendi'nin hattı incelendiğinde ise Şevki Efendi'ye nazaran satırın daha yoğun ve dolu olduğu görülmektedir. Hasan Rıza Efendi bazı harflerin karakterlerini Şevki Efendi'den farklı şekilde yazmış ve satır sonuna gelen İsm-i nebî nesih hatla tamamlamıştır.

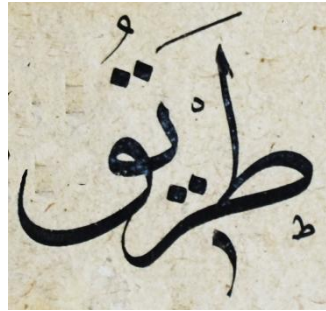

Resim 31. 1. Şevki Efendi.

Resim 32. 1. Hasan Rıza.

Şevki Efendi, tâ harfinin ikinci birleşim kısmını birinci kısmından daha yumuşak bir şekilde yazılmış, elif harfinin orta bölümü de Hasan Rıza'ya göre ince olmuştur.

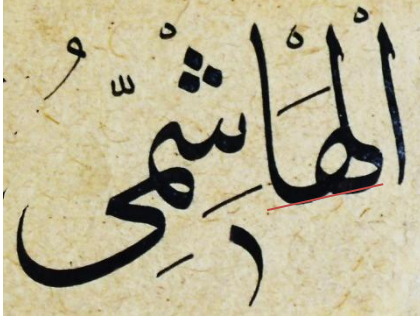

Resim 31. 2. Şevki Efendi.

Resim 32. 2. Hasan Rıza.

Şevki Efendi'nin yazısında “tarîku” kelimesindeki râ harfinin uç kısmı kâf harfinin çanağına birleşmiştir. Hasan Rıza hattında ise râ harfi, ilk bölümü daha dik olan yâ harfinin iç kısmında kalmıştır.

Resim 31. 3. Şevki Efendi.

Resim 32. 3. Hasan Rıza.

Şevki Efendi'nin hâ harfinin alt kısmı yuvarlakça yukarı doğru eğimlidir ve elif harfine geçişte de aynı eğim görülmektedir. Hasan Rıza'nınkindinde ise bu kısım daha düz ve köşelidir. Hasan Rıza, mîm harfini de farklı karakterde yazmıştır.

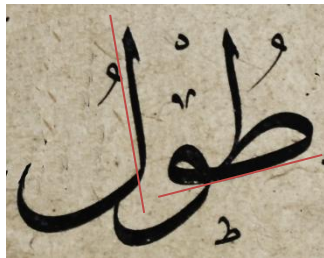

Resim 31. 4. Şevki Efendi.

Resim 32. 4. Hasan Rıza.

“Mübârekün” kelimesinin râ harfini Şevki Efendi mürsel, Hasan Rıza ise müdevver râ ile yazmıştır.

Resim 31. 5. Şevki Efendi.

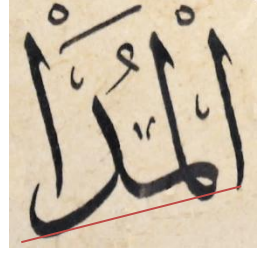

Resim 32. 5. Hasan Rıza.

Hasan Rıza'nın tâ harfî Şevki Efendi'ye nazaran daha eğimlidir.

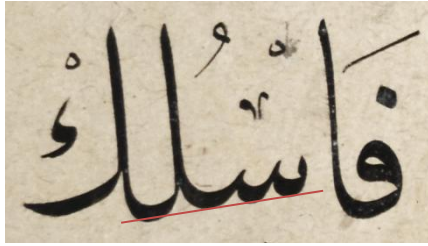

Resim 31. 6. Şevki Efendi.

Resim 32. 6. Hasan Rıza.

Şevki Efendi'nin yazısındaki eğim daha az iken, Hasan Rıza'da harflerdeki yükseklik daha fazla hissedilmektedir. Hasan Rıza'da mîm harfinden dâl harfine geçiş daha köşeli ve dâl harfinin üst kısmı daha kısa görülmektedir.

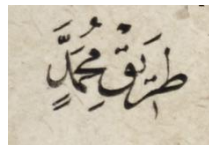

Resim 31. 7. Şevki Efendi.

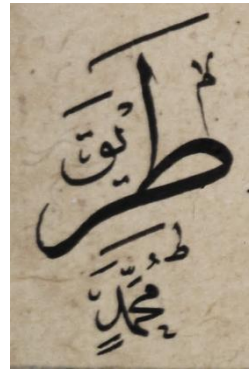

Resim 32. 7. Hasan Rıza.

“Feslük” kelimesine bakıldığında Şevki Efendi'nin sîn dışlarındaki eğim daha belirgin, satır sonu olduğu için kâf harfinin çanak kısmı da yarım yazılmıştır. Hasan Rıza'da dikey harfler sola meyilli, sîn dışları de düz ve az eğimlidir.

Resim 31. 8. Şevki Efendi.

Resim 32. 8. Hasan Rıza.

Satırın son kısmında yer alan “tarîkı Muhammedin” terki bini Şevki Efendi satırın alt kısmına nesih hatla yazmış, Hasan Rıza ise, tarîk kelimesini sülüs, İsm-i nebîyi ise nesihle yazmıştır.

Resim 33. Şevki Efendi'nin sülüs hattı.

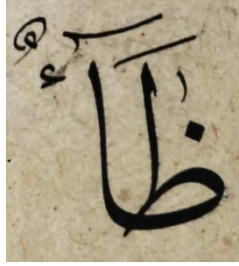

Resim 34. Hasan Rıza'nın sülüs hattı.

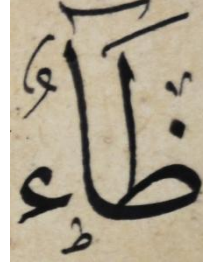
Elif Kasîdesi'nin “zâ” harfîyle başlayan sülüs metninde, Şevki Efendi'nin satır düzeninde yazı bir denge ve uyum içindedir. Satır çizgisi altta ve üstte takip edildiğinde, mürekkebâtın tam bir uyum içinde yerleştirildiği görülmektedir. Metinde yer alan “kad” edatının başındaki vâv harfîni, kendinden önce gelen “emnen” kelimesinin ortasına yerleştirerek yazıya bir ahenk ve estetik katmıştır. Satır sonundaki “er-rızâ bi-Muhammedin” kısmını nesih hatla, sülüs metnin altına yazmıştır.

Hasan Rıza Efendi'nin yazısı incelendiğinde satır düzenini büyük ölçüde Şevki Efendi'ninki ile aynı şekilde yazdığı görülmektedir. İlk başta yer alan “zâün” kelimesindeki hemzeyi, sülüs kalemle satır hizasında tutuğu için satırdaki dengenin Şevki Efendi'ye nazaran daha alt kısımda olduğu görülmektedir. Yine satır sonundaki

“er-rızâ” kelimesini rikâ‘, “bi-Muhammedin” ibaresini de nesih hatla satır yazısının alt kısmına yazmıştır.

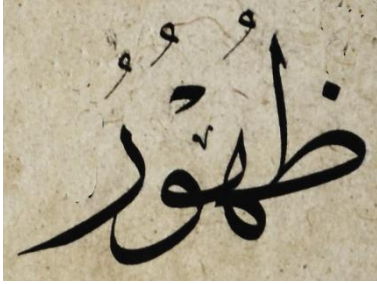

Resim 33. 1. Şevki Efendi.

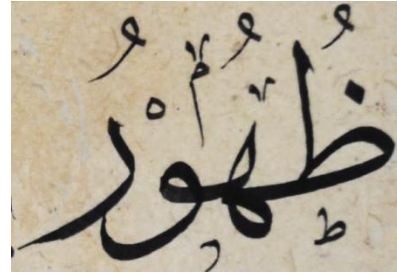

Resim 34. 1. Hasan Rıza.

Bu harfle ilgili mukayese yukarıda yapılmıştır (bk. Resim 31/32. 1.).

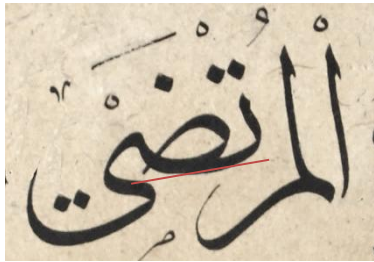

Resim 33. 2. Şevki Efendi.

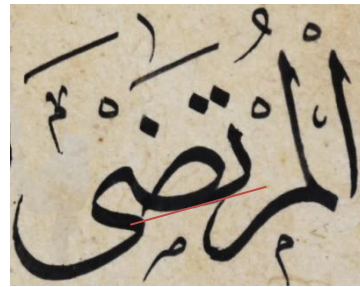

Resim 34. 2. Hasan Rıza.

“Zuhûr” kelimesinde iki hattatın yazısında benzerlikler fazla olup, sanki aynı elden çıkmış izlenimi vermektedir.

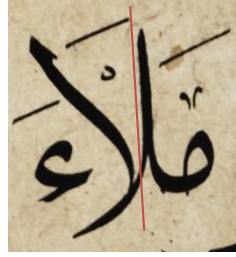

Resim 33. 3. Şevki Efendi.

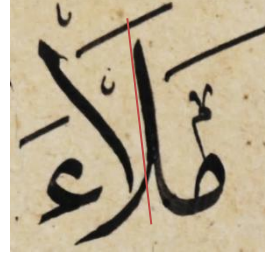

Resim 34. 3. Hasan Rıza.

Şevki Efendi'nin yazısında dikey harfler daha diktir. Tâ harfinden dâd harfine geçiş ve yâ harfinin ikinci kısımları daha yumuşak ve yuvarlak bir şekilde yazılmış, Hasan Rıza'da aynı bölümler daha köşelidir.

Resim 33. 4. Şevki Efendi.

Resim 34. 4. Hasan Rıza.

Bu kelimede Şevki Efendi'nin mîm harfinin baş kısmının tepe noktası tam ortada iken Hasan Rıza'nın mîm harfinin ilk kısmı sağa doğru eğimli görünmektedir. Hemze harfinin alt kısmı ise düz ve dik bir şekilde yazılmıştır.

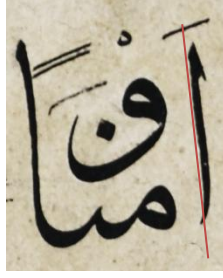

Resim 33. 5. Şevki Efendi.

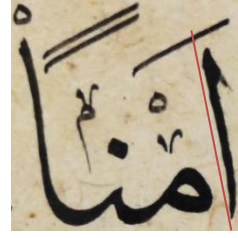

Resim 34. 5. Hasan Rıza.

Şevki Efendi'nin fâ harfinin başı yuvarlak bir şekilde yazılmıştır. Hasan Rıza'nınki ise daha köşelidir ve dâd harfi de daha yüksekte durmaktadır.

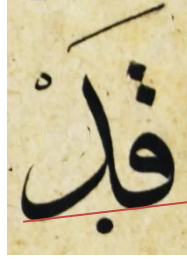

Resim 33. 6. Şevki Efendi.

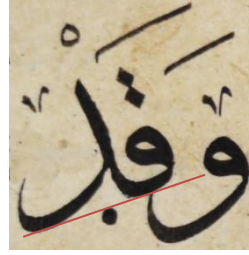

Resim 34. 6. Hasan Rıza.

Şevki Efendi mîm harfinin sol kısmı daha ince, mîm ve nûn harflerinin dişleri daha dardır. Hasan Rıza hattında ise mîm ve diğer harfler daha geniş görünmektedir.

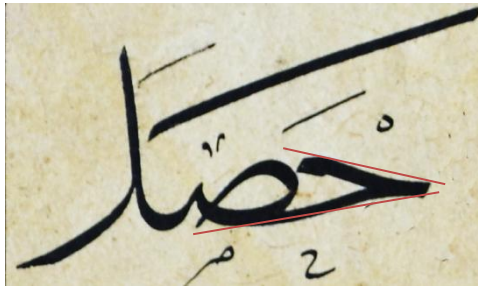

Resim 33. 7. Şevki Efendi.

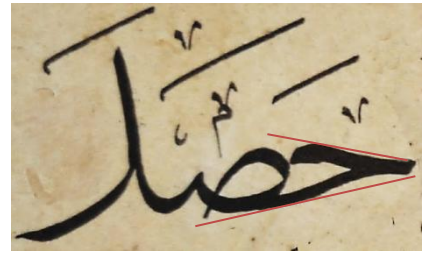

Resim 34. 7. Hasan Rıza.

Vâv harfini Şevki Efendi, bir önceki “âmennâ” kelimesinin üst kısmına yazmıştır. Hasan Rıza yazısında ise dâl harfinin eğimi Şevki Efendi'ye göre daha fazladır.

Resim 33. 8. Şevki Efendi.

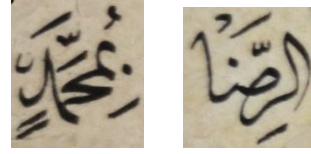

Resim 34. 8. Hasan Rıza.

Şevki Efendi'nin sâd harfi sağa doğru yaslanmış oval bir görünüme sahiptir. Hasan Rıza hattında bu harf daha yuvarlak görünmektedir ve hâ harfinin alt kısmı da daha aşağı doğru inmiştir.

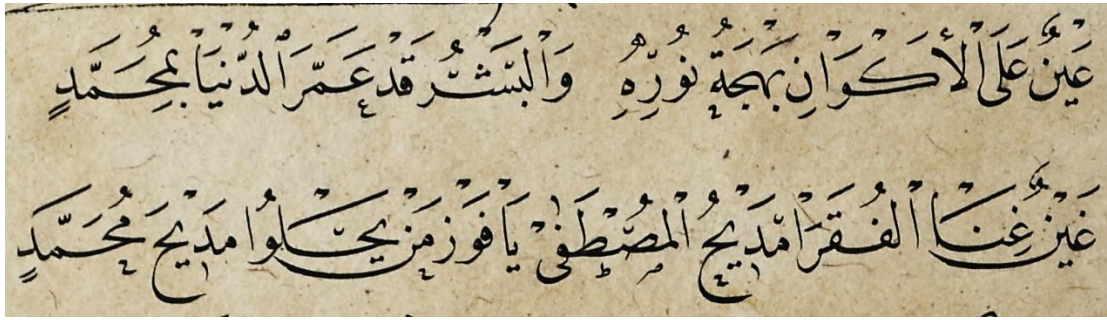

Resim 33. 9. Şevki Efendi.

Resim 34. 9. Hasan Rıza.

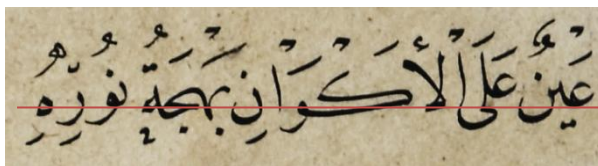
Sülüs satırın son kısmında “er-rızâ bi-Muhammedin” ibaresini Şevki Efendi satırın alt kısmına nesihle, Hasan Rıza ise “er-rızâ” kelimesini bir önceki “hasale” kelimesinin üst kısmına, “bi-Muhammedin” i de alt kısmına nesih hatla yazmıştır.

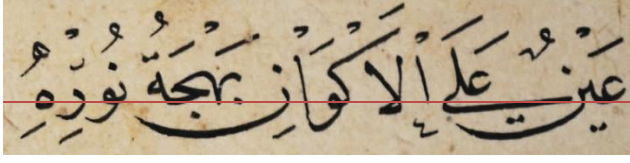
Resim 35. Şevki Efendi'nin nesih hattı.

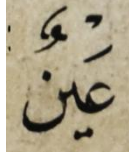
Resim 36. Hasan Rıza'nın nesih hattı.

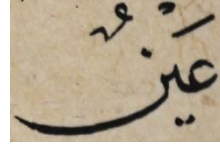
Resim 35. 1. Şevki Efendi.

Resim 36. 1. Hasan Rıza.

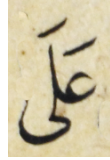

Resim 35. 2. Şevki Efendi.

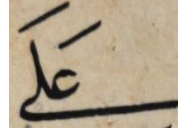

Resim 36. 2. Hasan Rıza.

Şevki Efendi'nin yazısında ayn harfinin yâ ile birleşiminde kalem daha incedir. Hasan Rıza nûn harfini keşîde ile yazılmıştır.

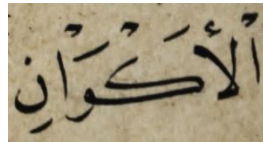

Resim 35. 3. Şevki Efendi.

Resim 36. 3. Hasan Rıza.

Ayn harfinin kaşî ve alt dönüş kısmı Şevki Efendi'de daha incedir. Hasan Rıza'da ayn harfinin alt kısmı daha içerde, lâm harfi sola eğimli ve yâ harfi de ters yâ (ma'kûs) ile yazılmıştır.

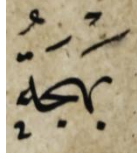

Resim 35. 4. Şevki Efendi.

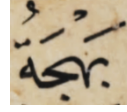

Resim 36. 4. Hasan Rıza.

Şevki Efendi, "el-ekvâni" kelimesini boru kâf ile yazmış, Hasan Rıza ise nûn harfinde keşîde kullanmıştır.

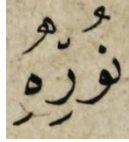

Resim 35. 5. Şevki Efendi.

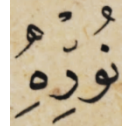

Resim 35. 5. Hasan Rıza.

Şevki Efendi'nin hâ harfinin alt kısmı hafif sağa doğru meyillidir. Hasan Rıza'nınkinde ise harfin aynı bölümü tam ortada durmaktadır.

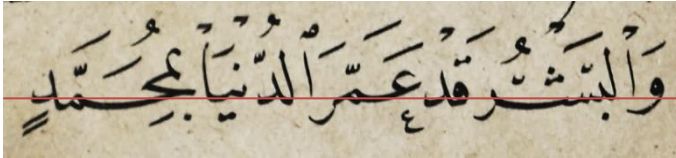

Resim 35. 6. Şevki Efendi.

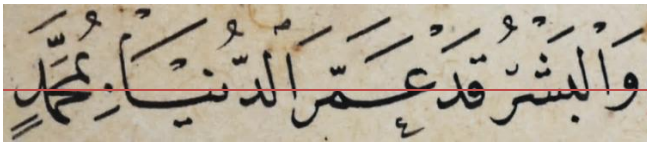

Resim 36. 6. Hasan Rıza.

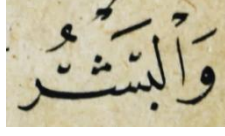
Şevki Efendi, nûn harfinin ilk kısmını daha uzun tutmuştur. Hasan Rıza hattında râ harfinin ilk kısmı içe doğru kavisli ve hâ harfi de Şevki Efendi'ye nazaran daha büyük yazılmıştır.

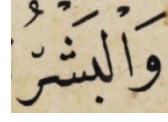
Resim 35. 7. Şevki Efendi.

Resim 36. 7. Hasan Rıza.

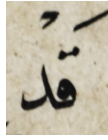

Resim 35. 8. Şevki Efendi.

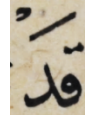

Resim 36. 8. Hasan Rıza.

“Ve’l-beşeru” kelimesinde Şevki Efendi’nin bâ harfi sola doğru meyilli ve kalem hareketi ince, şîn harfi de keşîdeli yazılmıştır. Hasan Rıza’nın şîn harfinin dişleri birbirine daha yakın yazılmıştır.

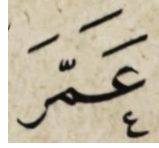

Resim 35. 9. Şevki Efendi.

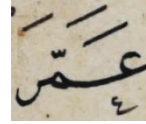

Resim 36. 9. Hasan Rıza.

Şevki Efendi’nin kâf harfinin alt kısmı düz, Hasan Rıza’nınki ise aşağı doğru meyilli yazılmıştır.

Resim 35. 10. Şevki Efendi.

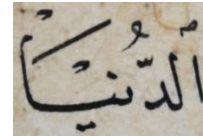

Resim 36. 10. Hasan Rıza.

“Ammera” kelimesinde Şevki Efendi, Hasan Rıza’ya nazaran ayn harfinin üst kısmını yarım kalem ölçüsünde yazmış, Hasan Rıza ise keşîdeyi daha uzun tutmuştur.

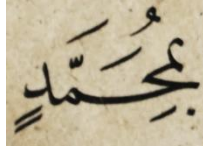

Resim 35. 11. Şevki Efendi.

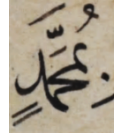

Resim 36. 11. Hasan Rıza.

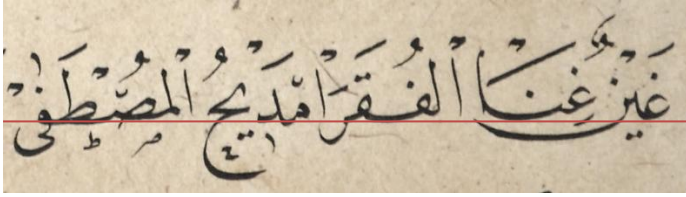
Şevki Efendi’nin yazısına bakıldığında lâm harfinden dâl harfine geçişin daha köşeli, Hasan Rıza’nınkindinde ise daha yuvarlak bir şekilde yazıldığı görülmektedir. Hasan Rıza, yâ harfini de keşîde ile yazmıştır.

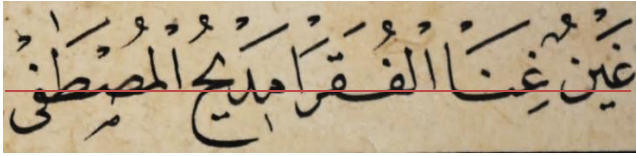
Resim 35. 12. Şevki Efendi.

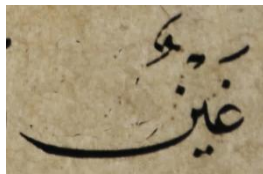
Resim 36. 12. Hasan Rıza.

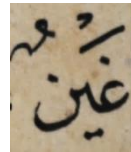
Resim 35. 13. Şevki Efendi.

Resim 36. 13. Hasan Rıza.

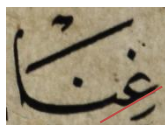

Resim 35. 14. Şevki Efendi.

Resim 36. 14. Hasan Rıza.

Bununla ilgili mukayese yukarıda “aynün” kelimesinde verilmiştir (bk. Resim 35/36. 2.)

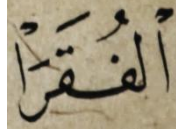

Resim 35. 15. Şevki Efendi.

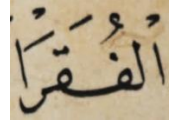

Resim 36. 15. Hasan Rıza.

Şevki Efendi, ğayn harfinin alt kısmını daha yukarıdan başlayarak nûn harfine birleştirmiş, nûn harfinin üst kısmını (dış kısmı) daha belirgin yazmış, keşîdenin derinliğini de daha fazla tutmuştur. Hasan Rıza hattında ğayn harfinden nûn harfine geçiş daha yumuşaktır ve keşîdenin iç kısmı da dar görünmektedir.

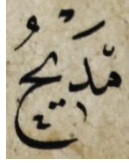

Resim 35. 16. Şevki Efendi.

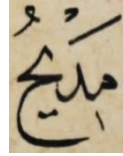

Resim 36. 16. Hasan Rıza.

Yukarıdaki kelimedede Şevki Efendi'nin fâ harfi köşeli ve sağa doğru daha meyillidir. Hasan Rıza'nın fâ ve kâf harfleri daha yuvarlaktır. Râ harfinin kuyruk kısmını ise Şevki Efendi daha çok uzatarak elif harfine temas ettirmiştir.

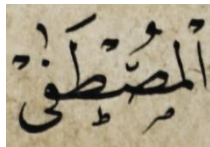

Resim 35. 17. Şevki Efendi.

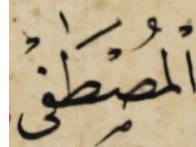

Resim 36. 17. Hasan Rıza.

Şevki Efendi'nin yâ harfinin baş kısmı yuvarlak ve yönü içe doğru bakmaktadır. Aynı harfi Hasan Rıza daha dik ve köşeli yazmış, dâl harfinin alt kısmını da yuvarlak bir şekilde tamamlayarak hâ harfine temas ettirmiştir.

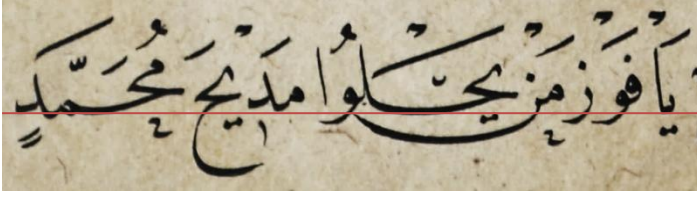

Resim 35. 18. Şevki Efendi.

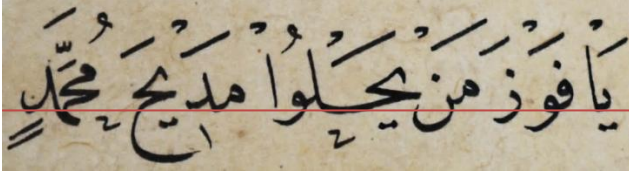

Resim 36. 18. Hasan Rıza.

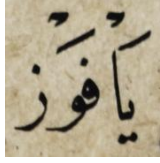
Bu kelime ile ilgili mukayese daha önce geçtiği yerde yapılmıştır (bk. Resim 9/10. 4).

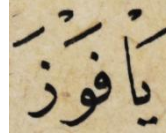
Resim 35. 19. Şevki Efendi.

Resim 36. 19. Hasan Rıza.

Resim 35. 20. Şevki Efendi.

Resim 36. 20. Hasan Rıza.

Şevki Efendi'nin harfleri Hasan Rıza'ya göre daha köşeli, vâv ve râ harflerinin kuyruk kısımları daha ince ve uzundur. Hasan Rıza'nın harflerinin kıvrımları ve kavisleri daha yumuşaktır.

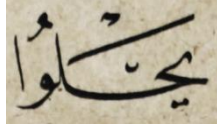

Resim 35. 21. Şevki Efendi.

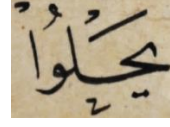

Resim 36. 21. Hasan Rıza.

Şevki Efendi nûn harfini keşîde ile uzatarak yazmıştır. Hasan Rıza ise keşîdeyi bir sonraki kelimedede kullanarak satırdaki boşluğu dengelemiştir.

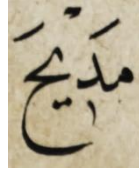

Resim 35. 22. Şevki Efendi.

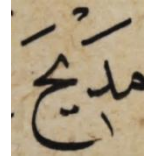

Resim 36. 22. Hasan Rıza.

Şevki Efendi ve Hasan Rıza'nın yâ harfinin hâ harfiyle birleşim mukayesesi daha önce yapılmıştır (bk. Resim 35/36. 17). Şevki Efendi keşidenin derinliğini orta kısma verirken, Hasan Rıza sol tarafa, lâm harfinin birleşim noktasına yoğunlaştırmıştır.

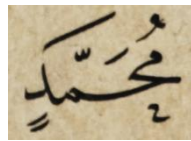

Resim 35. 23. Şevki Efendi.

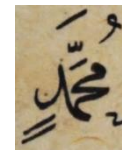

Resim 36. 23. Hasan Rıza.

Bu kelime ile ilgili mukayese daha önce yapılmıştır (Resim 35/36. 17). Yalnız burada Hasan Rıza'nın dâl harfinin alt kısmını düz bir şekilde yazdığı görülmektedir.

Resim 35. 24. Şevki Efendi.

Resim 36. 24. Hasan Rıza.

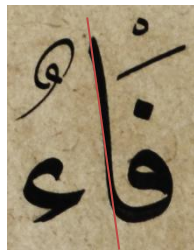

Resim 37. Şevki Efendi'nin sülüs hattı.

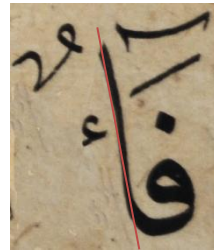

Resim 38. Hasan Rıza'nın sülüs hattı.

Daha önceki satır yazılarında olduğu gibi, Şevki Efendi'nin fâ” harfi ile başlayan satır nizamında da uyum, ahenk ve akıcılık görülmektedir. Satır başında “fâün” harfindeki hemzeye sülüs hat ile hemen “fâ” harfinin yanına yazmıştır. Yine satırın devamında yer alan “fi” edatını ma’kûs yâ ile yazmıştır. Satır düzeni ilk başta daha açık ve rahat görünürken, satır sonuna doğru yazının daha sıkı ve yoğun olduğu dikkat çekmektedir. Metnin sonunda yer alan “misle Muhammedin” ibaresini satır altında nesih hatla tamamlamıştır. Hasan Rıza Efendi'nin satır düzenindeki uyum ve akıcılığın yazının bütününe yansıdığı görülmektedir. Satırın son kelimesi olan “Muhammedin” satırın devamında nesih hat ile tamamlamıştır.

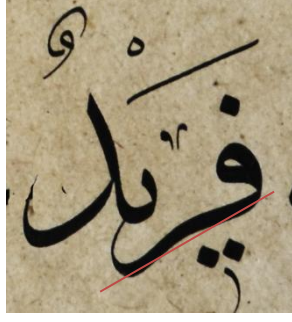

Resim 37. 1. Şevki Efendi.

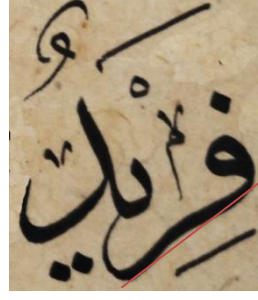

Resim 38. 1. Hasan Rıza.

Fâ harfinin sol kısmını Şevki Efendi daha ince ve elif harfini de Hasan Rıza'ya göre daha dik yazmış, hemzeyi de aynı sülüs kalem ile fâ harfinin yanına koymuştur. Hasan Rıza ise hemzeyi nesih yazısı ile daha yukarıya yazmıştır.

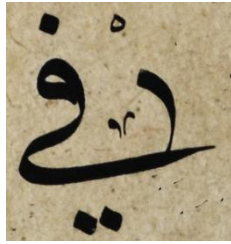

Resim 37. 2. Şevki Efendi.

Resim 38. 2. Hasan Rıza.

Şevki Efendi râ harfini sola doğru meyilli yazmıştır. Hasan Rıza ise bu harfi daha aşağı doğru yazmıştır, dâl harfinin üst kısmı sola daha eğimli ve tepe noktası da düz görünmektedir.

Resim 37. 3. Şevki Efendi.

Resim 38. 3. Hasan Rıza.

“Fî” edatını Şevki Efendi ters yâ ile yazarken, Hasan Rıza çanaklı yazmayı seçmiştir.

Resim 37. 4. Şevki Efendi.

Resim 38. 4. Hasan Rıza.

Bakıldığında Şevki Efendi'nin dikey harflerinin yine daha dik olduğu, tâ harfinin üst kısmındaki kavisin de daha köşeli durduğu dikkat çekmektedir. Hasan Rıza'nın hâ harfi hafif yukarı doğru bakmaktadır.

Resim 37. 5. Şevki Efendi.

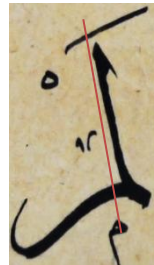

Resim 38. 5. Hasan Rıza.

Şevki Efendi, vâv harfinin sol kısmını daha dar ve ince, hâ harfinin üst kısmını ise Hasan Rıza'ya kıyasla daha küçük yazmıştır. Hasan Rıza'da ise harfin yönü tamamen sağa bakmaktadır.

Resim 37. 6. Şevki Efendi.

Resim 38. 6. Hasan Rıza.

Şevki Efendi lâm harfinin mîm ile bağlantı kısmında kalem hareketini daha yukarıdan alarak harfin diğer kısmını tamamlamış, Hasan Rıza ise harfi alt kısmını daha yuvarlak bir şekilde yazmıştır.

Resim 37. 7. Şevki Efendi.

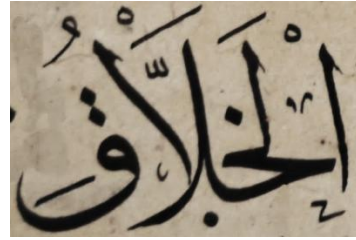

Resim 38. 7. Hasan Rıza.

Şevki Efendi, yâ harfinin baş kısmını ince bir hareketle daha kavisli yazarak hâ harfine geçmiştir. Bu harfin lâm harfine tam temas ettiği görülmektedir. Hasan Rıza bu kısımda boşluk bırakmıştır.

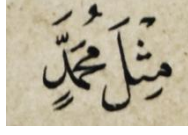

Resim 37. 8. Şevki Efendi.

Resim 38. 8. Hasan Rıza.

Şevki Efendi'nin fâ harfi ile başlayan sülüs satırının son sülüs yazısı olan “el-hallâku” kelimesine bakıldığında, hâ harfinin elif harfini alt kısımdan kestiği, kâf harfinin de satır sonu olduğu için çanağının yarım yazıldığı görülecektir.

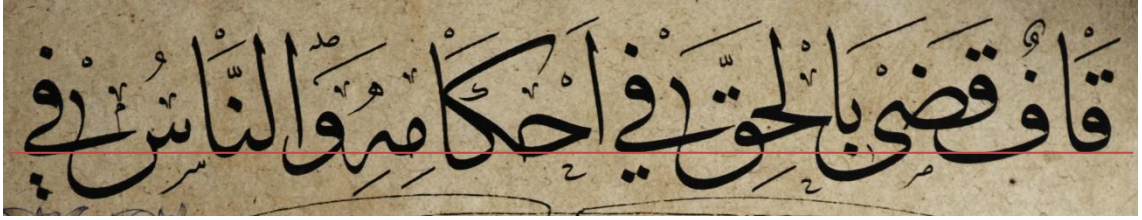

Resim 37. 9. Şevki Efendi.

Resim 38. 9. Hasan Rıza.

Şevki Efendi sülüs satırın alt kısmına “misle Muhammedin” ibaresini nesih hatla yazarak sülüs satırı tamamlamıştır. Hasan Rıza ise bu iki kelimedenden birincisini sülüs, ikincisini de nesih kalem ile sülüs yazarak bitirmiştir.

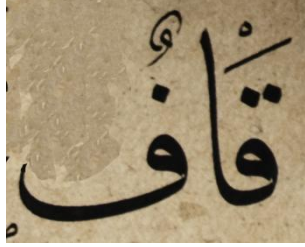
Resim 39. Şevki Efendi'nin sülüs hattı.

Resim 40. Hasan Rıza'nın sülüs hattı.

Şevki Efendi'nin “kâf” harfi ile başlayan sülüs hatla yazılmış satırında yazının uyum ve denge içinde yerleştirildiği görülmektedir. Hattat bazı harf karakterlerini farklı şekilde yazmıştır. Satır sonundaki “hilmi Muhammedin” i diğer sülüs metinlerinde olduğu gibi satırın alt kısmında nesih hat ile tamamlamıştır. Hasan Rıza Efendi'nin satır düzenine bakıldığında da aynı ahenk ve akıcılık onun yazısında da dikkat çekmektedir. Meselâ ahkâmihî, fi, bi-hilmi gibi bu metindeki bazı kelimelerdeki sülüs harfleri Şevki

Efendi'den farklı şekilde yazmıştır. Son kısımdaki İsm-i nebîyi nesih hat ile tamamlamıştır.

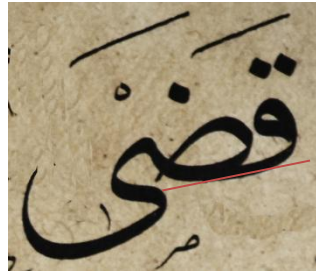

Resim 39. 1. Şevki Efendi.

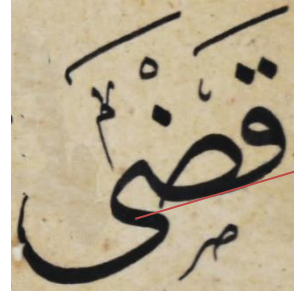

Resim 40. 1. Hasan Rıza.

Bu yazıdaki fark elif harfinin eğimi ile ilgilidir. Şevki Efendi'nin elif harfi daha dik, Hasan Rıza'nınki ise sola eğimlidir ve harfin orta kısmı daha incedir.

Resim 39. 2. Şevki Efendi.

Resim 40. 2. Hasan Rıza.

Şevki Efendi'nin yazısında kâf ile dâd harfinin bağlantısı birbirine daha yakındır ve aşağı doğru eğim çok fazla hissedilmemektedir. Hasan Rıza'da yukarıdan aşağıya daha fazla meyilli yazmıştır. Yâ harfinin çanağının bitiş yönü de daha dışarı bakmaktadır.

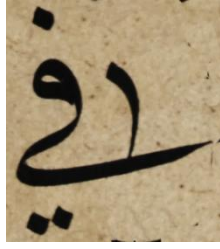

Resim 39. 3. Şevki Efendi.

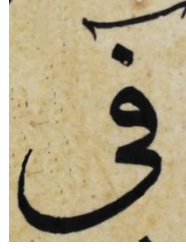

Resim 40. 3. Hasan Rıza.

Şevki Efendi'nin dikey harfleri daha dik bir görünüme sahip iken, Hasan Rıza'nın harfleri daha eğimlidir. Ayrıca Şevki Efendi'nin hâ harfinin alt kısmındaki çukurluk dikkat çekmektedir.

Resim 39. 4. Şevki Efendi.

Resim 40. 4. Hasan Rıza.

Bu hatla ilgili değerlendirme yukarıda yapılmıştır (bk. Resim 37/38. 3).

Resim 39. 5. Şevki Efendi.

Resim 40. 5. Hasan Rıza.

Şevki Efendi ve Hasan Rıza hâ harfini iki farklı karakterde yazarak kâf harfine bağlamışlardır. Şevki Efendi'nin kâf harfinin alt kısmını daha keskin, Hasan Rıza'nın

ise yumuşak bir şekilde yazdığı görülmektedir. Mm harfinin baş kısmında da bu özellik fark edilmektedir.

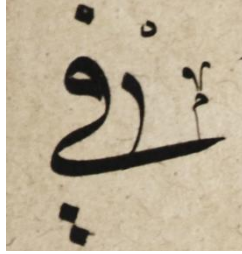

Resim 39. 6. şevki Efendi.

Resim 40. 6. Hasan Rıza.

şevki Efendi ve Hasan Rıza'nın yukarıdaki yazıları birbirine benzemekle beraber, yalnızca vāv harfinin çanağının Hasan Rıza'da daha büyük ve dik yazıldığı söylenebilir.

Resim 39. 7. şevki Efendi.

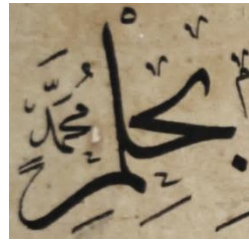

Resim 40. 7. Hasan Rıza.

Bu hatla ilgili değerlendirme yukarıda yapılmıştır (bk. Resim 37/38. 3).

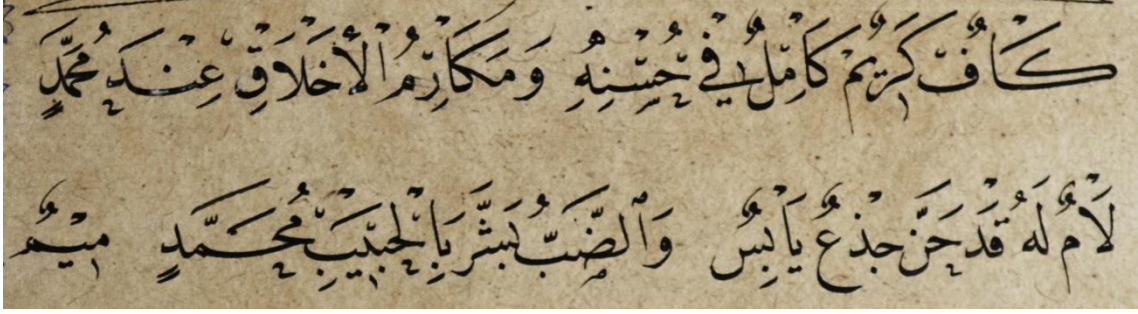

Resim 39. 8. şevki Efendi.

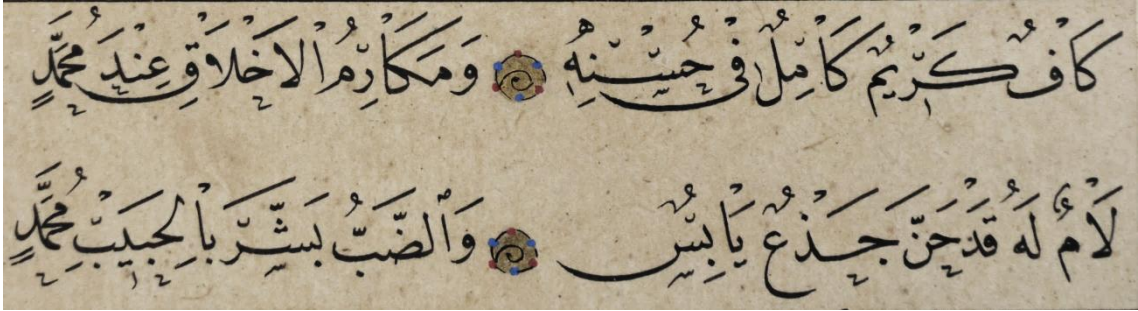

Resim 40. 8. Hasan Rıza.

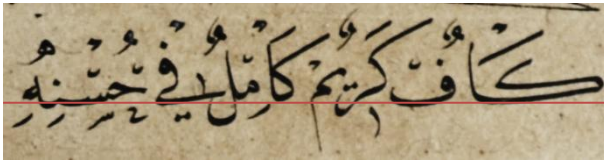
Sülüs satırın sonunda yer alan “bi-hilmi Muhammedin” yazısını Şevki Efendi nesih hatla satırın alt kısmına yazmış, Hasan Rıza ise “bi-hilmi” kelimesini sülüsle, İsm-i nebîyide nesihle yazarak sülüs satırı tamamlamıştır.

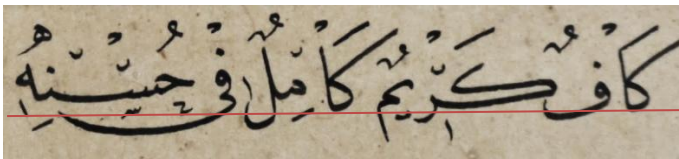
Resim 41. Şevki Efendi sülüs hattı.

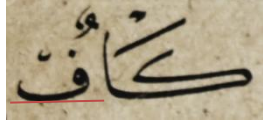
Resim 42. Hasan Rıza sülüs hattı.

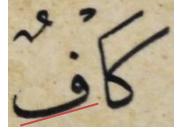
Resim 41. 1. Şevki Efendi.

Resim 42. 1. Hasan Rıza.

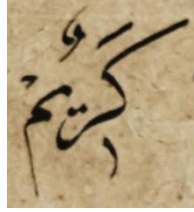

Resim 41. 2. Şevki Efendi.

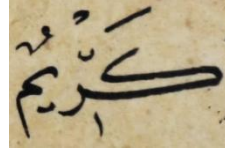

Resim 42. 2. Hasan Rıza.

Şevki Efendi bu nesih satırda “kâfün” kelimesini boru kâf ile yazmış, Hasan Rıza ise başka bir kâf harfîyle başlamıştır. Fâ harfinin de Hasan Rıza’da aşağı doğru daha eğimli olduğu görülmektedir.

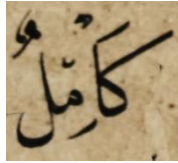

Resim 41. 3. Şevki Efendi.

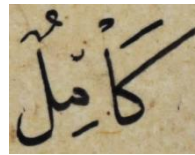

Resim 41. 3. Hasan Rıza.

“Kerîmûn” kelimesinde Şevki Efendi ile Hasan Rıza’nın kâf ve râ harflerini iki farklı şekilde yazdıkları görülmektedir.

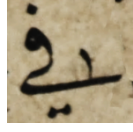

Resim 41. 4. Şevki Efendi.

Resim 42. 4. Hasan Rıza.

Daha önce de ifade edilmeye çalışıldığı gibi yine dikey harfler Hasan Rıza’da sola daha eğimli, Şevki Efendi’de ise daha dik yazılmıştır.

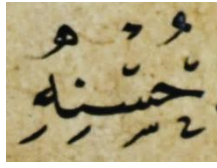

Resim 41. 5. Şevki Efendi.

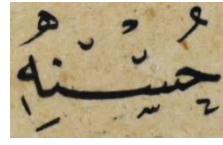

Resim 42. 5. Hasan Rıza.

Şevki Efendi fi edatını ma'kûs yâ ile Hasan Rıza ise keşîde ile yazmıştır.

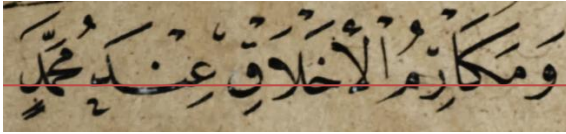

Resim 41. 6. Şevki Efendi.

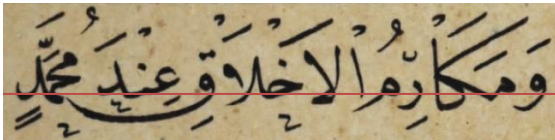

Resim 42. 6. Hasan Rıza.

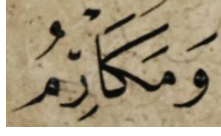
Şevki Efendi hâ harfinden sîn harfine bağlantıyı aşağı doğru meyilli yazmış, Hasan Rıza'nın sîn harfinin ilk dişi hâ harfinin iç kısmına doğru başlamış ve dişler birbirine daha mesafeli durmaktadır.

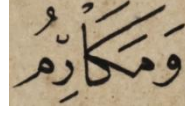
Resim 41. 7. Şevki Efendi.

Resim 42. 7. Hasan Rıza.

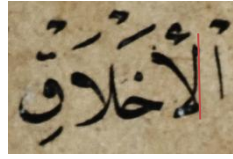

Resim 41. 8. Şevki Efendi.

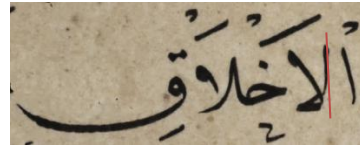

Resim 42. 8. Hasan Rıza.

Mîm harfinin baş kısmı ve kâf harfine bağlantı yeri Şevki Efendi’de daha yuvarlak, Hasan Rıza’da ise daha sert ve keskin yazılmıştır.

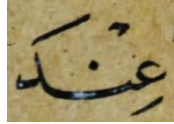

Resim 41. 9. Şevki Efendi.

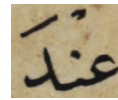

Resim 42. 9. Hasan Rıza.

Şevki Efendi’nin ilk baştaki lâmelif harfinin alt kısmı hafif sola doğru meyilli, Hasan Rıza’nınki ise daha abartılı yazılarak harfin alt kısmı tamamen sola meylettirilmiştir. İkinci lâm harfinin üst kısımdan hafif yuvarlağımsı bir şekilde ayrılmaya başlamış, kâf harfini de keşîde ile yazmıştır.

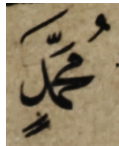

Resim 41. 10. Şevki Efendi.

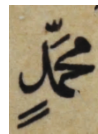

Resim 42. 10. Hasan Rıza.

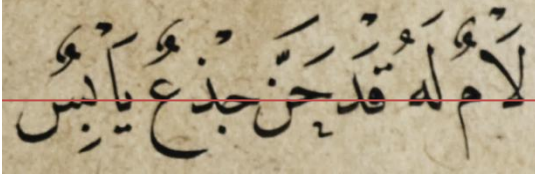
“Inde” kelimesinde Şevki Efendi nûn harfini keşîde ile yazarak satırdaki boşluğu dengelemiştir. Hasan Rıza’da ayn harfinden nûn harfine bağlantı da kalem aynı ölçüdedir.

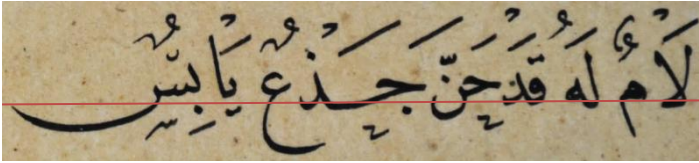
Resim 41. 11. Şevki Efendi.

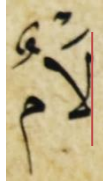
Resim 42. 11. Hasan Rıza.

Resim 41. 12. Şevki Efendi.

Resim 42. 12. Hasan Rıza.

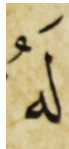

Resim 41. 13. Şevki Efendi.

Resim 42.13. Hasan Rıza.

Lâmelif ile başlayan bu nesih satırdaki ilk kelime olan “lâmûn” kelimesinde Şevki Efendi, lâm ile elif harflerinin arasını daha açık bırakmıştır. Hasan Rıza'da ise bu açıklık daha azdır ve mîm harfinin alt dönüş kısmı daha köşeli yazılmıştır.

Resim 41. 14. Şevki Efendi.

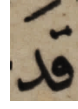

Resim 42. 14. Hasan Rıza.

Şevki Efendi'nin lâm harfinin alt kısmı hafif köşelidir. Hasan Rıza'nınki ise daha yuvarlaktır ve hâ harfinde de aynı şekilde yuvarlakça yazıldığı görülmektedir.

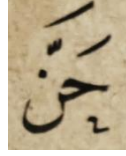

Resim 41. 15. Şevki Efendi.

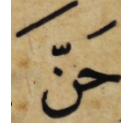

Resim 42. 15. Hasan Rıza.

Bu edatın hattıyla ilgili mukayese yukarıda yapılmıştır (bk. Resim 35/36. 9).

Resim 41. 16. Şevki Efendi.

Resim 42. 16. Hasan Rıza.

Şevki Efendi'nin yazısında hâ harfinin birleşmesi ve nûn harfinin ilk kısmında olduğu gibi yarım kalem hareketleri daha net ve keskindir. Hasan Rıza'da ise harflerin bağlantı ve birleşme yerleri daha yuvarlağımsı durmaktadır.

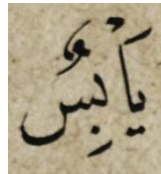

Resim 41. 17. Şevki Efendi.

Resim 42. 17. Hasan Rıza.

Hasan Rıza cîm harfini keşide ile yazarak satırı uzatmış ve ayn harfinin üçüncü kısmını ayn kaşıyla aynı mesafede yazmıştır. Şevki Efendi'de ise bu kısım bir noktaya yakın daha dışarıda ve daha yukarıdan başlayarak yazılmıştır.

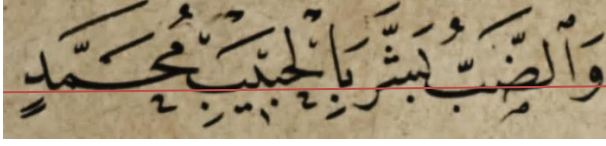

Resim 41. 18. Şevki Efendi.

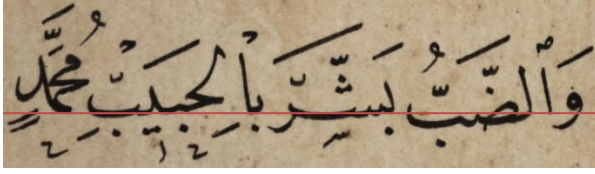

Resim 42. 18. Hasan Rıza.

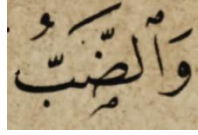
Hasan Rıza burada da sîn harfini keşîde ile tamamlamıştır.

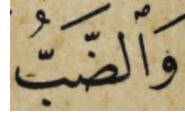
Resim 41. 19. Şevki Efendi.

Resim 42. 19. Hasan Rıza.

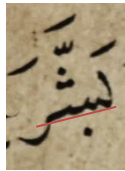

Resim 41. 20. Şevki Efendi.

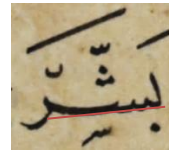

Resim 42. 20. Hasan Rıza.

Şevki Efendi'nin dâd harfinin üst kısmı Hasan Rıza'ya göre hafif yüksek, Hasan Rıza'nın da dâd harfinden bâ harfine geçiş kısmı daha yuvarlakçadır.

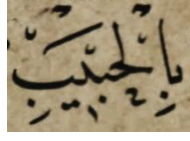

Resim 41. 21. Şevki Efendi.

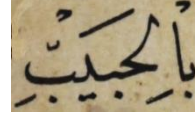

Resim 42. 21. Hasan Rıza.

Şevki Efendi'nin bâ harfinin şîn harfine bağlantısı aşağı doğru eğimlidir. Hasan Rıza'nınkinin eğimi azdır ve şîn harfi de keşîde ile yazılmıştır.

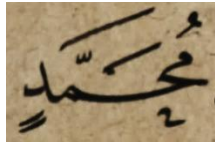

Resim 41. 22. Şevki Efendi.

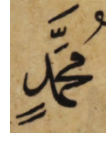

Resim 42. 22. Hasan Rıza.

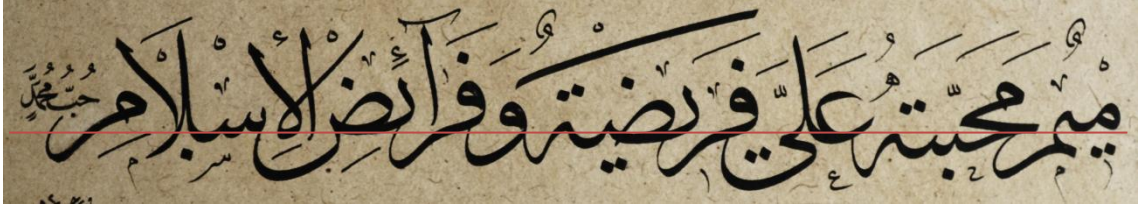
“Bi’l-habîbi” kelimesinde Şevki Efendi, lâm harfini dikey, birinci bâ harfini de sola doğru meyilli olarak yazmıştır. Hasan Rıza’nın ise lâm harfini farklı şekilde yazdığı görülmektedir.

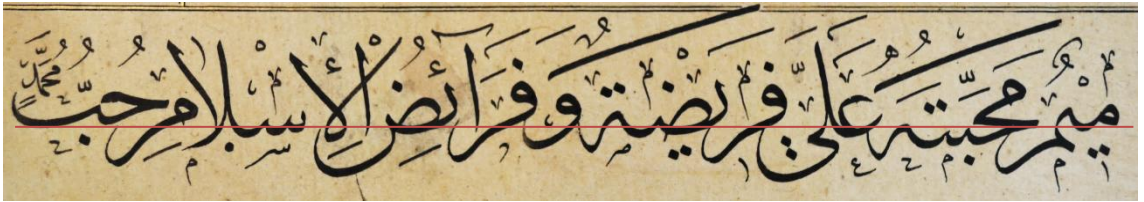
R. 41. 23. Şevki Efendi.

Resim 42. 23. Hasan Rıza.

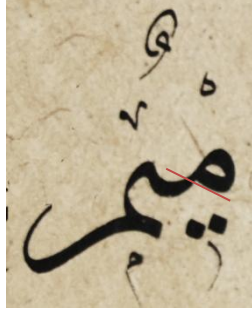
Resim 43. Şevki Efendi'nin sülüs hattı.

Resim 44. Hasan Rıza'nın sülüs hattı.

Mîm harfi ile başlayan sülüs yazının satır nizamı mukayesesi yapılmak üzere yukarıdaki iki metne bakıldığında hattatların satır düzeninin aynı olduğu görülmektedir. Yalnız Şevki Efendi metnin sonundaki “hubbu Muhammedin” ibaresini nesih hatla

tamamlamıştır. Hasan Rıza Efendi ise sadece İsm-i nebîyi nesih hatla yazmıştır. Satır düzeninin genel bir değerlendirilmesi yapıldıktan sonra aşağıda kelime ve harf karakterleri incelenmeye çalışılacaktır.

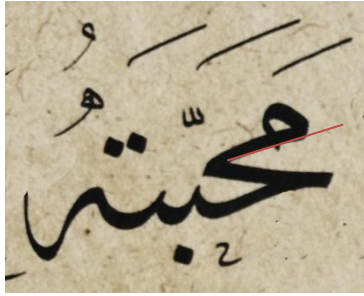

Resim 43. 1. Şevki Efendi.

Resim 44. 1. Hasan Rıza.

Sayfanın alt kısmında yer alan sülüs satır yazısına “mîmün” kelimesi ile başlanmıştır. Şevki Efendi'nin mîm başı hafif büyükçe olup, harfin alt kısmı daha dik yazılmıştır. İkinci mîm harfine bağlantı kısmı daha yumuşak bir kavisle geçilmiştir. Hasan Rıza'nın bu kısmı daha sert ve köşeli yazdığı görülmektedir.

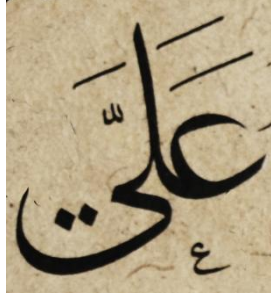

Resim 43. 2. Şevki Efendi.

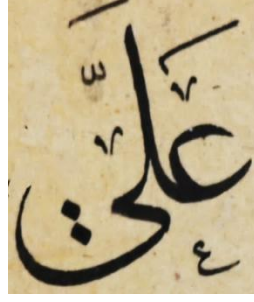

Resim 44. 2. Hasan Rıza.

“Mehabbetehû” kelimesinde Şevki Efendi'nin mîm harfinin hâ harfi ile olan bağlantı kısmı daha dardır. Hasan Rıza'da ise mîmin ikinci kısmını aşağı doğru uzattığı için daha geniş görünmektedir. Son kısımdaki tâ harfinin hâ ile birleşim kısmını da Hasan Rıza geniş ve daha düz bir şekilde yazmıştır.

Resim 43. 3. Şevki Efendi.

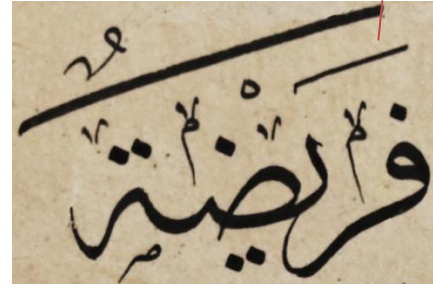

Resim 44. 3. Hasan Rıza.

Şevki Efendi'nin ayn harfi, Hasan Rıza'nınkine nazaran daha sağa bakmaktadır. Yâ harfinin çanak kısmı ise Hasan Rıza'nınkine daha derindir ve kuyruğu da uzun tutulmuştur.

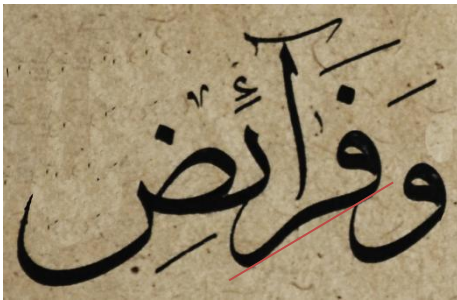

Resim 43. 4. Şevki Efendi.

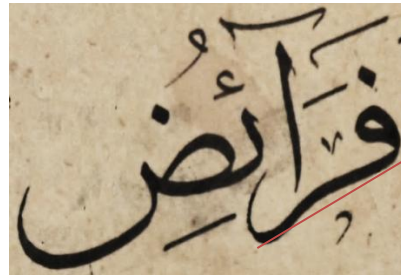

Resim 44. 4. Hasan Rıza.

Şevki Efendi'nin yazısında harflerin eğimleri daha yatay, Hasan Rıza'da ise harfler daha yüksekte ve dik yazılmıştır. Bu uzun fetha işaretinden de anlaşılmaktadır.

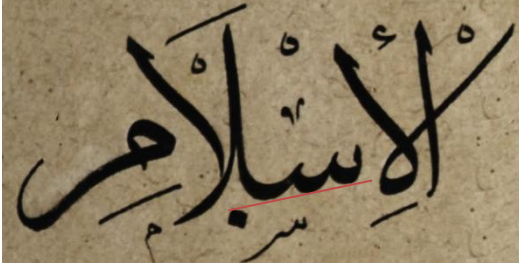

Resim 43. 5. Şevki Efendi.

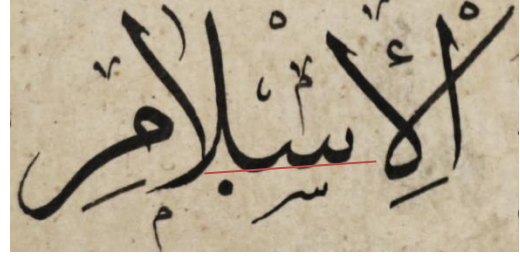

Resim 44. 5. Hasan Rıza.

“Ferîzatün” kelimesinde anlatılmaya çalışılan harflerdeki eğim, bu kelimedede de görülmektedir.

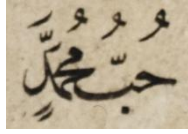

Resim 43. 6. Şevki Efendi.

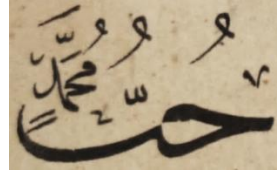

Resim 44. 6. Hasan Rıza.

“el-İslâmi” kelimesinde Şevki Efendi’nin lâmelif harflerinin ikinci kısımları, Hasan Rıza’ya göre daha kavislidir. Sîn dişleri ise Şevki Efendi’de aşağıya doğru meyilli, Hasan Rıza’da -daha düz durmaktadır.

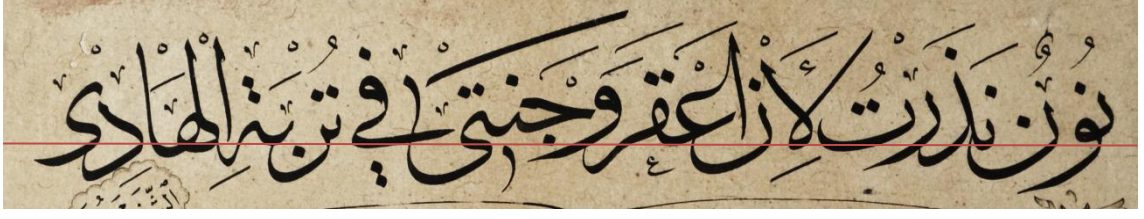

Resim 43. 7. Şevki Efendi.

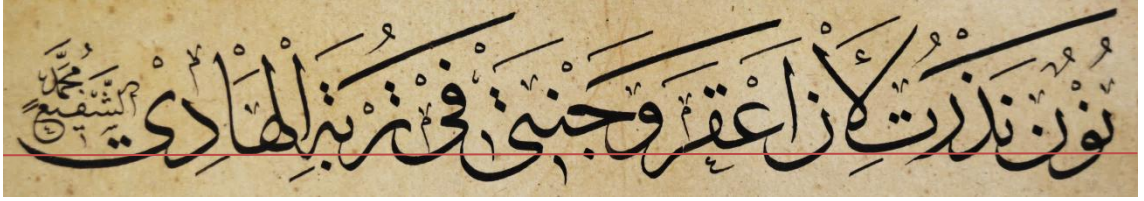

Resim 44. 7. Hasan Rıza.

Sülüs satırın son kısmındaki “hubbü Muhammedin” yazısını Şevki Efendi satırın alt kısmına ve nesihle yazmıştır. Hasan Rıza ise hubbü kelimesini sülüs, İsm-i nebîyi ise nesihle yazmıştır.

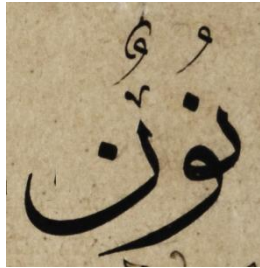

Resim 45. Şevki Efendi'nin sülüs hattı.

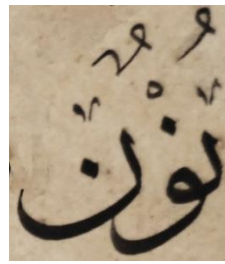

Resim 46. Hasan Rıza'nın sülüs hattı.

Yukarıdaki sülüs yazılara bakıldığında, Şevki Efendi'nin satır nizamındaki ahenk, akıcılık dikkat çekmektedir. Mürekkebat birbirine daha yakın yazılmıştır. Sülüs metinde bazı hareketlerinin Hasan Rıza Efendi'den farklı şekilde yazıldığı görülmektedir. Şevki Efendi'nin vâv harfini açık şekilde yazdığı, elif harfini ayn harfine bağladığı görülmekte, ayrıca “fî türbeti” ibaresini de Hasan Rıza Efendi'den farklı karakterde yazdığı gözlenmektedir. Metin sonuna gelen “eş-şefia Muhammedin” ibaresini satır altında nesihle yazarak bitirmiştir. Hasan Rıza Efendi'nin satır düzeninde ise yazının bir denge içinde olduğu görülmektedir. Sülüs metnin üç yerinde sülüs kalemle yazdığı üstün hareketler, yazının üst kısmındaki boşluğu dengelemiştir. Elif ve lâm harfleri sola doğru daha eğilimlidir. Hasan Rıza Efendi, “el-hâdi” kelimesindeki yâ harfini keşide ile yazmış, metin sonundaki “eş-şefia Muhammedin” ibaresini yâ harfinin keşidesinin içine yerleştirmiştir.

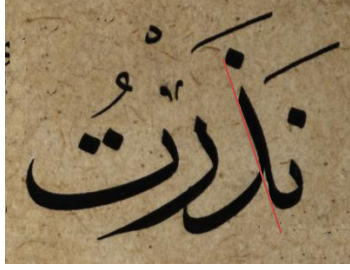

Resim 45. 1. Şevki Efendi.

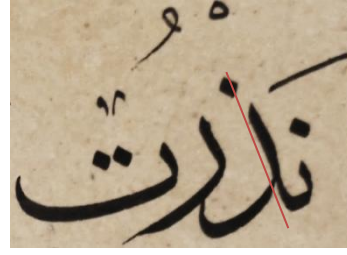

Resim 46. 1. Hasan Rıza.

Şevki Efendi ve Hasan Rıza Efendi'nin sülüs-nesih murakka'larının son sayfasında yer alan ve nûn harfî ile başlayan sülüs "nûnün" kelimesi mukayese edildiğinde, Şevki Efendi'nin mürsel vâv, Hasan Rıza Efendi'nin ise müdevver vâv harfini tercih ettikleri görülmektedir.

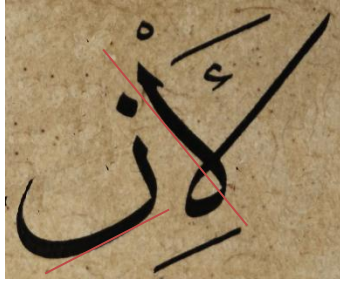

Resim 45. 2. Şevki Efendi.

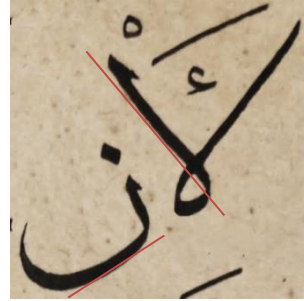

Resim 46. 2. Hasan Rıza.

Hasan Rıza'nın zâl harfî Şevki Efendi'ye göre daha yatay, râ harfî de, zâl harfine nazaran daha dik görünmektedir.

Resim 45. 3. Şevki Efendi.

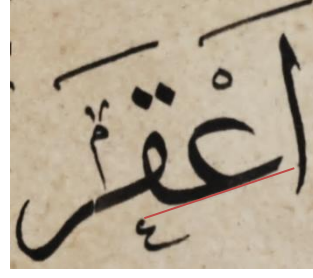

Resim 46. 3. Hasan Rıza.

Şevki Efendi'nin lâm harfinin ilk kısmında kavis daha belirgin, nûn harfinin çanağı da sola doğru meyillidir. Hasan Rıza ise nûn harfinin çanağını aşağıya doğru eğimli yazılmıştır.

Resim 45. 4. Şevki Efendi.

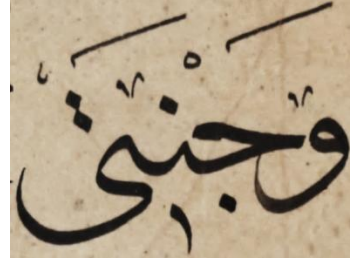

Resim 46. 4. Hasan Rıza.

Şevki Efendi, elif harfini ayn harfine bağlamış ve bu harf Hasan Rıza'ya göre daha dik yazılmıştır. Kāf harfinin üst kısmı Şevki Efendi hattında daha yuvarlak görünmektedir.

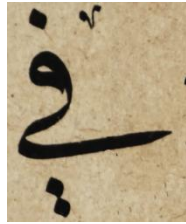

Resim 45. 5. Şevki Efendi.

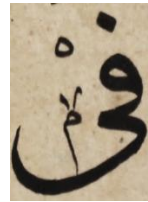

Resim 46. 5. Hasan Rıza.

Şevki Efendi “vecneti” kelimesini mürsel vâv ile Hasan Rıza ise müdevver vâv ile yazmıştır.

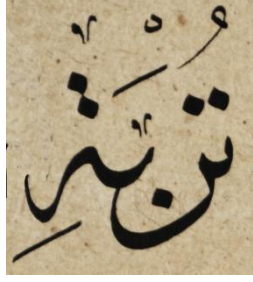

Resim 45. 6. Şevki Efendi.

Resim 46. 6. Hasan Rıza.

Bu edatın hattıyla ilgili mukayese yukarıda yapılmıştır (bk. Resim 37/38. 3).

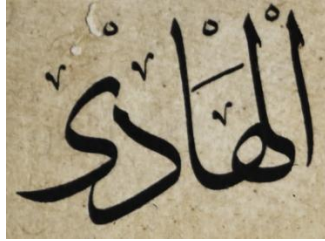

Resim 45. 7. Şevki Efendi.

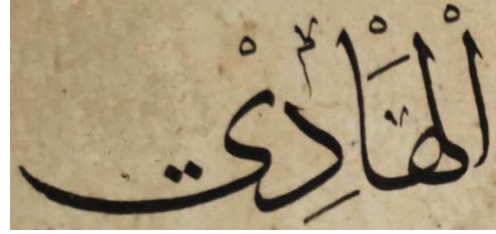

Resim 46. 7. Hasan Rıza.

“Türbeti” kelimesini Şevki Efendi ile Hasan Rıza’nın iki farklı şekilde yazdıkları görülmektedir.

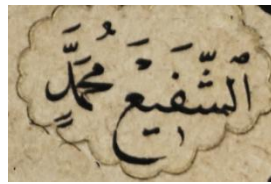

Resim 45. 8. Şevki Efendi.

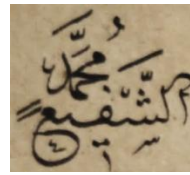

Resim 46. 8. Hasan Rıza.

Şevki Efendi’nin hâ harfine bakıldığında orta kısmı eşit büyüklükte, Hasan Rıza’nınkindinde ise üst kısmı daha geniş ve büyük görünmektedir. Yâ harfini Hasan Rıza’da keşîde ile yazmıştır.

Resim 45. 9. Şevki Efendi.

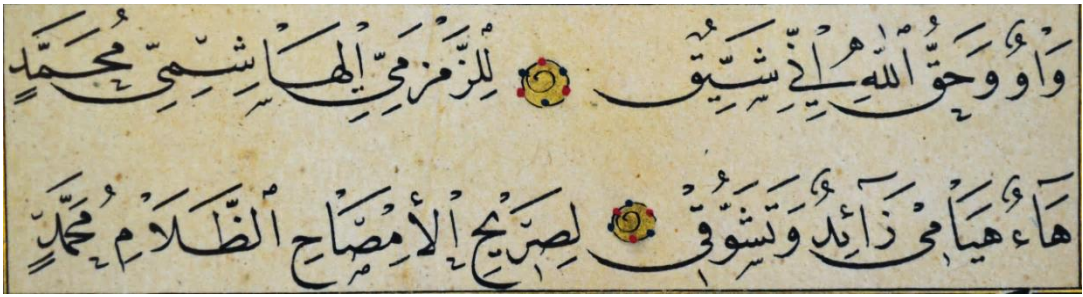

Resim 46. 9. Hasan Rıza.

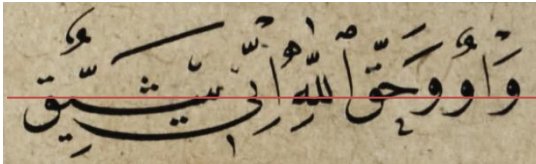
Sülüs satırın son kısmında ki “eş-şefa Muhammedin” yazısını Şevki Efendi nesihle, Hasan Rıza ise hattı icâze ile tamamlamıştır.

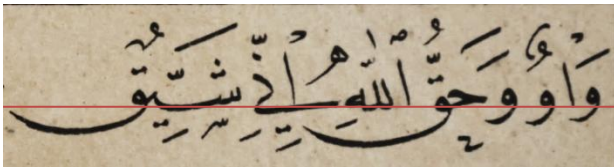
Resim 47. Şevki Efendi'nin nesih hattı.

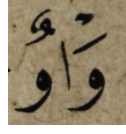
Resim 48. Hasan Rıza'nın nesih hattı.

Resim 47. 1. Şevki Efendi.

Resim 48. 1. Hasan Rıza.

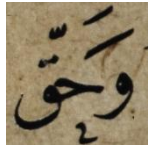

Resim 47. 2. Şevki Efendi.

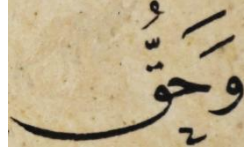

Resim 48. 2. Hasan Rıza.

Şevki Efendi'nin vâv başlarının sol tarafı daha ince, sırt kısmı daha kalın iken, Hasan Rıza'nın vâv başlarının iç kısmı daha büyük görünmektedir.

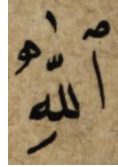

Resim 47. 3. Şevki Efendi.

Resim 48. 3. Hasan Rıza.

Şevki Efendi'nin yazısında kâf harfinin başı hâ harfinin iç kısmına doğru girmiştir. Hasan Rıza'nın keşîde ile yazmayı uygun gördüğü kâf harfinin başı hafif ayırık durmaktadır.

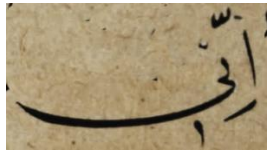

Resim 47. 4. Şevki Efendi.

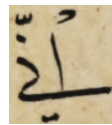

Resim 48. 4. Hasan Rıza.

Lafza-i celâl hattıyla ilgili mukayese yukarıda yapılmıştır (bk. Resim 29./30. 21).

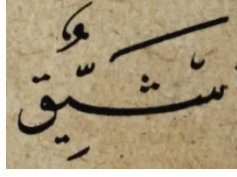

Resim 47. 5. Şevki Efendi.

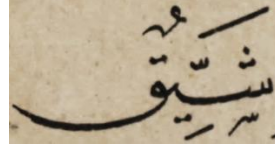

Resim 48. 5. Hasan Rıza.

Şevki Efendi yâ harfinde keşîde kullanırken, Hasan Rıza aynı harfi ters yâ ile yazmayı seçmiştir.

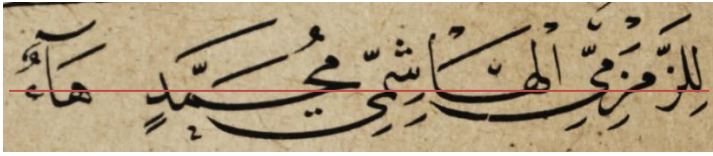

Resim 47. 6. Şevki Efendi.

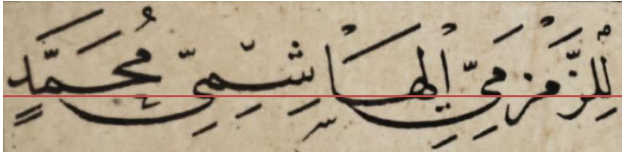

Resim 48. 6. Hasan Rıza.

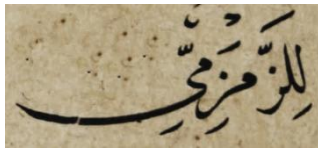
Şevki Efendi'nin keşîde ile uzattığı şîn harfinin dışları aşağıya doğru eğimlidir. Hasan Rıza ise hem şîn hem de kâf harfini keşîde ile yazmıştır.

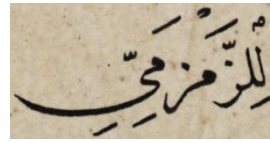
Resim 47. 7. Şevki Efendi.

Resim 48. 7. Hasan Rıza.

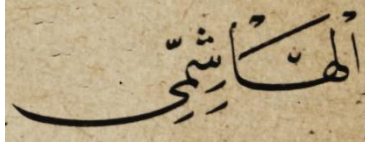

Resim 47. 8. Şevki Efendi.

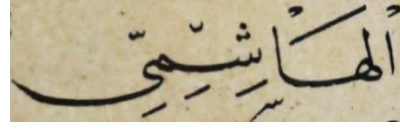

Resim 48. 8. Hasan Rıza.

Yukarıdaki yazılarda fark olarak dikkat çeken Şevki Efendi'nin lâm harfinin alt kısmını hafif köşeli, Hasan Rıza'nın ise daha yuvarlakça ve düz yazdığı görülmektedir. Son mîm harfinin baş kısmını da Hasan Rıza hattında daha iri yazılmıştır.

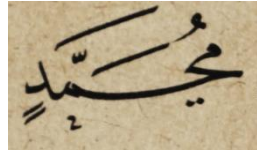

Resim 47. 9. Şevki Efendi.

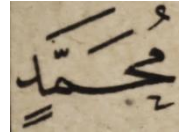

Resim 48. 9. Hasan Rıza.

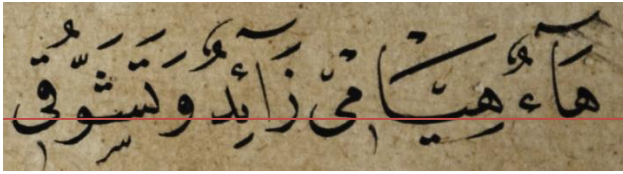
“el-Hâşimiyyi” kelimesini Şevki Efendi ve Hasan Rıza satırda geniş tutarak bol keşîdeli yazmışlardır. Hasan Rıza, Şevki Efendi’den farklı olarak şîn harfini de uzatarak yazmıştır.

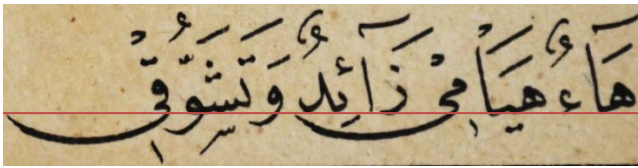
Resim 47. 10. Şevki Efendi.

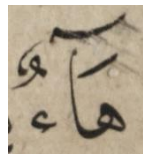
Resim 48. 10. Hasan Rıza.

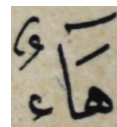
Resim 47. 11. Şevki Efendi.

Resim 48. 11. Hasan Rıza.

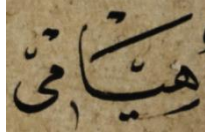

Resim 47. 12. Şevki Efendi.

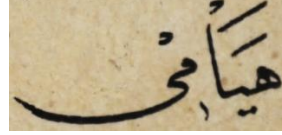

Resim 48. 12. Hasan Rıza.

Murakka‘ meşkinde nesih satırın son sırasındaki “hâün” kelimesinde, Şevki Efendi’nin hâ harfinin baş kısmı daha eğimli, alt kısmı da yarım kalem ile yazılmıştır. Elif harfine bağlantı kısmı da daha derin yazılmıştır. Hasan Rıza’nın harfi daha düz ve dönüş kısmı daha sert ve köşelidir.

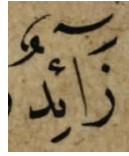

Resim 47. 13. Şevki Efendi.

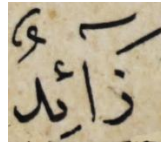

Resim 48. 13. Hasan Rıza.

Yukarıdaki kelimeye bakıldığında Şevki Efendi’nin hâ harfini kesre ile Hasan Rıza’nın ise fetha ile harekelediği görülmektedir. Şevki Efendi, hâ harfini keşide ile yazmış, Hasan Rıza ise yâ harfini uzatmıştır.

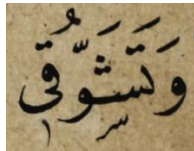

Resim 47. 14. Şevki Efendi.

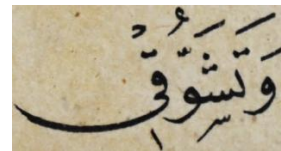

Resim 48. 14. Hasan Rıza.

Şevki Efendi zây harfini daha dik, son iki harfi de ölçü olarak Hasan Rıza’dan daha küçük yazmıştır. Hasan Rıza’nın zây harfi daha küt ve kısa, dâl harfinin dönüş kısmı da üst kısımdan ayrılarak yazılmıştır.

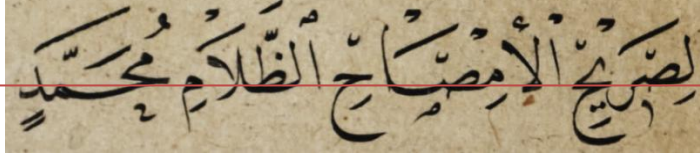
Resim 47. 15. Şevki Efendi.

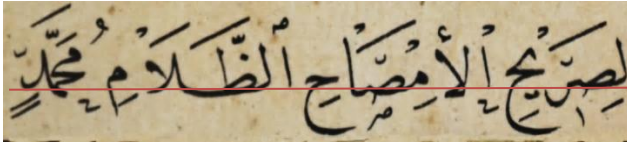
Resim 48. 15. Hasan Rıza.

Şevki Efendi tâ harfini daha içeriden alıp kavisli yazmıştır. Şîn dişleri birbirinden ayrı ve eğimlidir ve hafif uzatılarak vâv harfine birleştirilmiştir. Harfleri daha düz ve

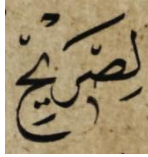
birbirine daha yakın yazan Hasan Rıza, son harfi de keşide ile uzatarak satırı tamamlamıştır.

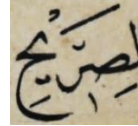
Resim 47. 16. Şevki Efendi.

Resim 48. 16. Hasan Rıza.

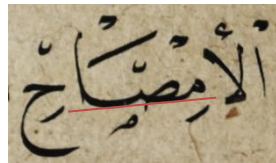

Resim 47. 17. Şevki Efendi.

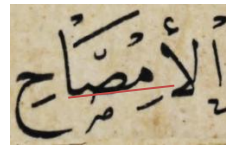

Resim 48. 17. Hasan Rıza.

Şevki Efendi'nin sâd harfinin üst kısmı daha yüksek, Hasan Rıza'nınki ise daha yatık görünmektedir. Yâ harfinin başı Şevki Efendi'nin hattında sivri ve dar, Hasan Rıza'nınki ise geniş ve yönü dışı doğru bakmaktadır.

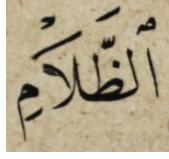

Resim 47. 18. Şevki Efendi.

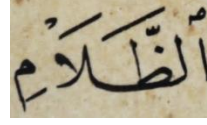

Resim 48. 18. Hasan Rıza.

Şevki Efendi'nin harflerindeki eğim Hasan Rıza'ya göre daha azdır ve harfler daha dik görünmektedir. Hasan Rıza hattında lâmelifin alt kısmı sola doğru kaymıştır ve daha geniş görünmektedir.

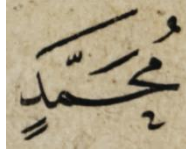

Resim 47. 19. Şevki Efendi.

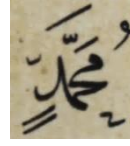

Resim 48. 19. Hasan Rıza.

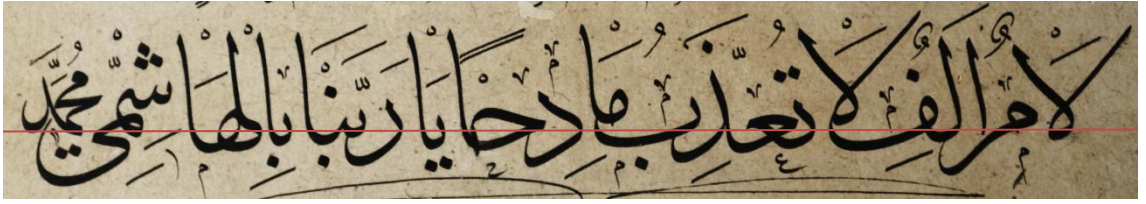
Şevki Efendi'nin zâ harfi, sâd harfinde olduğu gibi, daha kısa ve yüksektir. Aynı harfi uzatarak yazmış olan Hasan Rıza'nınki ise daha uzun ve geniş görünmektedir.

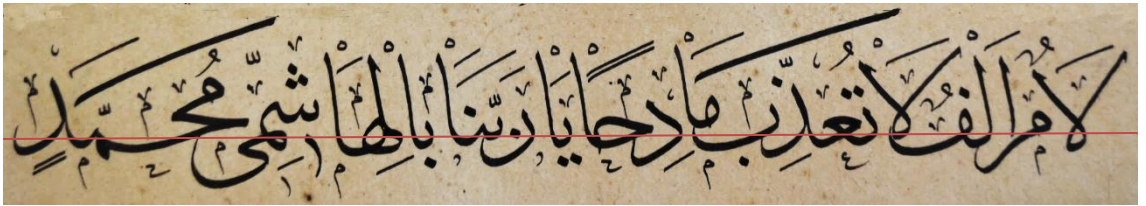
Resim 47. 20. Şevki Efendi.

Resim 48. 20. Hasan Rıza.

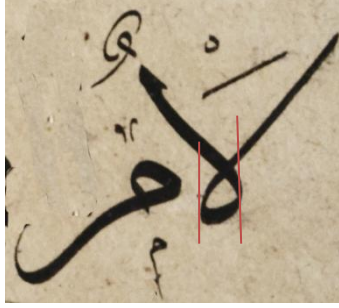
Resim 49. Şevki Efendi'nin sülüs hattı.

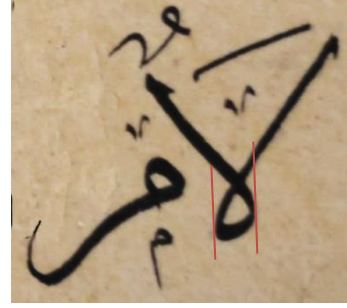
Resim 50. Hasan Rıza'nın sülüs hattı.

Elif Kasidesi'nin sülüs-nesih meşk murakka'larındaki lâmelif harfi ile başlayan sülüs satır hatları mukayese edildiğinde iki hattatın da satır nizamını aynı görünmektedir. Ancak Şevki Efendi metnin sonunda yer alan İsm-i nebîyi nesih ile yazıp tamamlamış, Hasan Rıza Efendi ise yazının tamamını sülüs hat ile yazmıştır. Yazıdaki boşluğu dengelemek için Hasan Rıza Efendi iki yerde sülüs kalemle uzun bir şekilde üstün

hareke kullanmıştır. Satırın genel bir değerlendirilmesinden sonra aşağıda görsel olarak detaylı bir mukayesesi yapılmaya çalışılacaktır.

Resim 49. 1. Şevki Efendi.

Resim 50. 1. Hasan Rıza.

Şevki Efendi'nin lâmelif harfinin ilk kısmı kavisli, alt kısmı da sola eğimlidir. Mîm harfinin baş kısmı ise daha yayvan, Hasan Rıza'nınki ise dar ve uzundur.

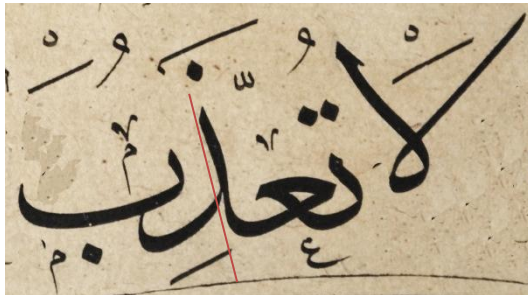

Resim 49. 2. Şevki Efendi.

Resim 50. 2. Hasan Rıza.

Bu harfin hattıyla ilgili mukayese yukarıda yapılmıştır (bk. Resim 7/8. 1).

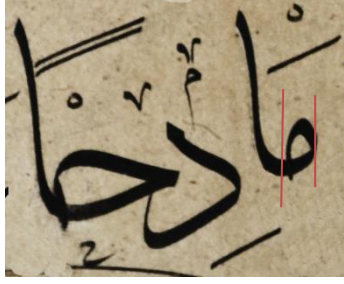

Resim 49. 3. Şevki Efendi.

Resim 50. 3. Hasan Rıza.

Lâmelif harfinin farkı yukarıda anlatılmaya çalışıldı. Zâl harfinin üst kısmı Şevki Efendi'nin hattında daha dik, Hasan Rıza'nınki ise sola eğimlidir.

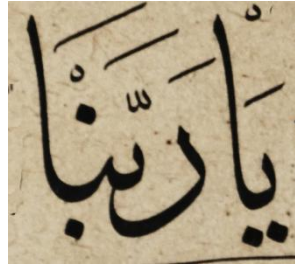

Resim 49. 4. Şevki Efendi.

Resim 50. 4. Hasan Rıza.

Mîm harfinin ilk kısmı Şevki Efendi'nin yazısında sağa doğru yaslanmış, Hasan Rıza'nınkindinde ise daha dik ve uzun olmuştur. Hâ harfinin iç kısmı da Hasan Rıza'nın hattında daha dar görünmektedir.

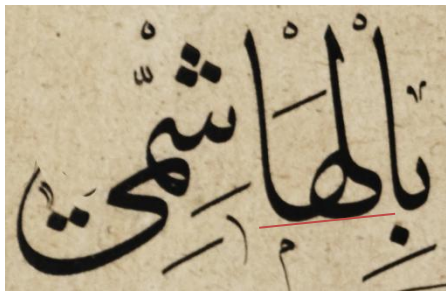

Resim 49. 5. Şevki Efendi.

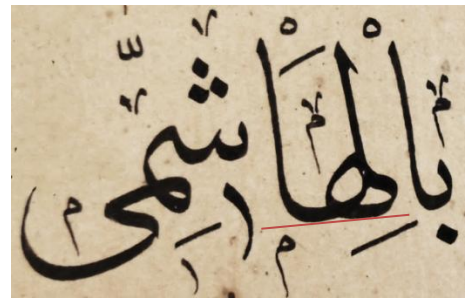

Resim 50. 5. Hasan Rıza.

Yukarıdaki yazıda fark olarak, son nûn harfinin dış kısmında kalem hareketi Şevki Efendi'ninkinde daha ince, Hasan Rıza'nınkindinde ise kalındır ve yukarı dönüş kısmı daha derin görünmektedir.

Resim 49. 6. Şevki Efendi.

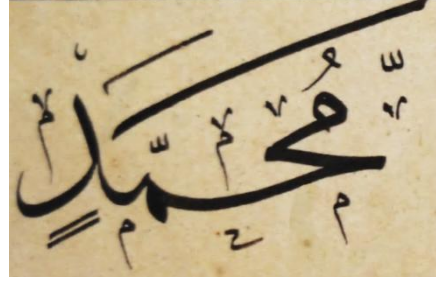
Resim 50. 6. Hasan Rıza.

Şevki Efendi'nin hâ harfinin ilk kısmı aşağı doğru hafif bir kavisle inerken, Hasan Rıza'nınkindinde harfin orta kısmı daha köşeli, iç kısmı da sağdaki daha küçük, soldaki

daha büyük görünmektedir. Sondaki mîm harfinin yâ ile birleşiminin de Şevki Efendi hattında daha dar, Hasan Rıza'nınkinde daha aralıklı olduğu gözlenmektedir.

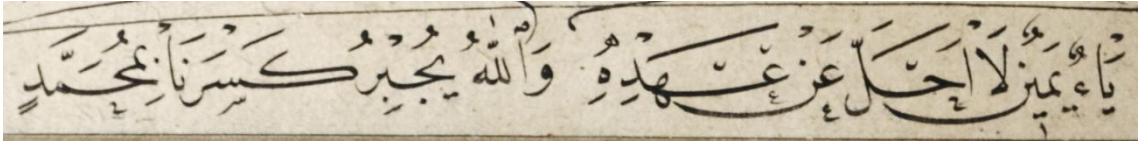

Resim 49. 7. Şevki Efendi.

Resim 50. 7. Hasan Rıza.

Elif Kasîdesi meşk murakka'larının son sülüs satırının son kısmında yer alan İsm-i nebîyi Şevki Efendi, nesihle (sülüs kalem ölçüsü ile), Hasan Rıza ise sülüsle tamamlamıştır.

Resim 51. Şevki Efendi'nin nesih hattı.

Resim 52. Hasan Rıza'nın sülüs hattı.

Elif Kasîdesi meşk murakka'larının mukayesesi “yâ” harfi ile tamamlanmıştır. Şevki Efendi bu metni nesih hat ile yazarken Hasan Rıza Efendi sülüs yazıyı tercih etmiş, bu sebeple mukayese yapmaya gerek kalmamıştır. Murakka'ların son satırı olmasından dolayı yalnızca resim 51 ve 52'de sülüs ve nesih satır yazılarına yer verilmiştir.

5. 6. Murakka'larda Kullanılan Harekeler ve İşaretler

Tez konusu olan murakka' mukayesesinde satır, kelime ve harf biçimleri mukayesesinden sonra aşağıda yine iki hattatın sülüs ve nesih hatlarındaki hareke, tezyin işaretleri ve mühmel harflerin karşılaştırılması yapılmaya çalışılacaktır.

5. 6. 1. Sülüs Yazıda Kullanılan Hareke ve İşaretler

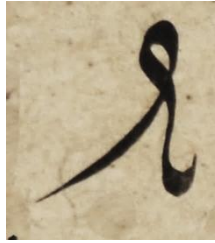
Resim 53. Şevki Efendi.

Resim 54. Hasan Rıza.

Resim 55. Şevki Efendi.

Resim 56. Hasan Rıza.

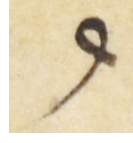
Resim 57. Şevki Efendi.

Resim 58. Hasan Rıza.

Resim 59. Şevki Efendi.

Resim 60. Hasan Rıza.

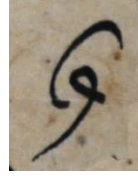
Resim 61. Şevki Efendi.

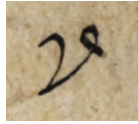
Resim 62. Hasan Rıza.

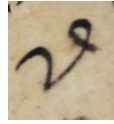
Resim 63. Şevki Efendi.

Resim 64. Hasan Rıza.

Resim 63. Şevki Efendi.

Resim 64. Hasan Rıza.

Resim 65. Şevki Efendi.

Resim 66. Hasan Rıza.

Resim 67. Şevki Efendi.

Resim 68. Hasan Rıza.

Resim 69. Şevki Efendi.

Resim 70. Hasan Rıza.

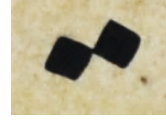
Resim 71. Şevki Efendi.

Resim 72. Hasan Rıza.

Resim 73. Şevki Efendi.

Resim 74. Hasan Rıza.

Resim 75. Şevki Efendi.

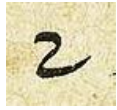
Resim 76. Hasan Rıza.

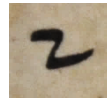
Resim 77. Şevki Efendi.

Resim 78. Hasan Rıza.

Resim 79. Şevki Efendi.

Resim 80. Hasan Rıza.

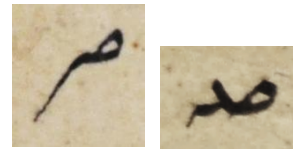
Resim 81. Şevki Efendi.

Resim 82. Hasan Rıza.

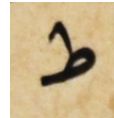
Resim 83/84. Şevki Efendi.

Resim 85/86. Hasan Rıza.

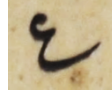
Resim 87. Şevki Efendi.

Resim 88. Hasan Rıza.

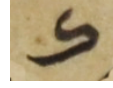
Resim 89. Şevki Efendi.

Resim 90. Hasan Rıza.

Resim 91. Şevki Efendi.

Resim 92. Hasan Rıza.

Resim 93. Şevki Efendi.

Resim 94. Hasan Rıza.

5. 6. 2. Nesih Yazıda Kullanılan Hareke ve İşaretler

Resim 95. Şevki Efendi.

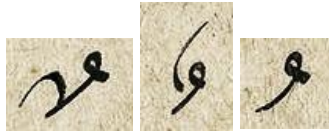
Resim 96. Hasan Rıza.

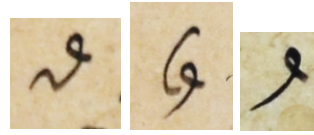
Resim 98. Şevki Efendi.

Resim 99. Hasan Rıza.

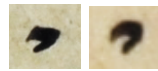
Resim 100. Şevki Efendi.

Resim 101. Hasan Rıza.

Resim 102. Şevki Efendi.

Resim 103. Hasan Rıza.

Resim 104. Şevki Efendi.

Resim 105. Hasan Rıza.

Resim 106. Şevki Efendi.

Resim 107. H. Rıza.

Resim 108. Şevki Efendi.

Resim 109. Hasan Rıza.

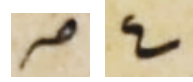
Resim 110. Şevki Efendi.

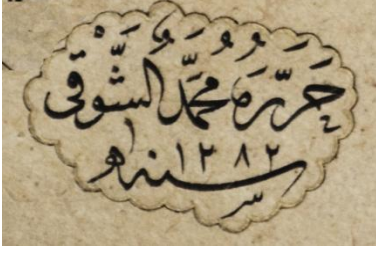
Resim 111. Hasan Rıza.

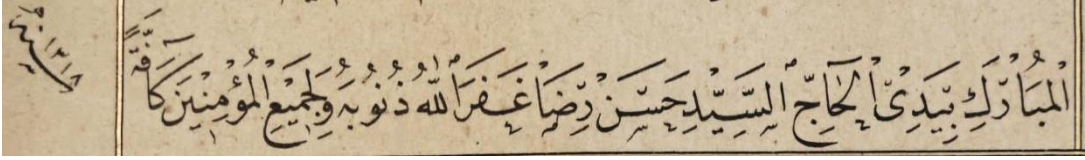
Resim 112. Şevki Efendi.

Resim 113. Hasan Rıza.

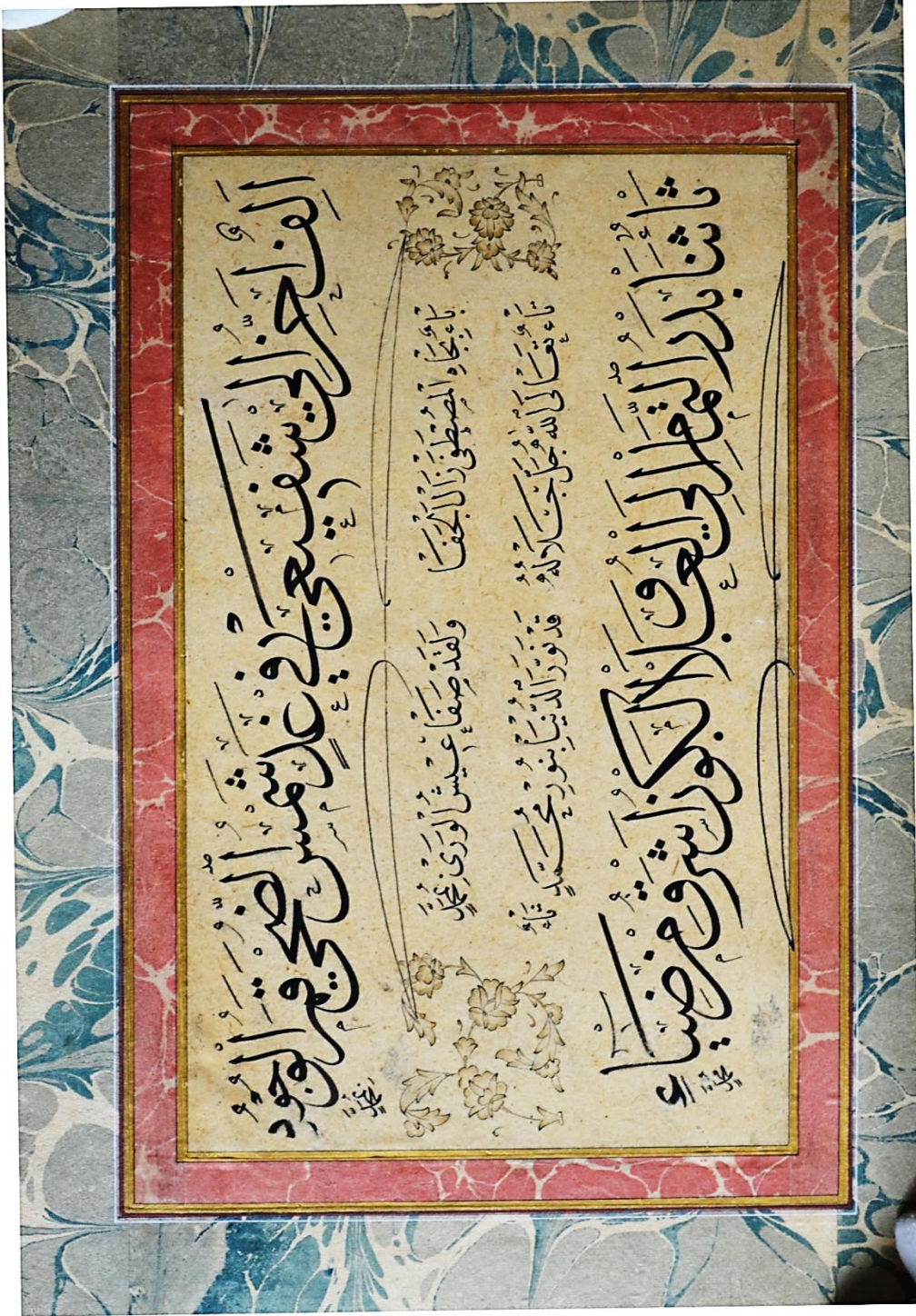
Resim 114. Şevki Efendi Murakka'ı'nın ketebe kaydı.

Resim 115. Hasan Rıza Efendi Murakka'ı'nın ketebe kaydı.

5. 7. Tezin Konusu Olan Murakka'ların Resimleri.

5. 7. 1. Şevki Efendi'nin Elif Kasidesi Murakka'ı (Kubbealtı Akademisi Kültür ve Sanat Vakfı Koleksiyonu).

Resim 116.

ذَلِكَ مَا مَرَّ بِالْمَشِيحِيِّ كَفَيْتَهُ وَذَخِيرَةٌ مِنْ الْجَنَّةِ مُحَمَّدٌ

رَأَى رَحْمَةَ الْخَلْقِ مَا فِي الْأَنْبِيَاءِ خَلَقَ عَضْبَةً مِثْلَ خَلْقِ مُحَمَّدٍ
رَأَى زَيْنَ زِيَارَةِ قَبْرِهِ كَفَارَةٌ لِلزَّيْرِينَ فَذُصِفَتْ بِرَجْحِ مُحَمَّدٍ

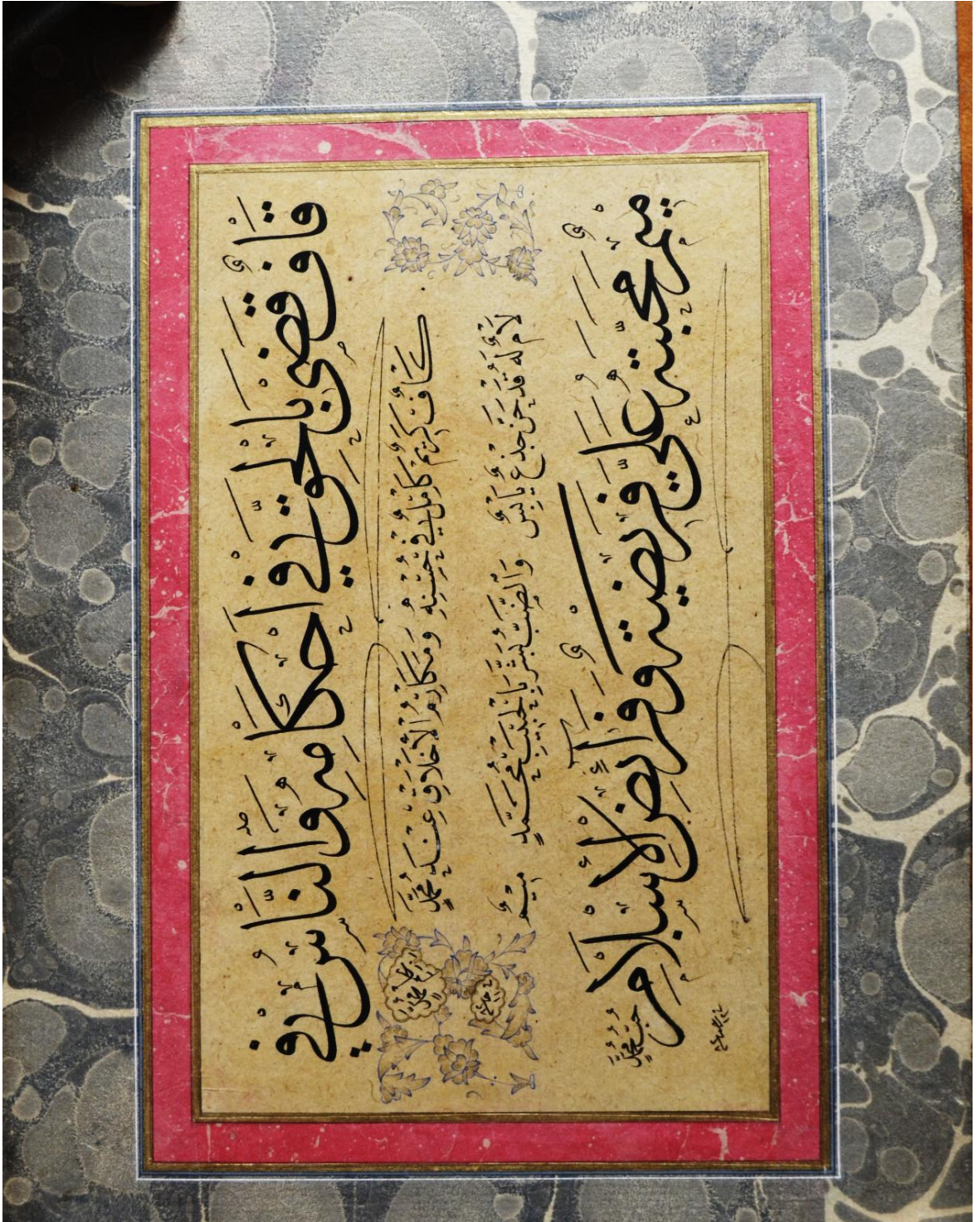
سَيِّدِ سُرِّي وَفَوْقَ الْبَرِّ إِلَى الْعِلْمِ وَالْإِسْلَامِ بِمُحَمَّدٍ

حَسْبُكَ مُحَمَّدٌ

Resim 118.

Resim 120.

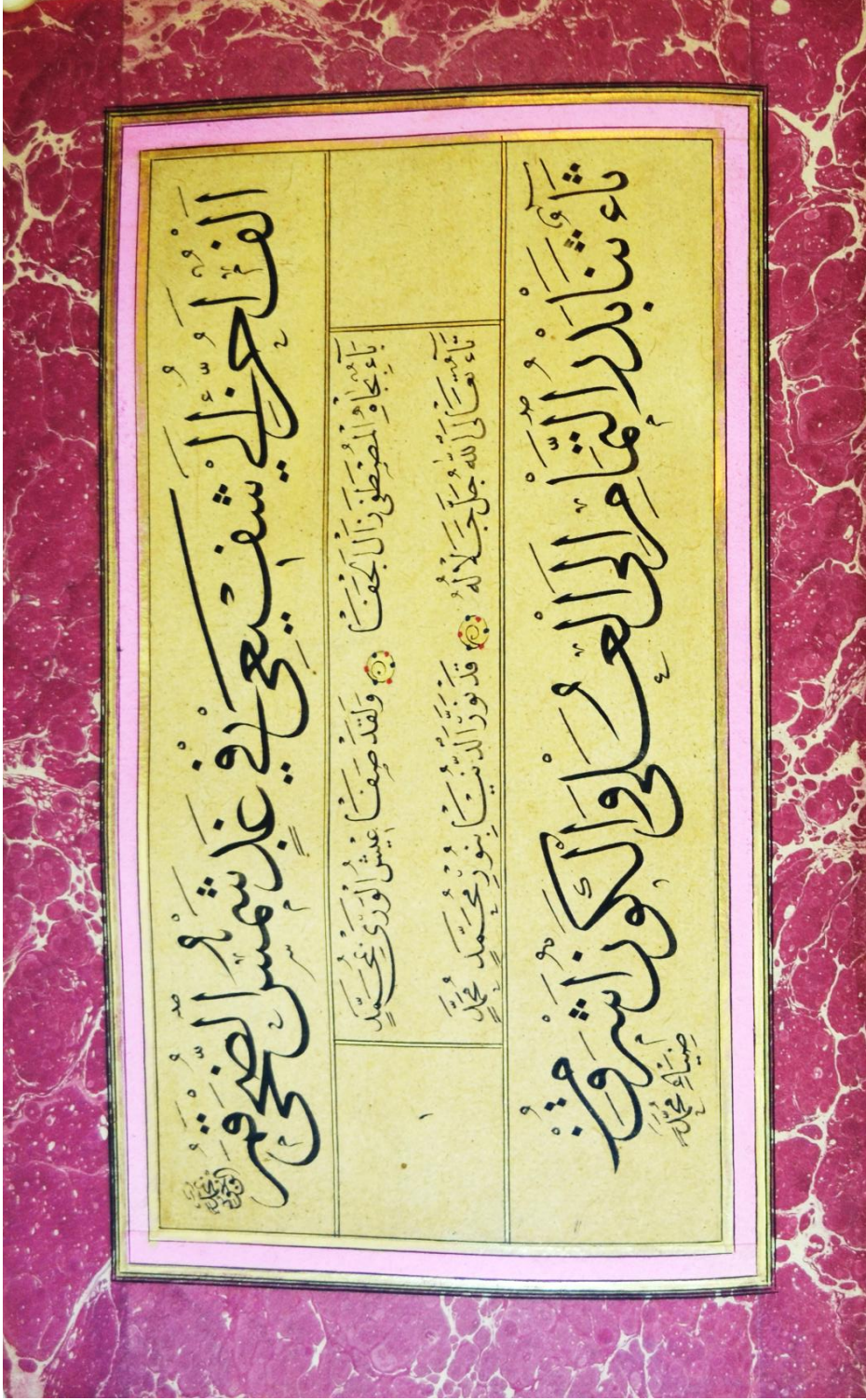

Resim 121.

Resim 122.

5. 6. 2. Hasan Rıza Efendi'nin Elif Kasidesi Murakka'ı (Süleymaniye Kütüphanesi).

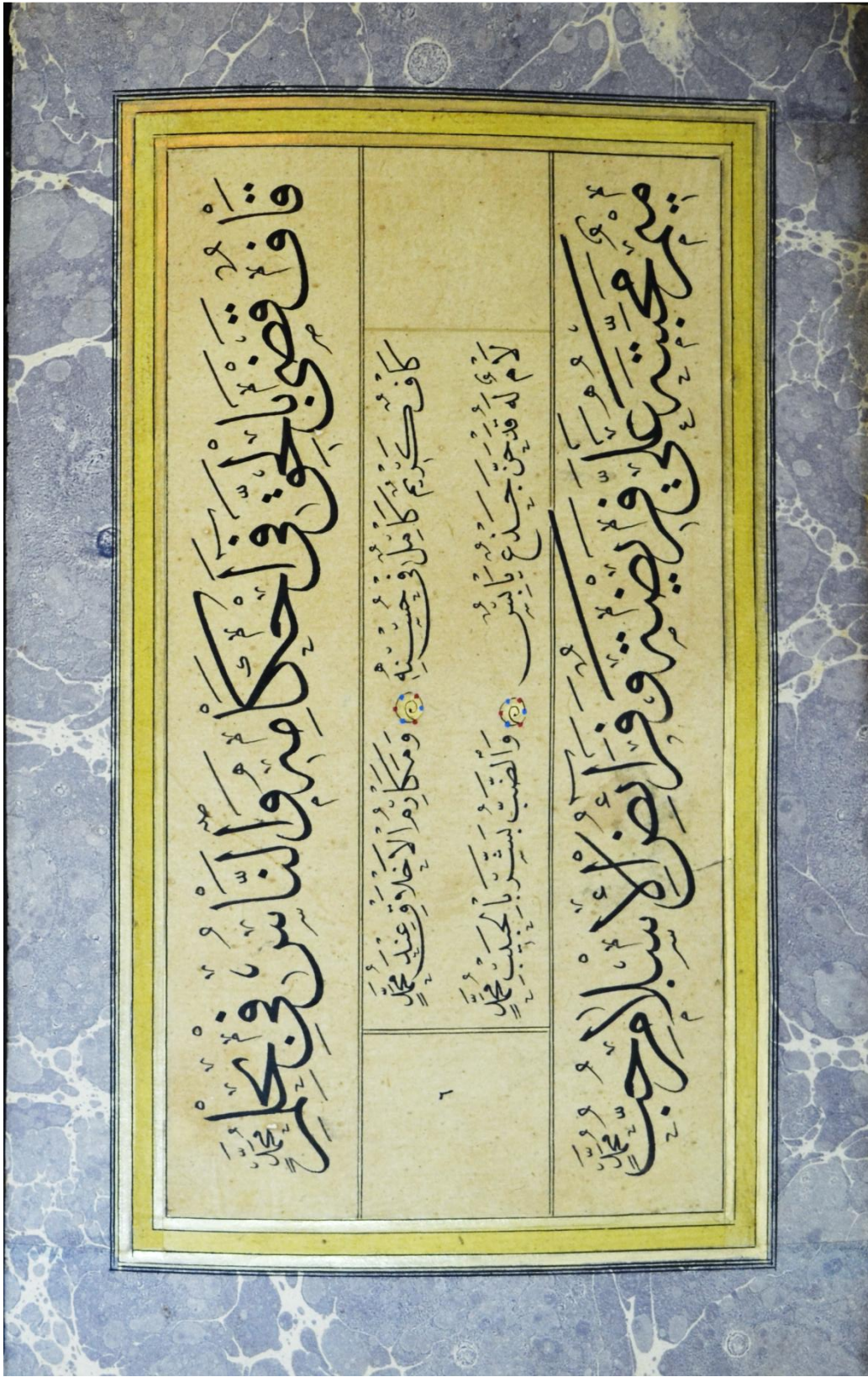
Resim 123.

Resim 124.

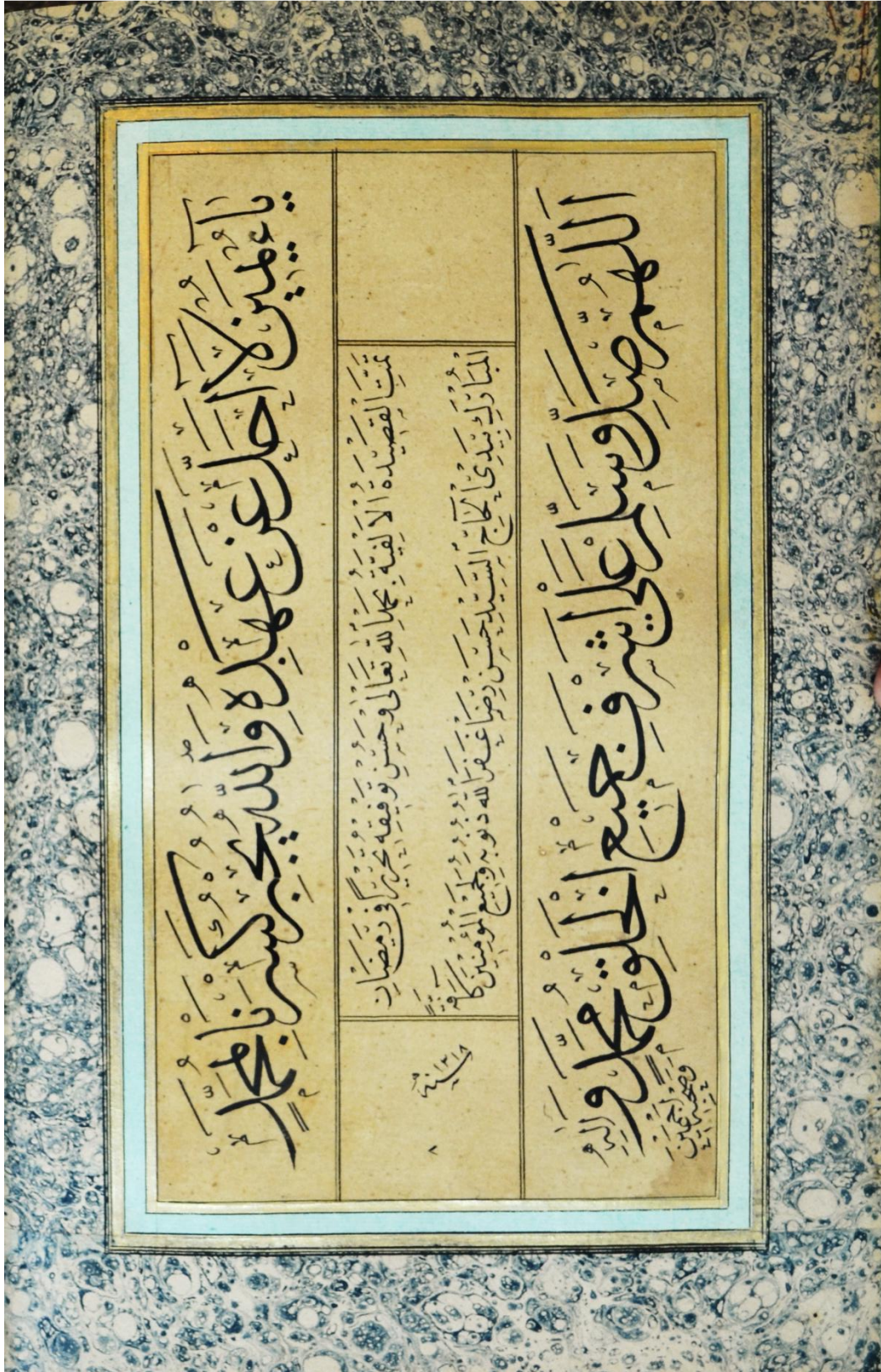
Resim 125.

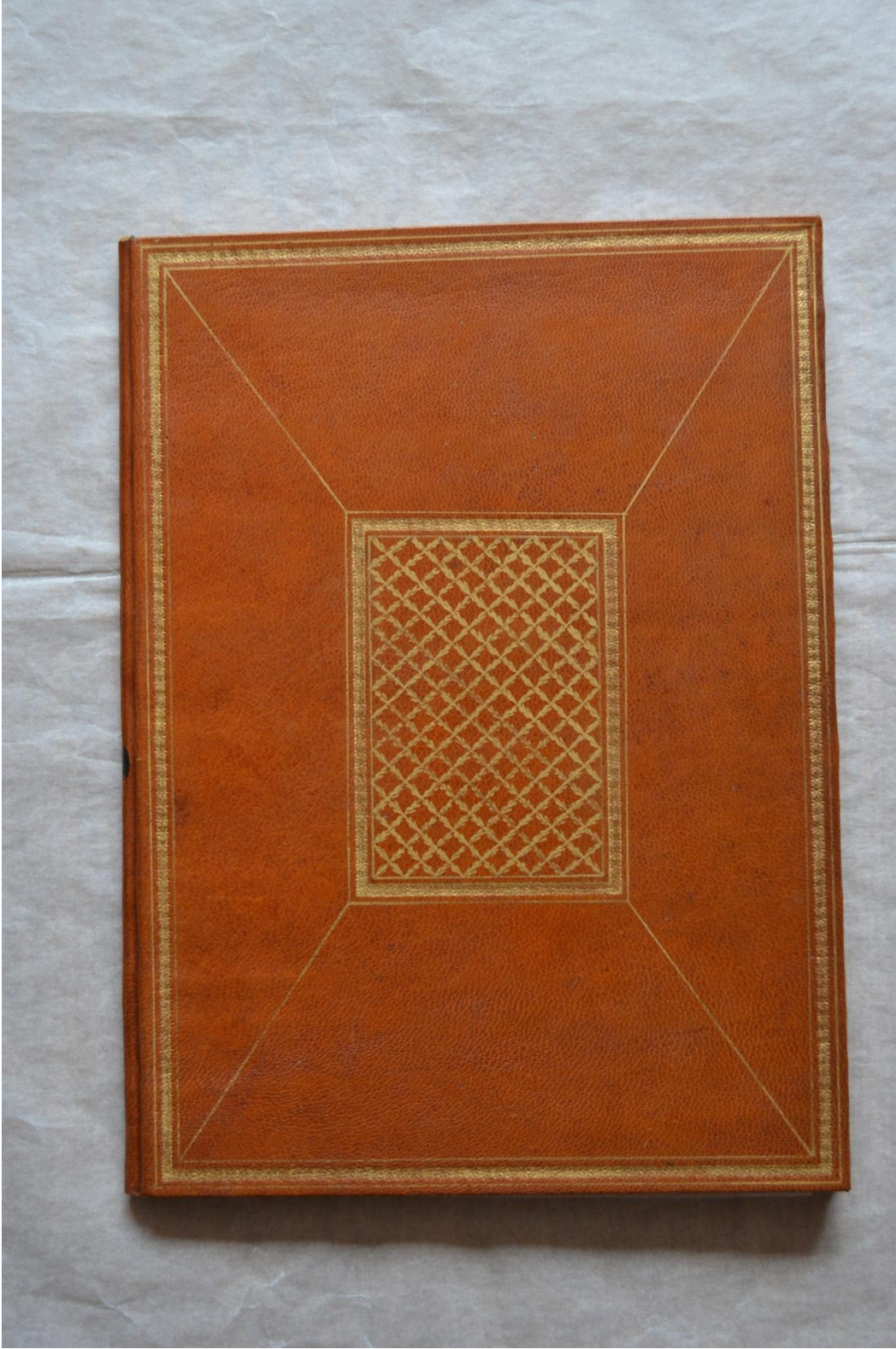
Resim 128.

Resim 129.

Resim 130.

Resim 131. Şevki Efendi'nin Elif Kasîdesi Meşk Murakka'ı'nın kabı.

Resim 132. Hasan Rıza Efendi'nin Elif Kasîdesi Meşk Murakka'ı'nın kabı.

SONUÇ

“Şevki Efendi ve Hasan Rıza Efendi Sülüs-Nesih Murakka‘larının Mukayesesi” isimli tez çalışmasında hat sanatında en çok yazılan kıta ve murakka‘ın tarihçesi, çeşitleri ve yapılışı anlatılmaya çalışıldı. Özellikle hat sanatına yeni başlayanlar için kaynak kitap olan *Elfiye Kasidesi Meşk Murakka‘ı* tez konusu seçilerek, sülüs ve nesih hatlarını incelemek suretiyle iki hattatın yazı mukayesesi yapılmaya, yazılarındaki kuvvet ve harf bünyelerindeki nispetler, satır düzenindeki ahenk ve uyum ortaya koyulmaya çalışıldı. İki hattatın ilgili albümleri kelime ve harf bazında mütâla edilerek, aynı murakka‘da çoğu yerde farklı harf karakterleri ve keşîdeler kullanarak yazıya farklı bir zenginlik ve estetik kattıkları tespit edildi ve bunların mukayesesi yapılarak yorumlanmaya çalışıldı.

XV. Yüzyıl hat üstatlarının çeşitli hatlarla yazdıkları kıtaların bir araya getirilmesiyle oluşturulan murakka‘ların çeşitleri ve yapılışı hakkında bilgiler verilerek bu konuda daha önceden yapılan yüksek lisans tezlerine ve bu tezlere konu olan murakka‘ların tanıtımına yer verildi. Böylece bu alanda yapılacak yeni çalışmalara ışık tutulmaya çalışıldı.

Aslında haklarında pek çok yerde yeterli bilgi bulma imkânı olan Şevki Efendi ve Hasan Rıza Efendi’nin hayatları, eserleri ve öğrencileri, murakka‘ mukayesesi vesilesiyle kısaca anlatıldıktan sonra iki hattatın sülüs-nesih hat ile yazdıkları Elif Kasîdesi hakkında bilgi verildi. Daha sonra tezin asıl konusu olan murakka‘ mukayesesine geçilerek bir sıra sülüs sonra nesih hatlarındaki satır nizamı ve kelimeler üzerinde karşılaştırma yapılmaya çalışıldı. Mukayesede sülüs ve nesih hattında kullanılan hareke, tezyin ve mühmel işaretlere de yer verildi. Elif harfinden yâ harfine kadar yapılan bu teknik çalışma sonunda iki hattatın aynı yazıyı kullansalar bile kendilerine has tavır ve üslûplarının olduğu sonucuna ulaşıldı.

Araştırma sonucunda, hat sanatının yüzyıllar içinde gelişerek yeni ekollerin doğduğu, günümüze en mükemmel şekliyle tamamlanmış olarak geldiği bir kere daha görülmüştür. Şevki Efendi ve Hasan Rıza Efendi özelinden yola çıkılarak, diğer tüm

sanatlarda olduğu gibi, hat sanatına da çok küçük yaşlardan itibaren başlanması gerektiği, öğrenci yetiştirme nin önemi ve asıl sanatın Allah'ı aramak ve O'nun kelâmını en güzel şekilde yazmak olduğu hakikatine ulaşıldı.

Murakka' mukayesenin akademik dünyada ve diğer sanat çevrelerinde yeni bir çalışma alanı olduğu bilinmelidir. Daha önceden bu teknik ile yapılmış, örnek alınacak bir çalışmanın bulunmamasının sıkıntılı bir durum olduğu gerçeğinin gözden uzak tutulmaması gerekmektedir. Çalışmamızın bu bilgiler ışığında değerlendirilmesini, akademisyen ve sanatseverler tarafından kabul görmesini ümid ediyoruz.

BİBLİYOGRAFYA:

- ALPASLAN Ali, *Osmanlı Hat Sanatı Tarihi*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2012.
- DEMİRAYAK Kenan, “Kasîdetü’l-bürde”, *DİA*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2001, XXVIII, 566-568.
- DERMAN M. Uğur, “Hasan Rızâ Efendi”, *DİA*, İstanbul 1997, XVI, 345.
- DERMAN M. Uğur, “Hat”, *DİA*, İstanbul 1997, XVI, 427.
- DERMAN M. Uğur, “Mehmed Şevki Efendi”, *DİA*, İstanbul 2003, XXVII, 533.
- DERMAN M. Uğur, “Murakka”, *DİA*, İstanbul 2006, XXXVI, 204-205.
- DERMAN M. Uğur, *Osmanlı Hat Sanatı: Sakıp Sabancı Müzesi*, Berlin: Deutsche Guggenheim Berlin, 2001.
- İNAL İbnülemin Mahmut Kemal, *Son Hattatlar*, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı, 1970.
- KAYA Mahmut, “Kasîdetü’l-bürde”, *DİA*, İstanbul 2001, XXVIII, 568-569.
- RADO Şevket, *Türk Hattatları*, İstanbul: Yayın-Matbaacılık Ticaret Limited Şirketi, ts.
- SERİN Muhittin, *Hat Sanatı ve Meşhur Hattatlar*, İstanbul: Kubbealtı Neşriyat, 2003.

İNDEKS

A

ahar, 181
âyet, 4, 17
ayn, 28, 37, 44, 45, 48, 51, 59, 62, 74, 83, 90, 92, 93,
112, 114, 116, 130, 132, 136, 138, 140

B

bâ, 35, 49, 71, 73, 75, 82, 85, 94, 99, 114, 133, 134

C

Camii, 11, 16
celî, 13, 16
cîm, 25, 35, 47, 49, 53, 62, 68, 101, 103, 132

Ç

Çanak, 24, 29, 30, 35, 38

D

dâd, 46, 71, 81, 101, 109, 124, 133
dâl, 25, 36, 45, 51, 57, 74, 78, 98, 99, 106, 110, 114,
116, 118, 120, 146

E

elif, 24, 28, 30, 35, 39, 42, 43, 44, 47, 49, 52, 57, 59,
68, 70, 75, 78, 94, 97, 104, 105, 116, 120, 122,
124, 131, 138, 140
Elif Kasidesi, 1, 177
Elif Kasidesi, 1, 17, 21, 22, 107, 148, 151, 160, 167,
175, 176, 182, 183

F

fâ, 29, 38, 43, 44, 45, 49, 50, 67, 71, 78, 81, 85, 89,
93, 98, 101, 109, 116, 119, 120, 122

Ğ

ğayn, 116

H

hâ, 25, 32, 40, 46, 49, 55, 63, 66, 70, 77, 81, 82, 90,
94, 97, 99, 100, 101, 102, 105, 110, 113, 116, 118,
121, 122, 125, 129, 131, 132, 135, 141, 143, 146,
150

hadîs, 4

Hâfız Osman, 2, 13, 14, 17

hareke, 1, 22, 61, 149, 152, 177

harf, 1, 14, 22, 35, 42, 48, 49, 56, 63, 71, 92, 101,
103, 110, 123, 135, 140, 152, 177

Hasan Rıza, 1, 15, 16, 17, 19, 21, 22, 23, 24, 25, 26,
27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39,
40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52,
53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65,
66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78,
79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92,
93, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100, 101, 102, 103, 104,
105, 106, 107, 108, 109, 110, 111, 112, 113, 114,
115, 116, 117, 118, 119, 120, 121, 122, 123, 124,
125, 126, 127, 128, 129, 130, 131, 132, 133, 134,
135, 136, 137, 138, 139, 140, 141, 142, 143, 144,
145, 146, 147, 148, 149, 150, 151, 152, 153, 154,
155, 156, 157, 158, 159, 167, 176, 177, 182, 183,
191

hat, 1, 2, 3, 4, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 14, 15, 16, 19, 21,
22, 42, 47, 60, 65, 90, 95, 96, 119, 123, 148, 151,
177

hattat, 11, 13, 16, 65, 92, 95

hilye-i şerîf, 3

İ

icâzet, 4, 11, 15

İslâm, 1, 2, 10, 13, 15, 18, 19, 21, 183

İsm-i nebî, 69, 79, 104, 151

K

kâf, 51, 54, 59, 67, 73, 81, 82, 85, 89, 104, 114, 116,
122, 123, 124, 130, 143, 144

kalem, 2, 3, 4, 14, 22, 24, 29, 30, 32, 33, 35, 36, 38,
39, 48, 57, 61, 63, 71, 73, 75, 79, 80, 81, 82, 85,

86, 90, 98, 99, 101, 103, 112, 114, 120, 122, 123,
130, 132, 146, 150, 151, 183, 191, 193
Kasidetü'l-bürde, 9, 17, 18, 19, 21, 22, 179
kelime, 1, 3, 10, 22, 42, 56, 59, 60, 61, 83, 84, 116,
118, 131, 135, 152, 177
keşide, 1, 42, 44, 51, 52, 55, 61, 64, 66, 67, 68, 69,
70, 73, 81, 82, 85, 87, 90, 97, 98, 101, 103, 112,
114, 117, 129, 130, 132, 133, 138, 141, 143, 144,
146, 147
kıta, 1, 2, 4, 6, 8, 9, 13, 177, 183, 191, 193

L

Lafza-i celâl, 53, 102, 143
lâm, 30, 42, 44, 47, 48, 50, 51, 53, 54, 63, 67, 68, 70,
71, 76, 81, 82, 83, 92, 94, 99, 102, 112, 114, 118,
122, 130, 131, 134, 138, 139, 144
lâmelif, 32, 130, 137, 148, 149
levha, 1, 13

M

ma'kûs, 44, 81, 90, 112, 119, 129
meşk, 1, 4, 10, 17, 19, 21, 22, 148, 151
mîm, 19, 39, 40, 45, 46, 49, 58, 62, 64, 68, 70, 71, 73,
74, 75, 76, 77, 81, 83, 90, 94, 97, 99, 100, 105,
106, 109, 110, 122, 131, 135, 144, 151
murakka', 1, 2, 4, 6, 7, 8, 9, 13, 22, 152, 177
mushaf, 12, 13, 15, 17
müdevver, 26, 98, 105, 139, 140
mühmel, 22, 48, 152, 177
mürekkabat, 10, 14
mürsel, 27, 40, 59, 86, 88, 89, 105, 139, 140

N

nesih, 1, 2, 4, 6, 7, 9, 10, 11, 13, 14, 15, 16, 17, 19,
21, 22, 34, 42, 47, 48, 52, 56, 57, 60, 61, 65, 76,
79, 80, 87, 90, 91, 92, 95, 96, 102, 104, 107, 108,
111, 119, 120, 123, 127, 128, 131, 134, 139, 142,
146, 148, 151, 152, 177, 183, 191, 193
nesta'lik, 15
nokta, 22, 31, 35
nûn, 40, 57, 60, 63, 67, 73, 82, 86, 88, 92, 98, 110,
112, 113, 116, 117, 130, 132, 139, 150

R

râ, 26, 27, 36, 46, 52, 55, 57, 59, 64, 75, 78, 80, 81,
86, 88, 89, 101, 104, 105, 113, 117, 120, 128, 139

S

sâ, 57, 83
sâd, 37, 49, 96, 97, 110, 147, 148

Ş

Şefik Bey, 2, 12, 15
Şevki Efendi, 1, 2, 11, 12, 13, 14, 16, 17, 19, 21, 22,
23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35,
36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48,
49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61,
62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74,
75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87,
88, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100,
101, 102, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 109, 110,
111, 112, 113, 114, 115, 116, 117, 118, 119, 120,
121, 122, 123, 124, 125, 126, 127, 128, 129, 130,
131, 132, 133, 134, 135, 136, 137, 138, 139, 140,
141, 142, 143, 144, 145, 146, 147, 148, 149, 150,
151, 152, 153, 154, 155, 156, 157, 158, 159, 160,
175, 177, 179, 183
şîn, 44, 45, 68, 76, 91, 92, 93, 114, 133, 144, 145

T

tâ, 28, 37, 49, 53, 70, 85, 98, 103, 104, 105, 121, 135,
146
tezyin, 1, 152, 177

Ü

üslûp, 2, 4, 14, 19

V

vâv, 31, 40, 47, 52, 55, 59, 67, 68, 78, 89, 98, 99, 107,
117, 121, 126, 138, 139, 140, 143, 146

Y

yâ, 41, 44, 45, 49, 51, 52, 58, 59, 64, 65, 67, 70, 81,
82, 85, 88, 90, 98, 99, 101, 102, 104, 109, 112,
114, 116, 118, 119, 120, 122, 129, 138, 143, 146,
151, 177

Z

zülfe, 25, 31, 39

EKLER

1. Elif Kasîdesi'nin Arapça Metni

١. الف احن الى شفيعي في غد شمس الضحى قمر الوجود محمد

٢. باء بجاه المصطفى زال الجفا ولقد صفا عيش الورى بمحمد

٣. تاء تعالى الله جل جلاله قد نور الدنيا بنور محمد

٤. ثاء ثنا بدر التمام الى العلاء³⁶ والكون اشرق من ضياء محمد

٥. جيم جميع الخلق تشهد انما غمر الورى الا نوال محمد

٦. حاء حمى الدين القويم بسيفه والشرع منصور بجاه محمد

٧. خاء ختام الانبياء جميعهم وختامهم مسك بفضل محمد

٨. دال دنا من ربه لقد سمع النداء يامرحبا بمحمد

٩. ذال ذمام الها شمي كفاية وذخيرة لمن التجا بمحمد

١٠. راء رضى الخلق ما فى الا نبياء خلق عظيم مثل خلق محمد

³⁶ العلاء kelimesini Hasan Rıza Şeklinde yazmıştır.

١١. زاء زين زيارة قبره كفارة للزائرين فزر ضريح محمد
١٢. سين سري فوق البراق الي العلا مسك سحيق طيب حسن محمد
١٣. شين شفيح شافع سبحان من جعل الشفاعة من نصيب محمد
١٤. صاد صحيح قط ما ولدت نسا في الحى مولود شبيهة محمد
١٥. ضاد ضياء جبينه فزى الورى لله ما ابهى جمال محمد
١٦. طاء طريق الها شمي مبارك طول المدا فاسلك طريق محمد
١٧. ظاء ظهور المر تضي ملاء الفضا امنا وقد حصل الرضا بمحمد
١٨. عين علي الأكوان بهجة نوره والبشر قد عمر الدنيا بمحمد
١٩. غين غنا الفقرا مديح المصطفى يافوز من يحلوا مديح محمد
٢٠. فاء فريد في الملاحه والبها لم يخلق الخلاق مثل محمد
٢١. قاف قضى بالحق في احكامه والناس في بحلم محمد
٢٢. كاف كريم كامل في حسنه ومكارم الاخلاق عند محمد
٢٣. لام له قد حن جذع يابس والضب بشر با لحبيب محمد
٢٤. ميم محبته علي فريضته وفراض الاسلام حب محمد
٢٥. نون نذرت لان اعقر وجنتي في تربة الهادي الشفيح محمد
٢٦. واو وحق الله اني شيق للزمن مي الهاشمي محمد

٢٧. هاء هيا مي زاءد وتشوقي لصريح الامصاح الظلام محمد

٢٨. لام الف لا تعذب ما دحايا ربنا بالها شمي محمد

٢٩. ياء يمين لاحل عن عهده والله يجبر كسرنا بمحمد

2. Elif Kasidesi'nin Türkçe Tercümesi

1. Yarınki günde şefaataime kavuşmayı arzu ederim, gündüzün güneşi varlığın kameri Muhammed iledir.

2. Muhammed Mustafa'nın rütbesi sebebi ile cefa ve sıkıntı gitti, mahlûkatın hayatındaki safa ve sürur Muhammed iledir.

3. Yüce ve âli olan Allah'ın dünyayı nurlandırması, Muhammed nuru iledir.

4. Bedrin senası yukarı doğru katlandı, Muhammed ziyasından mükevvenat daha parlak oldu.

5. Cemi mahlûkat şahitdir ki; mahlûkata verilen rızıkta bolluk ancak Muhammed hürmeti iledir.

6. Kılıcı ile himaye etti din-i kavimi, şer-i şerîf muzaffer oldu Muhammed hürmetine.

7. Hitam buldu bütün peygamberler, hem hitamı misk oldu fazlı ile Muhammed'in.

8. Rabbine o kadar yakın oldu ki Muhammed, merhaba nidasını işitti.

9. Hâşimoğulları'na mensup olanların dokunulmazlığı Muhammed'e sığınanlar için bir hazinedir.

10. Yaratılışa razı oldu, Muhammed ahlâkı gibi huluk-i azîm hiç peygamber olmadı.

11. Muhammed'in kabri şerifini ziyaretin güzelliği, ziyaret edenin günahına kefarettir. O halde hemen Muhammed'in kabrini ziyaret et.

12. Burak üstünde yükseklere yürüdü çıktı, Muhammed'in güzelliği misktir. Güzel kokudur.

13. Şefaati kabul olunan şefaatçidir. Şefaati Muhammed nasibi kılan zat-i ecelli âlâya tenbih ederim.

14. O sahih ve sağlamdır. Asla hayatta hiçbir kadın Muhammed'in benzeri bir çocuk dünyaya getirmedir.

15. Alnındaki ziya ki onu mahlûkatta görürüz. Allah için Muhammed cemali ne güzeldir.

16. Hâşimî olan peygamberin yolu mübarektir. Ömür boyu Muhammed'in yoluna sarıl.

17. O Resûl-i murtazânın zuhuru fezayı emniyet ile doldurdu ve Allah'ın rızası Muhammed ile hâsıl oldu.

18. Mükevvenat üzerinde o Muhammed'in nurunun güzelliği ve müjdesi vardır ki, Muhammed ile dünya mâmur oldu.

19. Fakirlerin zenginliği Muhammed Mustafa'yı medhetmektir, Muhammed medhi ile zinetlenen kimselerin kurtuluşu ne büyüktür.

20. Değer ve güzellikte Muhammed tektir. Hallâk-ı azîm olan Hz. Allah Muhammed gibisini yaratmadı.

21. Ahkâmında (ahkâmı şer'iyede) hak ile hükmetti, insanlar Muhammed hilminde ve merhametindedir.

22. O güzellikte kerem, cömertlikte kâmindir. Mekârim-i ahlâk (güzel ahlâk)

Muhammed'dedir.

23. Kuru ağaç kökleri, haşeratlar ona doğru yöneldi, yürüdü ve Allah'ın habibi Muhammed'e müjdelediler.

24. O Muhammed'i sevmek bana farzdır. Muhammed'e muhabbet etmek İslâm'ın farzlarındandır.

25. Şefaathim, hidâyetçim, yol göstericim olan Muhammed'in toprağına yanağımy, gözümü sürmeye nezrettim.

26. Allah hakkı için muhakkak ben, Haşîmîler'den olan zemzemli (zemzem civarında iskân eden) Muhammed'in özlemini ve hasretini çekiyorum.

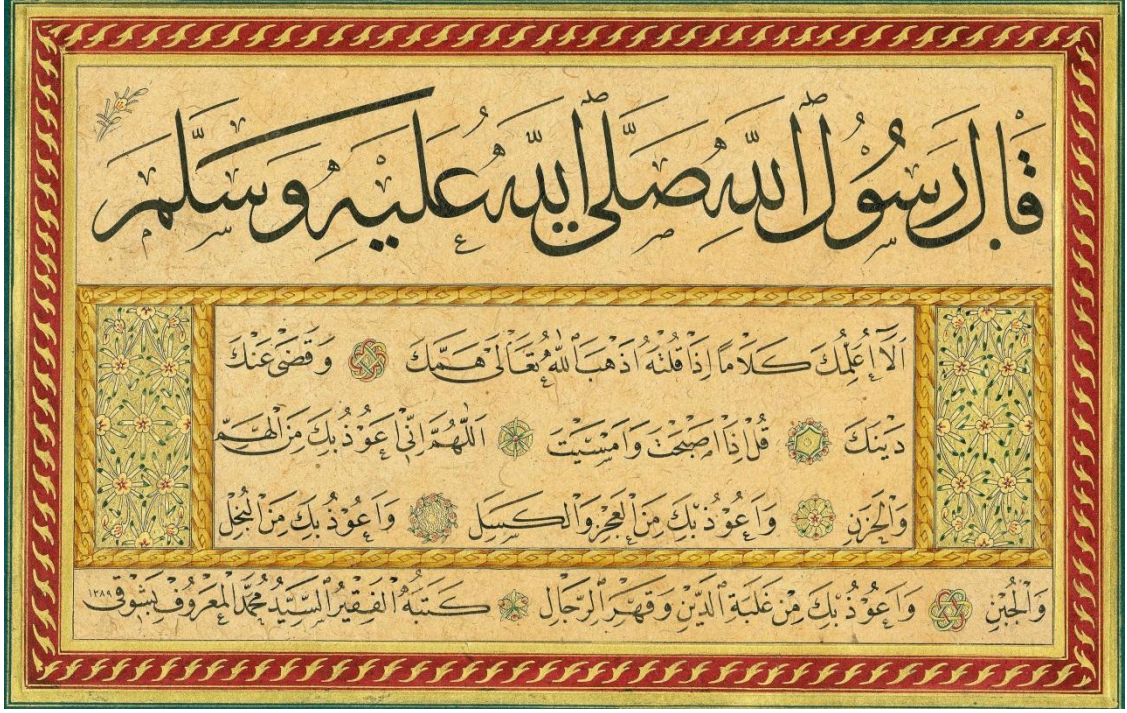
27. Aşk ve heyecanım arttı, ziyadeleşti. Muhammed'e şevk ve aşkımy karanlığı yok edicidir.

28. Yarabbi Haşîmîler'den olan Muhammed'i medih edene zulüm etme.

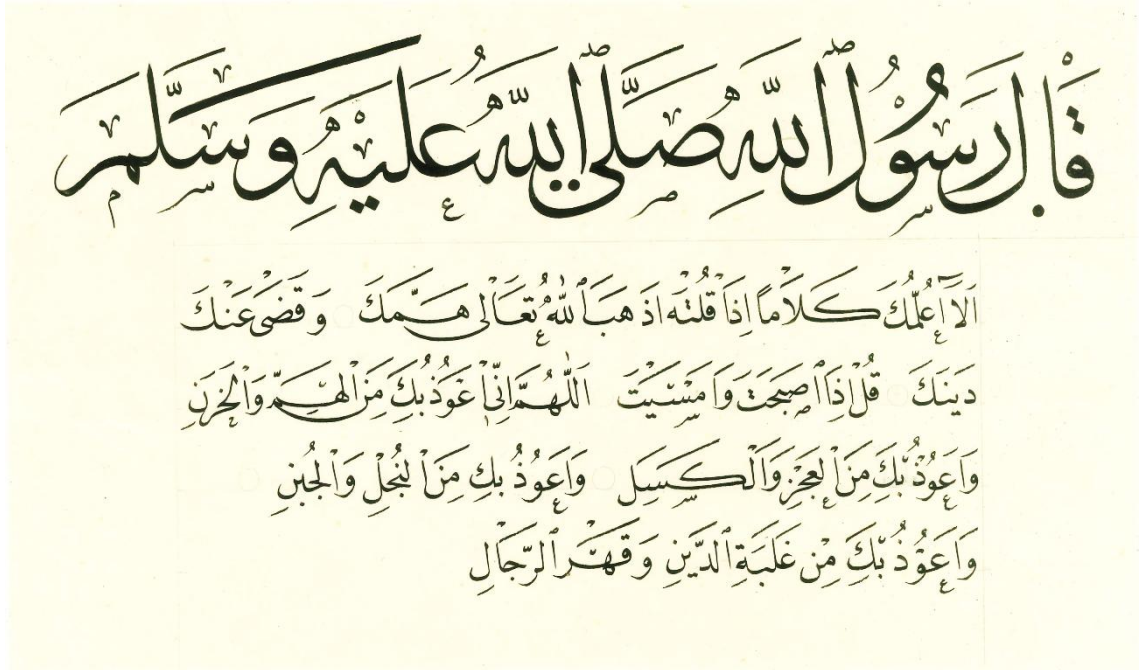
29. Yemin olsun ki, O Muhammed'in ahdini çözmeyeceğim (koparmayacağım), Allah Teâlâ bizim kırıklarımızı, noksanlarımızı Muhammed ile sarar (tedavi eder).

ESER RAPORU

1. TAKLİDEN YAZMA

Şevki Efendi'ye ait bir kıta (Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi).

Şevki Efendi'yi takliden yazı.

Şevki Efendi ve Hasan Rıza Murakkamın Mukayesesi tezi ile ilintili uygulama çalışmalarından biri olan Şevki Efendi'ye ait olan sülüs-nesih kıta yazısının taklidi olarak yazımı yukarıda yer almaktadır.

Eser hicrî 1289 yılında yazılmış olup, bir sülüs, dört nesih satırdan oluşmaktadır. Şevki Efendi'nin ketebe kaydı dördüncü satırda yer almaktadır. Tarih de ketebe kaydının sol kısmına yazılmıştır.

Takliden yazılan kıta, 27,5 x 16,5 cm. ölçülerindedir. Sülüs satır 25 x 5,5 cm., nesih satır 19,5 x 8,5 cm. ebatlarındadır. Satır arası 2 cm. ve koltuk ölçüleri ise 4 cm.dir.

Sülüs satır açık renk Japon kâğıdı üzerine 2 mm. ölçüsünde açılmış kamış kalem ile siyah renk akrilik mürekkep kullanılarak yazılmıştır. Nesih satırlar ise 1 mm. ölçüsünde cava kalem ile yazılmıştır.

METNİN OKUNUŞU

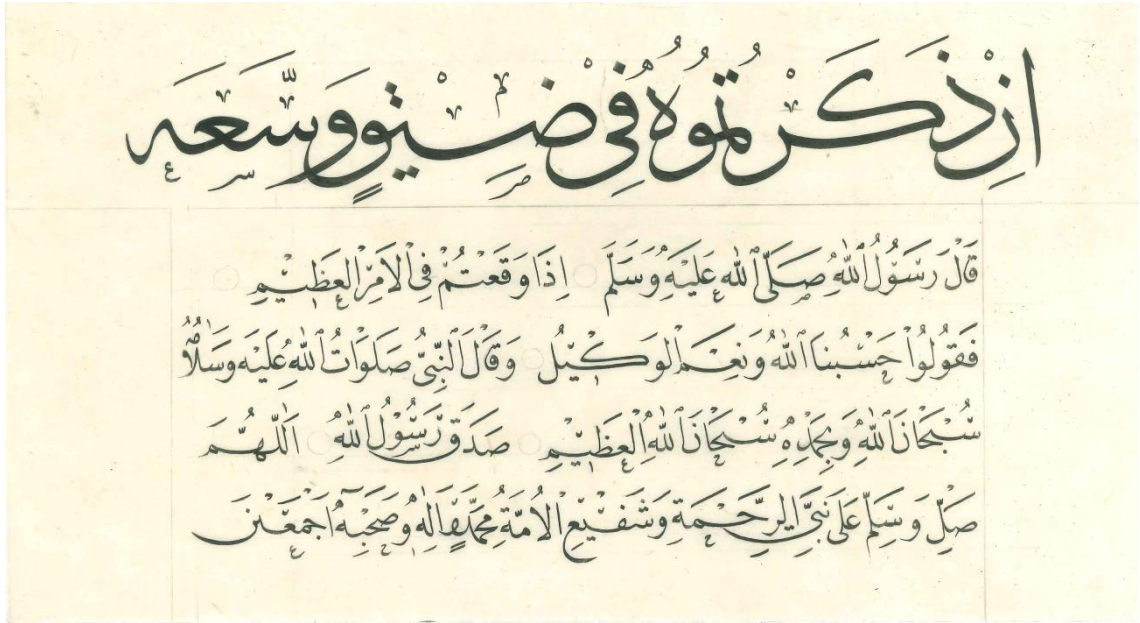
1. Sülüs satır: Kāle Resûlullāh sallallāhu aleyhi ve sellem.
2. Nesih satır: Elâ üallimûke kelâmen izâ kultehû ezhebellāhü teâlâ hemmeke. Ve kazâ anke deyneke. Kul izâ esbahte ve emseyte. Allāhümme innî eûzû bike mine'l-hemmi ve'l-hazeni. Ve eûzû bike mine'l-buhli ve'l cûbni. Ve eûzû bike min galebeti'd-deyni ve kahri'r-ricâli. Ketebehü'l-fakīru es-Seyyid Muhammed el-ma'rûf bi-Şevki. 1289.

Sülüs satır: Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

Nesih satır: Sana söylediğinde Allah Teâlâ'nın senden kederini ve borcunu gidereceği bir söz öğreteyim mi? Sabahladığında ve akşamladığında şöyle söyle: "Allahım keder ve üzüntüden, acizlik ve tembellikten, cimrilikten ve korkaklıktan, borçtan ve insanların kahrından sana sığınırım".

Hasan Rıza'ya ait bir kıta.

Hasan Rıza'yı takliden yazı.

Hasan Rıza'ya ait sülüs nesih kıta yazısının taklidi olarak yazımı yukarıda yer almaktadır.

Eser hicrî 1330 yılında yazılmıştır. Bir sıra sülüs, beş sıra nesih satırdan oluşmaktadır. Hasan Rıza'nın ketebe kaydı ve eserin yazıldığı tarih olan 1330 en alt satırda yer almaktadır.

Takliden yazılan kıta 27,5 x 15 cm.dir. Sülüs satır 23,5 x 5 cm., nesih satır ise 20 x 9 cm. ölçülerinde olup satır araları 2 cm., koltuk ölçüleri de 4 cm.dir.

Sülüs satır açık renk Japon kâğıdı üzerine 2 mm. ölçüsünde açılmış kamış kalem ile siyah renk akrilik mürekkep kullanılarak yazılmıştır. Nesih satırlar ise 1 mm. ölçüsünde cava kalem ile yazılmıştır.

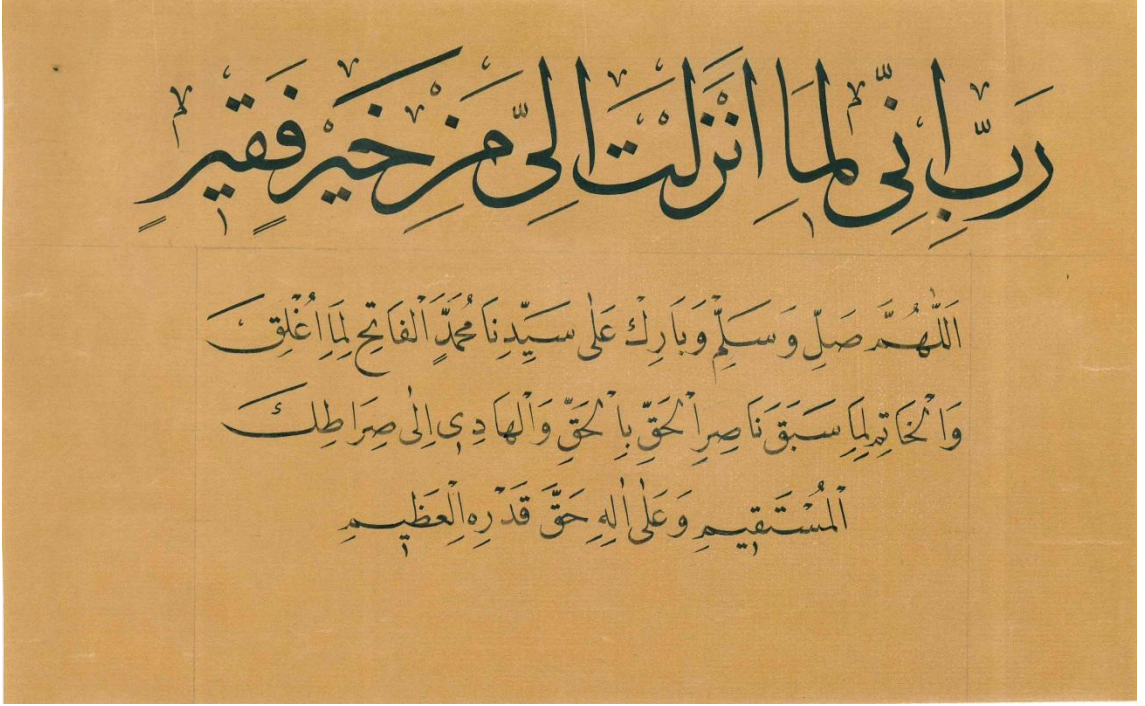
METNİN OKUNUŞU

1. Sülüs satır: İn zekârtümûhü fi dıykın vessahû.
2. Nesih satır: Kâle Resûlullâhi sallallâhu aleyhi ve sellem. İzâ veka'tüm fi'l emri'l-azîm. Fekâlû hasbünallâhü ve ni'me'l-vekîl. Ve kâle'n-nebiyyü salavâtullâhi aleyhi ve selâmühû. Sübhânellâhi ve bi-hamdihî sübhânellâhi'l-azîm. Sadaka Resûlullâhi. Allâhümme salli ve sellim alâ nebiyyi'r-rahmeti ve şeffi'l-ümme'ti Muhammedin âlihi ve sahibihî ecmeîn. Harrarahû el-Hâc es-Seyyid Hasan Rızâ gaferallâhü zünûbehû ve setera uyûbehû âmîn. Sene 1330.

Sülüs satır: Eğer darlıkta beni zikrederseniz, genişletirim.

Nesih satır: Resûlullâh sallalâhu aleyhi ve sellem buyurdu ki. "Büyük bir durumla karşılanırsanız (sıkıntılı bir durum) 'Hasbünallâhü ve ni'mel vekîl' deyiniz. Ve Resûlullâh dedi ki: 'Sübhânellâhi ve bi-hamdihî sübhânellâhi'l-azîm'. 'Allah bize yeter, O ne güzel vekildir' zikr-i cemîline devam ediniz." Resûlullâh doğru söyledi. Allâhümme salli ve sellim alâ nebiyyi'r-rahmeti ve şeffil ümmeti Muhammedin âlihî ve sahibihî ecmaîn (Ebû Dâvûd, "Vitr", 25; Tirmiz, "Kıyâme", 8; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 336).

2. UYGULAMALI ÖZGÜN ÇALIŞMA

Tez ile ilintili uygulama çalışmalarından biri de özgün olarak hazırlanan yukarıdaki kıta örneğidir. Kıta, klasik formatta hazırlanmış olup, bir satır sülüs, iki buçuk satır nesihden oluşmaktadır.

Uygulamalı özgün çalışmanın ölçüleri 27,5 x 17, sülüs satır 27,5 x 6,5, nesih satır ise 18,5 x 8 cm'dir. Kıtada sülüs satır, koyu sarı âharlı kâğıt üzerine 2 mm. ölçüsünde açılmış kamyş kalem ile siyah renk akrilik mürekkep kullanılarak yazılmıştır. Nesih satırlar ise 1 mm. ölçüsünde cava kalem ile yazılmıştır. Sülüs satırda Kasas sûresinin 24. âyeti, nesihde ise Salât-ı Fethiyye duası yazılmıştır.

METNİN OKUNUŞU

1. Sülüs satır: Rabbi innî limâ enzelte ileyye min hayrin fekîr.
2. Nesih satır: Allâhümme salli ve sellim ve bârik alâ seyyidinâ Muhammedini'l-fâtihi limâ uğlika ve'l-hâtimi limâ sebeka nâsiri'l-hakkı bi'l-hakkı ve'l-hâdî ilâ sırâtike'l-müstakîm ve alâ âlihî hakka kadrihi'l-azîm.

Sülüs satır: “Rabbim doğrusu bana indireceğin her hayra muhtacım.”

Nesih satır: “Allahım! Salât ve selâm eyle ve mübarek kıl; kilitlenmişlerin açıcısı, öncekilerin sonuncusu, hakka hak ile yardımcı, doğru yoluna hidayet eden, Efendimiz Muhammed’e ve onun Ehl-i beyt’ine onun kadrince ve azîm miktarınca.”